

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

Historický ústav

Historie – České dějiny

Marek Suchánek

**Organizace a aktivity českých fašistů na
Moravě v letech 1922–1945**

Disertační práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vladimír Goněk, CSc.

2010

*Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....
Podpis autora práce

Zde bych chtěl poděkovat vedoucímu práce za obětavou pomoc a vedení při zpracování mé disertační práce a rovněž za věcné, inspirativní podněty, které mi při jejím psaní hodně pomohly.

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	6
1. Český fašismus na Moravě v období první československé republiky.....	11
1.1 List Hanácká (Národní) republika. Českoslovenští fašisté.....	11
1.1.1 Program, tiskoviny a organizace Československých fašistů.....	13
1.2 Národní obec fašistická.....	17
1.2.1 Frakce NOF. Rodobrana a Moravská NOF.....	17
1.2.2 Gajda v čele NOF.....	22
1.2.3 Pokračující štěpení v NOF.....	24
1.2.4. Násilná vystoupení NOF; pokusy o „převrat“.....	25
1.2.4.1 Případ Legie Černého orla.....	27
1.2.4.2 Násilnosti při akcích NOF. Pořadatelské sbory NOF.....	28
1.2.4.3 Přepad kasáren v Brně-Židenicích a jeho následky pro NOF.....	33
1.2.5 NOF ve druhé polovině třicátých let XX. století.....	37
1.2.6 NOF jako politická strana. Program a členstvo NOF.....	41
1.2.6.1 Program.....	43
1.2.6.2 Členstvo.....	45
2. Český fašismus na Moravě v druhé republice.....	47
2.1 Národní tábor československý.....	48
2.2 NOF ve Straně národní jednoty.....	50
2.3 Gajdovy gardy.....	51
3. Český fašismus na Moravě v protektorátu Čechy a Morava.....	54
3.1 Národní tábor fašistický.....	57
3.1.1 Pronacistický aktivismus a násilná vystoupení NTF.....	58
3.1.2 Vztahy NTF s NOF.....	62
3.1.3 Odstranění vedoucího náčelníka Valy. Zasedání I. Velké fašistické rady.....	64
3.1.4 II. Velká fašistická rada.....	66
3.1.5 Rozkol v NTF.....	67
3.1.6 Vnitřní uspořádání NTF.....	69
3.1.7 Program NTF.....	71

3.2	Nacionální hnutí a Černé šiky.....	74
3.2.1	Uspořádání a cíle NH	74
3.2.2	Silová složka NH – Černé šiky.....	76
3.3	Hlavní vedení protektorátních fašistů	78
3.4	Zemské vedení moravských fašistů a Moravská nacionální sociální strana.....	80
3.4.1	Moravská nacionální sociální strana	81
3.4.1.1	Program a vnitřní uspořádání MNSS	82
3.5	České Arijské hnutí.....	84
3.5.1	Program a aktivity ČAH.....	85
3.6	Protižidovská liga	88
3.7	Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana (Strana Zeleného hákového kříže).....	89
3.7.1	Program a vnitřní uspořádání NSČDRS.....	92
3.8	Národně socialistická garda slovanských aktivistů	96
3.8.1	Vnitřní uspořádání a program NSGSA	96
3.9	Fašisté na Slovácku.....	100
3.10	Znovuobnovená Národní obec fašistická.....	108
3.11	Vlajka. Vztah moravských fašistických organizací k Vlajce	110
4.	Poválečné zúčtování.....	114
	Exkurs – komparace českého fašismu na Moravě s chorvatským fašismem v Nezávislém státě Chorvatsko	118
	Závěr	132
	Seznam pramenů a literatury.....	140
	Seznam zkratk	146

Úvod

Tématem předložené disertační práce je vývoj a organizace českého fašismu na Moravě v letech 1922–1945. Téma bylo zvoleno na základě dlouhodobého zájmu autora o danou problematiku, který se projevuje zejména dlouholetým postupným zpracováváním archivních materiálů. Český fašismus představuje svébytný a etablovaný politický proud, kopírující zejména italské a německé vzory. I přes značný zahraniční vliv má český fašismus svá specifika a dílčí odlišnosti, projevující se nejvýrazněji u organizací českého fašismu v moravském regionu.

Fenomén českého fašismu a kolaborace byl zpracován řadou autorů, pohříchu však až na výjimky (spočívající v dílčích studiích) chyběla hlubší reflexe vývoje fašistického hnutí na Moravě. Výzva, spočívající ve zpracování dosud opomíjeného (přitom však z pohledu autora velmi zajímavého a v mnohém specifického) tématu, byla rovněž jedním z důležitých důvodů k sepsání této disertační práce. Inspirativní je především dílo Tomáše Pasáka, kterého lze označit za jednoho z nejlepších znalců protektorátního období. Práce si v žádném případě neklade za cíl konkurovat celoživotnímu Pasákovu dílu, spíše má ambici doplnit některé důležité údaje, vztahující se k historii českého fašismu na Moravě.

Text práce je rozčleněn do tří celků, zachycujících vývoj českého fašismu na Moravě v období první československé republiky, druhé republiky a protektorátu Čechy a Morava. Každé ze sledovaných období přináší odlišnou charakteristiku vývoje fašistických organizací na Moravě.

Do období první československé republiky spadá formování českého fašismu, které proběhlo na přelomu let 1922 a 1923 v hanáckém Holešově. Od března roku 1926 došlo k etablování a konsolidaci českého fašismu na Moravě díky vzniku zastřešující Národní obce fašistické (dále jen NOF), v jejímž čele stanul po brněnském zasedání Velké fašistické rady NOF z ledna 1927 Radola Gajda, jedna z vůbec nejvýznamnějších postav českého fašismu. NOF představuje nejsilnější a nejúspěšnější organizaci českého fašismu, vůči které se další fašistická uskupení vymezovala a čerpala z ní inspiraci pro své působení. Řadami NOF prošla celá řada osob, které zejména v protektorátním období zakládaly po vzoru prvorepublikové NOF své více či méně vlivné fašistické organizace (typicky lze zmínit především

Národní tábor fašistický) a často dokázaly oslovit i původní členstvo NOF. Jako jediná představitelka českého fašismu si NOF dokázala vybudovat poměrně stabilní (ačkoliv nikterak silnou) pozici i v rámci politického spektra první československé republiky a její představitelé zasedali i v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění Republiky československé. Z výše uvedených důvodů je této organizaci věnována v práci největší pozornost. Vývoj NOF je zmíněn i v rámci druhé republiky a krátce rovněž v protektorátu Čechy a Morava, kdy je však role této organizace marginální a reprezentanti znovuobnovené protektorátní NOF patří k vysloveně kolaborantskému proudu českého fašismu, sledujícímu oficiální (a nacistickou správou podporovanou) linii, jejíž nejvýraznější tváří byl předseda Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě a ministr školství a lidové osvěty v protektorátní vládě Emanuel Moravec.

Druhá republika představuje krátkou epizodu v činnosti českého fašismu na Moravě. Představitelé českých fašistických organizací se pokoušeli koordinovaně vystoupit a prostřednictvím Národního tábora československého stmelit jednotlivé fašistické proudy. Ústřední roli v tomto epizodním pokusu sehrála opět NOF. Po opuštění koncepce Národního tábora československého se nejsilnější proud fašistů (reprezentující většinu stoupenců NOF) profiloval v rámci Strany národní jednoty, zatímco mimo toto uskupení zůstala radikálnější část fašistického spektra, projevující se značně násilně a protižidovsky.

V protektorátu Čechy a Morava dochází ke vzniku celé řady více či méně významných organizací českých fašistů. Nejsilněji se tato fragmentace projevila na Moravě. Organizační roztříštění do té doby takřka jednotného hnutí, reprezentovaného na Moravě Národní obcí fašistickou a od roku 1934 organizací Vlajka (ačkoliv Vlajka měla dlouhodobě výrazně silnější pozice v Čechách než na Moravě a ve Slezsku), představuje pro badatele nikoliv nevýznamnou komplikaci. Nebylo výjimkou, že celá řada představitelů českého fašismu na Moravě procházela (nejen) v protektorátním období několika organizacemi, a to i opakovaně. Pouze utřídit archivní materiál k jednotlivým skupinám či zmapovat vzájemné vazby a personální propojení představovalo značně nesnadný úkol. Dobové prameny (v této souvislosti především hlášení bezpečnostních složek) jsou často zmatečné a vzájemně si odporující. V práci jsou tak uvedeny pouze ty údaje, které byly ověřeny

z několika zdrojů či opakovaně potvrzeny v rámci výzkumu, případně porovnány s dosud publikovanými výstupy k danému tématu.

Součástí práce je rovněž kapitola, popisující poválečné potrestání členů a stoupenců českých fašistických organizací na Moravě.

Práce je založena na popisu vzniku, vývoje, činnosti, organizace a programového zázemí organizací českých fašistů na Moravě ve sledovaném období. V rámci jednotlivých kapitol je zpracován vývoj významných organizací českých fašistů na Moravě v letech 1922–1945. Pozornost je věnována vždy významným etapám ve vývoji popisovaných organizací, organizačnímu zázemí a programu. U některých zkoumaných organizací (především pak v protektorátním období) nemusí být údaje úplné, často například z důvodu neexistence propracovanějšího programu či alespoň souboru idejí (v této souvislosti lze zmínit zejména organizace Protižidovská liga či Hlavní vedení protektorátních fašistů).

Teritoriálně je práce zaměřena na území Moravy. Stabilní baštou fašistického hnutí byla především oblast Hané a jižní Moravy. Silnější fašizující tendence byly proječovány i v rámci severní části Moravy (především pak v moravské části Ostravy).

V komplexních monografiích, které se zabývají problematikou českého fašismu, je věnována pozornost převážně vývoji fašistického hnutí v Čechách, fašistické organizace působící na Moravě byly dosud zpracovány nedostatečně.¹ Většina autorů dosud publikovaných monografií se zaměřila na zpracování pramenů uložených v Národním archivu, Archivu bezpečnostních složek, případně dalších. V těchto institucích jsou samozřejmě uloženy i materiály vztahující se k problematice českého fašismu na Moravě, nicméně se jedná pouze o dílčí archiválie zasílané ze zemské úrovně centrálním orgánům. Původní obsáhlá hlášení bezpečnostních orgánů či institucí samosprávy, včetně množství dobových tiskovin a

¹ Výše uvedené se v různé míře týká všech významnějších monografií pojednávajících o českém fašismu, především pak prací Tomáše Pasáka (Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999), Milana Nakonečného (Nakonečný, M. *Český fašismus*. Praha: Vodnář, 2006) či Miroslava Gregoroviče (Gregorovič, M. *Kapitoly o českém fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995).

dalších významných archiválií, se nachází v brněnském Moravském zemském archivu.²

Z fondů Moravského zemského archivu čerpají některé dílčí studie k problematice českého fašismu na Moravě. Za zmínku stojí zejména práce Františka Mezihoráka o fašistickém hnutí na Slovácku,³ Pavla Kotlána o moravských jednotách Národní obce fašistické⁴ či šířeji pojatá monografie Ivo Pejčocha pojednávající o pořadatelských až polovojenských formacích českých politických stran a hnutí (včetně fašistických).⁵ Ze starších prací je nutné zmínit studii Václava Peši,⁶ která ač značně ovlivněna dobou svého vzniku přináší dílčí hodnotné údaje, na které bylo navázáno při dalším výzkumu. Počátky českého fašismu jsou zpracovány ve studii Evy Fargašové.⁷ O českém fašismu na Moravě lze nalézt zmínky rovněž v publikacích, které se netýkají přímo problematiky fašismu, ale moravský fašismus je v nich zmíněn v dílčích souvislostech. Široký, filozofický pohled na kořeny fašismu, jeho podstatu a vývoj, obsahuje studie Bedřicha Loewensteina.⁸ Výjimečně lze narazit na zpracování fenoménu českého fašismu u zahraničních autorů.

Práce je založena především na důkladném zpracování archivních fondů, nacházejících se v Moravském zemském archivu v Brně. Klíčové jsou zejména archiválie Prezidia Zemského úřadu, v rámci kterých existuje samostatný rozsáhlý fond I F – B 40/3 F (Fašistické hnutí na Moravě a ve Slezsku) mapující vývoj fašistického hnutí na Moravě od jeho počátků v roce 1922 a rovněž fond B 252 (Zemský prezident Brno, správa z příkazu Říše 1939–1945). Cenné poznatky lze načerpat rovněž z archiválií uložených ve fondech mimořádného lidového soudu pro

² Pro vyvážený obraz vzniku a vývoje českého fašismu na Moravě je přitom zpracování fondů Moravského zemského archivu nezbytné. Především hlášení bezpečnostních složek poskytují nestranný popis tehdejších událostí a jsou tak cenným informačním zdrojem.

³ Mezihorák, F. *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*. Praha: Mladá fronta, 1997.

⁴ Kotlán, P. *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno: Institut vzdělávání Sokrates, 2009.

⁵ Pejčoch, I. *Armády českých politiků. České polovojenské jednotky 1918–1945*. Cheb: Svět křídel, 2009.

⁶ Peša, V. K otázce počátků fašistického hnutí v českých zemích. (Se zvláštním zřetelem k zemi Moravskoslezské). *ČMM*, roč. 72, 1953, s. 211–248.

⁷ Fargašová, E. Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921–1929. In *Sborník k dějinám 19. a 20. století*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1989, s. 135–159. Badatelka však, i pokud se týká vývoje českého fašismu na Moravě, vychází výhradně z archiválií uložených v Národním archivu v Praze.

⁸ Loewenstein, B. *Civilizace a fašismus. Studie z let 1969–1971*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003.

Brno, Jihlavu, Znojmo a Uherské Hradiště (C 141 – 143). Archiválie mimořádných lidových soudů jsou klíčové zejména pro zmapování vývoje českého fašismu na Moravě v protektorátním období. Nedílnou součástí poválečných soudních procesů proti kolaborantům z řad českých fašistických organizací byl důkladný sběr dobových materiálů, vztahujících se k činnosti obžalovaných a obsahujících řadu tiskovin a cenných informací k samotnému vývoji a činnosti fašistických skupin.

V Národním archivu jsou dílčí poznatky k vývoji fašistického hnutí obsaženy ve fondech Prezidia ministerstva vnitra v předmnichovské Československé republice (fond 1075/2), Prezidia Zemského úřadu Praha (fond 753), Národního soudu v Praze (fond 925) a ve fondu Gajda (fond 839). Archiválie se týkají především vývoje Národní obce fašistické, Vlajky, ale obsahují i dílčí údaje k čistě moravským fašistickým organizacím, jako např. k Nacionálnímu hnutí či Národopisné Moravě.

Čerpat lze rovněž z některých fondů Archivu bezpečnostních složek, především se jedná o fondy Zemského odboru bezpečnosti Praha (fondy 300 a 315), vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při ministerstvu vnitra (fond 301), Ústředny Státní bezpečnosti (fond 305). Fondy Archivu bezpečnostních složek obsahují dílčí informace především k vývoji Národní obce fašistické, Vlajky, Národopisné Moravy, Národně socialistické české dělnické a rolnické strany a Národně socialistické gardy slovanských aktivistů.

Při psaní práce byly využity zejména materiály samotných fašistických organizací: brožury, letáky, tiskoviny, interní tiskové materiály. Nedílnou součástí práce představuje zmapování dobového tisku, ať už celonárodních či lokálních listů, nebo tiskových orgánů fašistické provenience. Jako klíčové se ukázaly být výstupy bezpečnostních složek adresované Prezidiu Zemského úřadu a centrálním orgánům. Jejich obsahem jsou cenné údaje o vývoji jednotlivých fašistických organizací, pořádaných akcích, vnitřním životě skupin, členstvu. V porovnání s dalšími zdroji tak lze získat velmi plastickou a věrnou podobu tehdejších událostí.

1. Český fašismus na Moravě v období první československé republiky

1.1 List Hanácká (Národní) republika. Českoslovenští fašisté

Hnutí Českoslovenští fašisté bylo první organizací českých fašistů na Moravě. Českoslovenští fašisté představují pevnější organizační strukturu dosud roztráštěných stoupenců fašismu, kteří se od podzimu roku 1922 seskupovali v Holešově okolo listu Hanácká republika.⁹ Donátorem listu byl statkář František Zavřel, redaktorem pak Robert Mach.

Hnutí se otevřeně přihlásilo k fašistické myšlence článkem v Hanácké republice, kde byl zároveň uveřejněn i odhad počtu stoupenců nového politického směru.¹⁰ Již v počátečních měsících své existence se Českoslovenští fašisté profilovali silně nacionalisticky, protiněmecky, protimaďarsky a protižidovsky. Nejsilnější zahraniční inspiraci představoval italský fašismus. Koncem roku 1922 měli fašisté na Moravě již patnáct místních organizací (především na Hané, na Valašsku a na Ostravsku, dále v Uherském Hradišti a ve Znojmě) a čtyři v Čechách (Kolín, České Budějovice, Litoměřice a Praha).¹¹ Byly vypracovány první stanovy hnutí a započalo se s rozesíláním členských legitimací.¹²

Stěžejní událostí bylo vytvoření prvního ústředního vedení československých fašistů na schůzi v Kolíně v lednu 1923. Předsedou Československých fašistů byl jmenován holešovský knihkupec František Ladislav Stelzig, ústředním tajemníkem hnutí se stal dosavadní redaktor Hanácké republiky Robert Mach.

Krátce po vzniku ústředního vedení se mezi jeho představiteli objevily rozpory o název hnutí. Zejména křídlo hnutí z Čech odmítalo výraz fašismus jako nevhodný pro české nacionalisty, někteří rovněž protestovali proti diskriminační politice italských fašistů na převážně Slovinci obývaných územích. Stoupenci hnutí z Čech se tak začali označovat jako národovci, zatímco na Moravě zůstalo označení

⁹ Od jara 1923 vycházel list pod názvem Národní republika.

¹⁰ Hanácká republika, roč. 1, 1922, č. 23, s. 2. Hanácká republika uvedla počet 500 svých stoupenců.

¹¹ Kroupa, V. a kol. *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1988, s. 73.

¹² Tamtéž.

fašisté.¹³ Většina tiskových materiálů hnutí však v pozdějším období vycházela pod označením Českoslovenští fašisté.

Po celou dobu existence se Českoslovenští fašisté snažili o splynutí s dalšími hnutími a organizacemi, především pak s Klubem červenobílých¹⁴ a Národním hnutím.¹⁵ Výzvy po splynutí s ideově spřízněnými proudy byly pravidelně uveřejňovány v Hanácké (Národní) republice.¹⁶ První jednání o splynutí všech tří proudů ztroskotalo v říjnu roku 1923. Ke sloučení Československých fašistů (národovců) s Klubem červenobílých došlo na schůzi v Kolíně dne 6. dubna 1924. Jednotlivé organizace zůstaly vnitřně samostatné, v Hanácké (Národní) republice byla zavedena stálá rubrika zpráv o Červenobílých a jejich aktivitách. Společné ústředí sloučených organizací se nacházelo v Kolíně, sekretariát pak v Praze-Nuslích. Řízením splynuvších organizací byla pověřena tzv. rada desíti, v jejímž čele stanul továrník z Kolína Antonín Klášterský. Méně úspěšné byly snahy o sloučení Československých fašistů s Národním hnutím. Přes dílčí pokusy došlo k faktickému spojení Československých fašistů, Červenobílých a Národního hnutí až v březnu roku 1926, kdy vznikla Národní obec fašistická.

Členská základna Československých fašistů v českých zemích byla poměrně početná. Podle zjištění ministerstva vnitra mělo být v roce 1925 na celém území Československé republiky asi 20 000 organizovaných fašistů.¹⁷ Skutečné číslo však bude zřejmě nižší: v průběhu schůze moravských delegátů Československých fašistů v brněnské restauraci U solnice dne 11. října 1925 byly probírány rovněž organizační otázky hnutí a při této příležitosti uvedli zástupci jednotlivých moravských žup počty organizovaných členů, přičemž největší odbočkou byla Moravská Ostrava (200

¹³ Začátkem roku 1924 byl na návrh prof. Jana Khérese oficiálně změněn název hnutí Československých fašistů – národovců na Československé národovce. Již 6. dubna 1924 se však hnutí vrátilo k původnímu názvu Českoslovenští fašisté.

¹⁴ Klub červenobílí byl de facto odnoží Československé národní demokracie. Byl složen převážně z nacionalisticky orientovaných studentů.

¹⁵ Národní hnutí nebylo organizovanou politickou stranou, ale spíše volným sdružením členů ostatních stran, kteří však sympatizovali s nacionalistickým programem Národního hnutí, ovlivněným do jisté míry italským fašismem. Odznakem hnutí byl kolmý zlatý meč s písmenem N v kruhovém lipovém věnci na podkladě československé trikolóry. Nejsilnější pozice mělo Národní hnutí v Praze, především mezi vysokoškolskými studenty.

¹⁶ Národní republika, roč. 3, 1924, č. 6, s. 1.

¹⁷ Kroupa, V. a kol. *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1988, s. 74. Obdobné údaje udává i Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 64–65.

členů) následovaná odbočkou Brno (100 organizovaných fašistů).¹⁸ Fašistické hnutí se snažilo zvýšit počty členů rovněž na Slovensku, organizovaných stoupenců Československých fašistů však bylo po celou dobu trvání organizace na Slovensku minimum.

V první polovině dvacátých let XX. století nelze mluvit o převládajícím vlivu fašistických stoupenců v určitých vrstvách společnosti či na určitém teritoriu. Ve fašistických organizacích byli činní jak střední i nižší úředníci, tak živnostníci a řemeslníci, k fašismu se hlásili někteří bývalí legionáři, národně radikální dělníci, rolníci, podporovali jej i někteří podnikatelé a statkáři. Mezi sympatizanty patřili i někteří politici z řad stran pravice a středu. Z počátku projevovala sympatie k fašismu také řada osobností z řad umělců a spisovatelů.¹⁹ Stoupence se Českoslovenští fašisté pokoušeli najít i mezi středoškolským a vysokoškolským studentstvem. Při Československých fašistech fungovalo studentské sdružení, jehož hlavními představiteli na Moravě byli Dr. Vladimír Teyrovský a MUDr. Jan Navrátil.

1.1.1 Program, tiskoviny a organizace Československých fašistů.

Kompaktní program Československých fašistů byl vypracován v roce 1925.²⁰ Z konkrétních programových tezí Československých fašistů lze uvést především následující:²¹

- Snížení počtu ministerstev, zaměstnanců státu v administrativě a státních podnicích a celkové zkvalitnění fungování státní správy. Požadováno bylo zejména odstranění vlivu politických stran na jmenování státních zaměstnanců a prosazování etnických Čechů a Slováků na úkor menšin

¹⁸ MZA Brno, B 40/3 F, karton 1 (447).

¹⁹ Pavlíček, J. Český fašismus. In Malíř, J., Marek, P. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 630–631.

²⁰ Program Československých fašistů je obsažen v nedatovaném letáku „*Provolání Československých fašistů*“, který byl mezi stoupence hnutí rozšiřován v průběhu roku 1925.

²¹ Programové teze jsou součástí letáku „*Provolání Československých fašistů*“.

(především Němců a Židů). V armádě a školství byl kladen důraz na zaměstnávání národně smýšlejících osob.

- Existence „výborně organizované, ukázněné a silné“ armády, v rámci níž měla být vyšší velitelská místa obsazována „nejschopnějšími Čechoslováky“. Z důvodu zlepšení obrany státu byl součástí programových tezí rovněž požadavek na vybudování strategických železničních tratí na území Moravy a Slovenska.
- Nesmlouvavý postup vůči menšinám. Program obsahoval požadavek na vyhnání příslušníků německé, maďarské a židovské menšiny, kteří nedisponují státním občanstvím. Proti případným iredentistickým snahám mělo být postupováno s „největší energií a bezohledností“.
- Zkvalitnění legislativy a odstranění vázaných kandidátních listin. Členové vlády a zákonodárci neměli zasedat ve správních radách „německo-židovských podniků“, především z důvodu ochrany národních zájmů a zabránění korupčního jednání.
- V hospodářské oblasti kladl fašistický program důraz na snížení daňové zátěže pro maloročníky a živnostníky a na provedení rozumné pozemkové reformy. Požadováno bylo také zestátnění vybraných průmyslových podniků, nemocenských pokladen a pojišťoven. Jedním ze sledovaných cílů zestátnění bylo odstranit ekonomický vliv menšin.

Ústředním mottem programu bylo prosazování silného národního státu. Národnostním menšinám²² měla být přiznána stejná občanská i politická práva jako majoritnímu českému etniku za respektování jeho „životního práva a nároků“²³ na svůj stát národní. Program Československých fašistů dále populisticky zmiňoval problémy korupce, rozkrádání národního majetku, úplatkářství a politikaření.

²² V programu jsou výslovně zmíněny menšiny německá a maďarská.

²³ Leták „*Provolání Československých fašistů*“.

Stávající politické strany byly kritizovány kvůli protekcionářství a neschopnosti při správě státu.

Ústřední programové teze Československých fašistů byly mezi stoupence šířeny prostřednictvím tiskového orgánu Československých fašistů, kterým byl od června roku 1922 vycházející týdeník *Hanácká republika*. Majitelem listu byl národně demokratický poslanec František Zavřel, statkář v Zahnašovicích u Holešova, který Československé fašisty po určitou dobu finančně podporoval. Výkonným redaktorem *Hanácké (Národní) republiky* byl ustaven vůdčí představitel hnutí Robert Mach. Tematicky se list profiloval důrazem na nacionalismus, voláním po silném státě, antikomunismem, často se však věnoval i problematice zemědělství, aktuálním politickým událostem či organizačním záležitostem hnutí.

Českoslovenští fašisté se po celou dobu své existence profilovali jako hnutí, jeho vedoucí představitelé neměli ambice učinit z organizace politickou stranu. Na systém parlamentní demokracie a politické stranictví se dívali s krajní nedůvěrou a odmítáním. Tato skutečnost byla nejvíce patrná ve volebním roce 1925. Členstvo Československých fašistů bylo vyzýváno tiskem i v rámci jednotlivých shromáždění k účasti ve volbách a k podpoře těch stran, které mají na svých kandidátkách národně uvědomělé osoby. Pro členy a stoupence Československých fašistů byla v tomto duchu vydána i volební směrnice.²⁴

Do hnutí byly přijímány osoby výhradně národnosti československé. Ústředí Československých fašistů bylo v době trvání hnutí umístěno postupně v Holešově, Praze-Nuslích a v Kolíně. Nejsilnější odbočky hnutí v rámci Moravy existovaly v Brně, Olomouci, Uherském Hradišti a Holešově. Hnutí se snažilo expandovat i na Slovensko, o čemž svědčí existence poboček v Bratislavě a Košicích. Slovenská část fašistického hnutí však byla spíše marginální a zcela ve stínu činnosti odboček v Čechách a na Moravě.

Jako vedoucí orgán fašistického hnutí působila po určitou dobu na úrovni ústředí zřízená tzv. rada desíti. Oblast Moravy a Slezska spadala pod pravomoc zemského ústředí a zemského výkonného výboru. Na konci roku 1925 byly zavedeny župy, řízené župními výbory.

²⁴ MZA Brno, B 40/3 F, karton 1 (447). *Volební směrnice Československých fašistů*.

Někteří vedoucí představitelé moravské části Československých fašistů (především člen ústředí Československých fašistů za Moravu a Slezsko Štěpán Slavotínek či předseda zemského výkonného výboru Československých fašistů MUDr. Navrátil) se v pozdějších letech angažovali v rámci Národní obce fašistické.

Proti vzniku NOF a vstupu českých fašistů na politickou scénu se postavila část členstva Československých fašistů, včetně redaktora Hanácké (Národní) republiky a jedné z nejvýraznějších postav hnutí – Roberta Macha. Proti koncepci NOF jako politické strany byla vedena letáková kampaň ve velkých moravských městech (především v Brně a Moravské Ostravě).²⁵ Tyto opoziční proudy však byly postupně umlčovány a sám Robert Mach byl z NOF vyloučen počátkem ledna roku 1927 spolu s dalšími stoupenci různých frakčních křídel NOF.

²⁵ Leták „*Bratři a sestry*“, podepsán organizací Českoslovenští fašisté nepolitici a vyzývající k vystoupení z NOF z důvodů „pošlapání prvotních čistých fašistických ideálů“. Leták je uložen v MZA Brno, B 40/3 F, karton 1 (447).

1.2 Národní obec fašistická

Národní obec fašistická (NOF) představuje nejvýznamnějšího a nejsilnějšího reprezentanta českého fašismu v první československé republice. NOF vznikla dne 24. března roku 1926 díky splynutí všech fašistických organizací. Především díky NOF byl český fašismus brán jako politická síla pravidelně se účastnící parlamentních i komunálních voleb, se kterou je nutné počítat (ačkoliv samozřejmě nelze přeceňovat reálný vliv NOF, který zůstal minimální).

NOF však zároveň zůstávala značně nevyzpytatelnou. Vedle legitimních parlamentních aktivit se nikoliv nevýznamná část NOF prezentovala značně nestandardně až protisystémově, což dokumentuje především snaha po vytváření ozbrojených formací (v té době však běžná i u jiných politických subjektů) či pokus o násilné vystoupení proti stávajícímu režimu v případě přepadení kasáren v Brně-Židenicích.

1.2.1 Frakce NOF. Rodobrana a Moravská NOF

Počátky vývoje NOF na Moravě jsou poznamenány vnitřním štěpením a vznikem samostatných organizací, vždy do určité míry spjatých s NOF. Jednou z takových organizací byla Rodobrana, vyvíjející činnost v Brně.

Ustavující schůze Rodobrany se uskutečnila 21. ledna 1926, tedy ještě před samotným vznikem NOF. Předsedou Rodobrany se stal Josef Hrachovina, vrchní inspektor státních drah, místopředsedou pak Štěpán Slavotínek, místopředseda. Celkově se organizace skládala z 20 aktivních členů. Vůdčí postavou organizace byl Štěpán Slavotínek, který se již v předchozích letech angažoval v českém fašistickém hnutí na Moravě.²⁶ Po rozchodu s Československými fašisty zahájil práci na vybudování vlastní fašistické organizace – Rodobrany. Členové a příznivci Rodobrany se pravidelně scházeli v restauraci U Fialů na Palackého třídě č. 22. Znak organizace byl tvořen zobrazením knížete Svatopluka se třemi syny pokoušejícími se zlomit tři Svatoplukovy pruty a nápisem Rodobrana.

²⁶ V listopadu roku 1925 byl Štěpán Slavotínek jmenován jako zástupce Moravy a Slezska v pražském ústředí tzv. rady desíti Československých fašistů.

Cílem Rodobrany bylo navázání intenzivních kontaktů se slovenskými národovci. Představitelé Rodobrany byli ve styku s knězem Janem Maljarikem ze slovenských Velkých Levar, který byl autorem letáku „Nebratom fašistom pražským“.²⁷

V programovém prohlášení Rodobrany²⁸ byla vysoce vyzdvihována existence Velkomoravské říše. Cílem organizace bylo obnovení Velkomoravské říše se záměrem sloučení Moravy a Slovenska do společného státního útvaru. Čechy by v rámci tohoto státního útvaru obdržely autonomní postavení. Zůstává otázkou, do jaké míry byl program brán vážně samotnými členy organizace. Faktem je, že činnost Rodobrany byla stabilně úzce omezená pouze na okruh dvaceti brněnských členů. Vůdčí postava Rodobrany Štěpán Slavotínek byl politicky aktivní i po svém přestěhování se z Brna do Uherského Hradiště, kde v roce 1930 založil organizaci Legie Svatoplukova (někdy také Liga Svatoplukova). K sympatizantům málo početné Slavotínkovy organizace patřili vesměs členové uherskohradištského muzejního spolku. Rodobrana měla v pozdější etapě svého vývoje blízko k Moravské národní obci fašistické.

Klíčovou postavou Moravské NOF byl zakladatel této organizace MUDr. Jan Navrátil, který zastával od listopadu 1925 funkci předsedy zemského výkonného výboru československých fašistů. Na konferenci brněnské župy NOF dne 3. října 1926 došlo k otevřenému konfliktu mezi Dr. Navrátilem (který byl v té době předsedou brněnské župy NOF) a Cyrilem Svozilem (nedávno zvoleným zemským předsedou NOF) kvůli vyloučení dvou stoupenců Dr. Navrátila z důvodů finančních machinací a zpronevěry části finančních prostředků brněnské župy NOF.

Zásadní roztržka (předznamenávající vznik Moravské NOF) se týkala osoby zemského tajemníka NOF a bývalého aktivního komunisty Jana Doležala.²⁹ Dr. Navrátil a jeho stoupenci obvinili Doležala z přetrvávajících kontaktů

²⁷ Celkový náklad letáku byl pro svůj protičeský obsah zabaven. Blíže viz MZA Brno, B 40/3 F, karton 1 (447).

²⁸ MZA Brno, B 40/3 F, karton 1 (447).

²⁹ Jan Doležal (aktivní člen sociální demokracie a komunistické strany) pracoval jako redaktor Rudého Práva a šéfredaktor Rovnosti. 20. července 1926 byl jmenován zemským tajemníkem NOF. Působil rovněž jako redaktor Moravské orlice za měsíční plat 2 700 korun. Doležal udržoval přátelské styky s šéfredaktorem Moravské orlice Otakarem Leblochem. V řadách NOF vystupoval Doležal ostře protikomunisticky: např. na schůzi NOF v Brně-Žabovřeskách 17. srpna 1926 prohlásil, že „stranu komunistickou nutno je rozehnat a její předáky třeba i pověsit“. Viz MZA Brno, B 40/3 F, karton 1 (447).

s komunistickou stranou. Doležal měl sloužit uvnitř NOF jako komunistická buňka a informátor. Konflikt ohledně Doležala nakonec přerostl v zásadní spor mezi příznivci Svozila (který byl nařčen z používání diktátorských metod v rámci NOF) a brněnskými stoupenci Dr. Navrátila, mezi které patřil mj. Dr. Vladimír Teyrovský.³⁰ Doležal disponoval otevřenou podporou Svozila, neboť tento Doležala přivedl do řad NOF a aktivně ho podporoval. Nevůli značné části členské základny vzbuzovala také Doležalova personální politika. Doležal z pozice zemského tajemníka NOF mj. prosadil do redakce listu Moravská orlice Felixe Paara, který dříve pracoval ve Stráži socialismu. Protěžováním bývalých levicově smýšlejících osob na funkce v NOF mělo, dle Navrátilova mínění, dojít k další diskreditaci fašistického hnutí. Svozilovo křídlo naopak počítalo s tím, že Doležal pomůže přetáhnout do NOF řadu stoupců komunistické strany a udělá z nich přesvědčené fašisty.

7. října 1926 vystoupil Dr. Navrátil z NOF a založil Moravskou NOF (dále jen MNOF), aniž by se ovšem zřekl návratu a nepřestal v něj doufat. K MNOF se z Brna připojila celá židenická jednota (100 členů), část Husovic (180 členů) a část Brna III (300 organizovaných členů). Navíc se k ní klonila nejsilnější brněnská jednota v Králově Poli a dále Blansko a Boskovice.³¹ V rámci MNOF byli aktivní rovněž Ing. Václav Páv (profesor na textilní škole v Brně-Králově Poli) a Dr. Otakar Bittmann. Tiskovým orgánem MNOF byl týdeník *Vlast*, ostře útočící zejména na vrcholné představitele NOF, včetně R. Gajdy. Týdeník *Vlast* (který měl podle původního Navrátilova záměru nést označení *Šlik*) byl od 27. října 1926 tištěn v národně demokratické tiskárně Moravská unie. První číslo o osmi stranách vyšlo v nákladu deseti tisíc výtisků. Stoupcům NOF byly vydávány členské legitimace s vyobrazením sochy sv. Václava na přední straně a s hesly: „Svatý Václave, nedej zahynouti nám ni budoucím!“ a „Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem“. Existovaly však i legitimace s vyobrazením Jana Žižky z Trocnova třímajícího palcát na přední straně a trikolórou na straně zadní.

³⁰ Dr. Vladimír Teyrovský se rovněž dříve angažoval v hnutí Českoslovenští fašisté, kde zastával post zástupce za Moravu a Slezsko v radě desíti.

³¹ Kotlán, P. Frakce Národní obce fašistické (NOF) na Moravě ve 20. letech 20. století. In *Střední Morava. Vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria, 2003, s. 78–83.

Moravská část NOF, vedená Svozilem, reagovala na odštěpenecké snahy nikoliv nepodstatné části členstva vydáním oběžníku členům NOF,³² ve kterém byly odsouzeny veškeré rozvratné snahy jako „dílo protifašistické a protinárodní, ve prospěch socialistických a komunistických stran“ (MNOF přitom paradoxně kritizovala působení bývalého komunisty Doležala uvnitř NOF; viz výše – pozn. aut.). Vznik MNOF byl označen za „kolosální nesmysl, zoufalství a za vyloženou zradu na fašistických zásadách“.³³ Svozilovo křídlo disponovalo největší podporou v jednotách Brno I (zde působil i Doležal) a Brno II (pod vedením Františka Aujezdského).

Svozilovo křídlo získalo další protivníky z řad NOF díky snahám Svozila potlačit list Moravská orlice jako oficiální tiskový orgán brněnské NOF.³⁴ Svozil prosazoval jím vlastněnou Selskou stráž, vycházející v Prostějově, jako oficiální tiskový orgán moravských fašistů. Svozilovým cílem pak bylo prodat moravské fašistické veřejnosti co možná největší počet výtisků Selské stráže na úkor konkurenční Moravské orlice. Proti často nevybíravě jednajícímu Svozilovi se nakonec postavila i část členské základny NOF v Olomouci (vedená Dr. Vaňkem), Prostějově, Přerově a Kroměříži. Svozil však disponoval setrvalou podporou pražského ústředí NOF.

Postupem doby se vytvořila jasná dělicí linie mezi MNOF a moravskou (Svozilovou) NOF. Obě strany se zásadně lišily mj. v taktice, jak získat větší podíl na moci pro stoupence fašismu. Svozil (spolu s Doležalem) navrhoval revoluční cestu

³² Oběžník je uložen v MZA Brno, B 40/3 F, karton 448.

³³ MZA Brno, B 40/3 F, karton 448.

³⁴ Deník Moravská orlice byl na jaře 1926 odkoupen zubním lékařem Dr. Františkem Čechem, bankovním úředníkem Ženožičkou a obchodníkem s realitami Dr. Františkem Dvořákem od spolku velkostatkářů za částku 10 000 korun. Majitelé (stoupenci fašismu) poté požadovali od NOF částku 150 000 korun. V květnu 1926 se trio majitelů stalo podílníky a členy tzv. tiskového konsorcia NOF s vkladem 50 000 korun. Uvažovalo se o možnosti, že zbytek z požadovaných 100 000 korun zakoupí zámožnější členové NOF. Od 1. června 1926 byla Moravská orlice označována za „oficiální denní orgán NOF na Moravě“. List vycházel v nákladu 1 400 výtisků v pracovních dnech a 1 800 výtisků v neděli. Spor o odkoupení Moravské orlice, která by se oficiálně stala majetkem NOF, byl veden i v podzimních měsících roku 1926 (NOF tehdy majitelům za převedení vlastnických práv neúspěšně nabízela částku 80 000 korun). V dubnu 1927 se dalším spolumajitelem listu stal brněnský bankéř Karel Nevrtal. Kvůli nechuti převést vlastnická práva k listu na NOF byl v červenci 1927 Dr. Čech z NOF vyloučen. Moravská orlice poté vycházela pod označením „nezávislý týdeník“ a mj. ostře glosovala poměry v hnutí (viz článek „Fašismus na Brněnsku nemocen“ ze 17. července 1927). Rovněž krajský sekretariát NOF byl vykázan z místností, patřících majitelům Moravské orlice.

k uchopení moci, MNOF se naopak stavěla proti jakékoliv formě revolučního převzetí moci či diktatury. MNOF vyčítala Svozilovu křídlu „neustávající útoky proti hlavě státu, naprostý nedostatek programu politického, hospodářského a kulturního, nepěknou úroveň tisku a záhadné útočné přípravy“. MNOF ostře odsuzovala diktaturu, která je „sama o sobě nespravedlivá, nečestná, nemravná a národ by ji nesnesl“. Poněkud překvapivou snahou MNOF bylo prosazení demokratických postupů a „vzorné demokracie v republice“.³⁵

12. listopadu 1926 se v restauraci U Cajplů na Kozí ulici v Brně konala plenární schůze všech jednot MNOF (brněnská MNOF v té době disponovala podporou šesti jednot). V sálu restaurace bylo přítomno na 100 příznivců MNOF. Schůze se účastnil také delegát Rodobrany, který navrhl splynutí této organizace s MNOF. Z důvodu málo početné členské základny Rodobrany bylo jejím členům doporučeno požádat o členství a vstoupit do řad MNOF. Na schůzi byl dále schválen slib MNOF³⁶ a nově jmenována redakční komise týdeníku Vlast.

Krátká samostatná existence MNOF byla ukončena v prvních lednových dnech roku 1927 u příležitosti sjezdu Národní obce fašistické a zasedání Velké fašistické rady v Brně ve dnech 1. – 2. ledna 1927. Z důvodu nesouhlasu pražského ústředí NOF nebyli na sjezd pozváni zástupci MNOF. Otázka možné kooptace MNOF však byla intenzívně projednávána zejména dřívějšími sympatizanty Dr. Navrátila v zemském výkonném výboru NOF, ke kterým patřil především Dr. Vladimír Teyrovský. 3. ledna 1927 byla k Dr. Navrátilovi vyslána delegace NOF (vedená Dr. Teyrovským) s oficiální nabídkou sloučení obou organizací. Moravská NOF přitom přistoupila na zásadní kompromis a odstranila J. Doležala, kvůli kterému do značné míry rozkol mezi oběma skupinami vznikl. Doležalovi byla nabídnuta možnost odejít „na dvouměsíční zkušební lhůtu“ do pražského ústředí NOF. Doležal však tuto nabídku z důvodu odloučení od rodiny neakceptoval a v jarních měsících roku 1927 z NOF vystoupil.

³⁵ Uvedené citace jsou převzaty z obsáhlého (třináctistránkového) letáku MNOF *Jednotám Národní obce fašistické na Moravě*, který byl rozšiřován v průběhu října a listopadu 1926.

³⁶ Slib členů MNOF: „Při památce padlých našich hrdinných předků Moravanů na Bílé Hoře slibujeme vždy věrni zůstatí idejím národa českého a slovenského, hájiti všude a za každých okolností hrdý prapor československý a vydobytou svobodu proti všem nepřítelům, věrně a neochvějně bojovati za práva Čechů a Slováků tak, jak nám povinnost a čest velí. Tak slibujeme“. MZA Brno, B 40/3 F, karton 448.

NOF byla rovněž ochotná převzít tiskový orgán MNOF Vlast, který by dále vycházel jako pondělní příloha Moravské orlice. Finanční situace MNOF byla v době vyjednávání o sloučení značně tristní a Vlast musela z důvodu cca 30 tisíc korun dluhů přestat vycházet. Zejména s ohledem na výše uvedené důvody bylo na členské schůzi MNOF v restauraci U Cajplů 7. ledna 1927 jednomyslně odhlasováno sloučení MNOF s NOF. Následně byly jmenovány sedmičlenné komise obou organizací, které dojednaly konkrétní organizační náležitosti sloučení.

Proti sloučení s MNOF vystoupili majitelé Moravské orlice, obávající se možnosti, že by tiskový orgán MNOF Vlast mohl po stabilizaci finančních poměrů nahradit jejich list na pozici oficiálního tiskového orgánu fašistů na Moravě. O definitivním sloučení obou organizací rozhodlo na přelomu ledna a února 1927 direktorium NOF.

1.2.2 Gajda v čele NOF

Ve dnech 1. – 2. ledna 1927 se v místnosti vinárny Plzeňského dvora v Brně konalo zasedání Velké fašistické rady NOF. Zasedání se zúčastnilo 48 delegátů z Čech, 24 delegátů z Moravy a Slezska a 14 delegátů ze Slovenska. Pouze slovenští zástupci nebyli kompletní, když v jejich řadách chyběli tři delegáti. Zasedání zahájil a řídil Cyril Svozil. Jednání se týkalo zejména organizačních záležitostí: pro zasedání bylo zavedeno nové označení Říšská rada fašistická (namísto Velké fašistické rady) a všechny výbory (zemské, krajské, okresní a místní) byly přejmenovány na rady. V rámci NOF došlo rovněž k vytvoření nové funkce: vůdce. Vůdci bylo podřízeno direktorium, sestávající ze sedmi členů (vůdce a vždy dvou delegátů z Čech, Moravy a Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi). Morava a Slezsko byly v direktoriu zastoupeny Cyrilem Svozilem a prof. Khérese. Počet členů Říšské rady fašistické byl snižen z dřívějších 24 na 23 (11 z Čech, 6 z Moravy a Slezska, 6 ze Slovenska a Podkarpatské Rusi). Direktorium vyloučilo ze strany některé členy (především dlouholetého stoupence fašismu Roberta Macha – viz kap. 1.1 práce).

Na návrh Ing. Zástěry (člena direktoria za Čechy) byl vůdcem NOF zvolen³⁷ Radola Gajda.³⁸ Tříčlenná fašistická deputace pak dojela pro Gajdu osobním automobilem do hotelu Slavia, kde nový vůdce NOF po svém nočním příjezdu do Brna přebýval. Gajda (v uniformě generála ruských legií) poté prošel špalírem vztyčených pravic a za zvuků písně „Hej Slované“ pronesl před shromážděnými fašisty v Plzeňském dvoře úvodní řeč: „Byl jsem vyzván, abych jako vůdce přijal funkci v řadách vašich. Já tak činím! Jako voják nemohl jsem přijati tuto funkci, poněvadž se to přičilo vojenským předpisům. Byl jsem s Vámi jen duchem. Dnes, když nejsem vázán vojenskými předpisy, přijímám a půjdu s Vámi proti všem! Bylo řečeno: vývoj věcí jde nalevo! Já tvrdím, že to není pravda, ale pro nás nehraje tato otázka žádnou roli. My máme jedinou směrnicí: Blaho vlasti budiž naším nejvyšším zákonem! A dle této směrnice chci já jíti. Tak Vám slibuji, bratři!“³⁹

Velká fašistická rada se rovněž usnesla na hlavních ideových zásadách NOF. Delegáti odsouhlasili, že NOF je „politickým hnutím národním, úplně samostatným a úplně neodvislým od všech politických stran“. Stávající politické strany jsou, dle NOF, totiž založeny na zásadách demokracie a liberalismu, které fašisté zásadně popírají. Byl požadován přechod od demokracie, založené na politických stranách, k vládě, opírající se o zájmové skupiny (syndikáty či stavy). Delegáti odmítli NOF jako politickou stranu a přimlouvali se maximálně za „volné politické sdružení“. Realita však byla jiná. NOF získávala pevné organizační struktury a hlasy po upevnování stranické hierarchie sílily.⁴⁰

Delegáti dále zdůraznili nutnost vybudování „silné národní říše Čechů a Slováků“, která se bude „opírat jedinež o státní vůli politicky uvědomělych občanů“.⁴¹ Občané Československa jiné národnosti mohou být k účasti na veřejném životě

³⁷ Formálně ke skutečnému hlasování nedošlo, neboť návrh Ing. Zástěry se setkal u přítomných delegátů s takovou „bouří potlesku a nadšení, že předseda Velké fašistické rady považoval hlasování za zbytečné“. Blíže viz zvláštní nedatované vydání Moravské orlice k příležitosti zasedání Velké fašistické rady z ledna roku 1927.

³⁸ Četné archiválie k postavě R. Gajdy jsou uloženy zejména v Národním archivu ve fondu 839 (Gajda). Fond je velmi kvalitně zpracován a obsahuje značné množství archiválií vztahujících se ke Gajdově politické činnosti. Dochované archiválie pocházejí zejména z let 1938–1942.

³⁹ Moravská orlice. Zvláštní nedatované vydání k příležitosti zasedání Velké fašistické rady, leden 1927.

⁴⁰ Kotlán, P. Frakce Národní obce fašistické (NOF) na Moravě ve 20. letech 20. století. In *Střední Morava. Vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria, 2003, s. 80.

⁴¹ MZA Brno, B 40/3 F, karton 448.

přizvání pouze když „činy dokáží, že stojí na půdě národního státu“. V oblasti zahraniční politiky byla prosazována koncepce „pevného svazku slovansko-románského“, jako protiváhy Německa a sovětského Ruska.⁴² V rámci této koncepce však musely být nejdříve vyřešeny sporné otázky mezi Itálií a Jugoslávií. Malá Dohoda byla brána jako nedostatečná záruka československé bezpečnosti a měla být přinejmenším rozšířena o další slovanské státy.

V usnesení bylo také odmítnuto politické vměšování do ryze náboženských otázek a požadována široká samospráva pro Moravu se Slezskem a Hlučínskem, Slovensko a Podkarpatskou Rus.

1.2.3 Pokračující štěpení v NOF

Vyloučení stoupenců různých frakčních křídel z NOF (zejména Roberta Macha) na zasedání Velké fašistické rady 1. – 2. ledna 1927 neznamenal konec vytváření opozičních platforem v rámci NOF, vystupujících proti politice pražského ústředí a vedoucích orgánů NOF. Odštěpenecké snahy byly nadále nejsilnější na Moravě, konkrétně pak na Olomoucku.

V říjnu 1927 se v rámci NOF vytvořilo uskupení Národní tábor, soustředěné kolem olomoucké a prostějovské jednoty a tiskoviny Selská stráž.⁴³ V opozici proti Národnímu táboru stáli členové z okruhu brněnského týdeníku Moravskoslezská stráž, který byl redigován bývalým redaktorem Selské stráže Václavem Velinským. Brněnští členové NOF byli oporou Gajdova vedení. V následné sérii vzájemných vylučování a rozpouštění jednot stál Gajda jednoznačně na straně brněnské části NOF.⁴⁴ Spor se natolik vyhrotil, že v prosinci 1927 podal Cyril Svozil žalobu na Václava Velinského pro zpronevěru finančních prostředků v době jeho působení, jakožto redaktora Selské stráže.⁴⁵ Cyril Svozil zůstal v době vypjatých sporů především s brněnskou částí stále členem NOF. K jeho vyloučení došlo až po

⁴² Tamtéž.

⁴³ Kotlán, P. Frakce Národní obce fašistické (NOF) na Moravě ve 20. letech 20. století. In *Střední Morava. Vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria, 2003, s. 80.

⁴⁴ MZA Brno, fond B 40/3 F, karton 3 (449).

⁴⁵ V lednu 1930 byl Velinský odsouzen k 4 měsícům vězení nepodmíněně. Více k soudnímu sporu viz MZA Brno, B 40/3 F, karton 5 (451).

ústředím zakázané schůzi opoziční části NOF, která se konala v České Třebové dne 8. ledna 1928.

Situace dále eskalovala po sjezdu Říšské rady očistné akce NOF dne 5. února 1928 v baště opozičníků – v Olomouci. Sjezdu se účastnilo na 171 delegátů, zastupujících celkem 64 jednot. Delegáti jasně deklarovali odpor k politickému stranictví a k uplatňování vůdcovských principů při řízení fašistického hnutí a státu. Pro hnutí byl přijat název Národní tábor československý a jeho ústředním tiskovým orgánem ustanovena Stráž Národního tábora, dříve Selská stráž.⁴⁶ Nejsilnější pozice měl Národní tábor československý na Olomoucku a Prostějovsku. Tradičně neúspěšné byly aktivity Národního tábora československého na Brněnsku. Činnost Národního tábora československého lze označit za marginální a bez výraznějšího dlouhodobého vlivu.

1.2.4. Násilná vystoupení NOF; pokusy o „převrat“

Krátce po vzniku NOF se objevily zprávy o plánech fašistů na státní převrat. Násilné vystoupení fašistů se očekávalo v souvislosti s konáním pražského všesokolského sletu ve dnech 5. – 6. července 1926. Na Znojemsku bylo zaznamenáno rozšiřování zpráv o údajné snaze nastolit vojensko-fašistickou diktaturu v souvislosti s konáním pražského všesokolského sletu.⁴⁷ Zprávy o údajně připravovaném převratu však byly často zmatečné a odporující si. Některé mluvily rovněž o snaze komunistů o puč.

Území Moravy se více dotýkaly zprávy o údajném plánu fašistů na převrat z října 1926. Na základě zprávy policejního ředitelství v Brně ze dne 1. října 1926 lze rekonstruovat přípravy fašistů k „vládnímu převratu“.⁴⁸ Na základě informací od policejních důvěrníků bylo zjištěno, že existovaly plány na zahájení převratu na celém území státu v noci z 27. na 28. října ve 3 hodiny ráno. Centrum se mělo nacházet na Moravě (Brno, Prostějov, Moravská Ostrava); počítalo se však i s územím Slovenska. K převratu se měla postupně připojit i venkovská území Čech, s hlavním městem Prahou se v plánech fašistů příliš nepočítalo.

⁴⁶ Kotlán P. Frakce Národní obce fašistické (NOF) na Moravě ve 20. letech 20. století. In *Střední Morava. Vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria, 2003, s. 82.

⁴⁷ Peša, V. K otázce počátků fašistického hnutí v českých zemích. (Se zvláštním zřetelem k zemi Moravskoslezské). *ČMM*, roč. 72, 1953, s. 240.

⁴⁸ MZA Brno, B 40/3 F, karton 448. Zpráva policejního ředitelství v Brně ze dne 1. října 1926 o přípravách fašistů k vládnímu převratu.

Pořadatelské sbory fašistů měly obsadit kasárna, policejní komisariáty, nádraží, pošty, telegrafní a telefonní stanice, radiové vysílače a další veřejné budovy. Plánovalo se zatčení poslanců a sekretářů komunistické strany a sociální demokracie. Redaktoři socialistických listů měli být dáni pod policejní dohled. Po vyhlášení stanného práva by došlo na domovní prohlídky v bytech ministrů, poslanců, senátorů, redaktorů a všech z pohledu fašistů podezřelých a nepohodlných osob. Veřejnost měla být uklidněna proklamací. V plánu figurovalo rovněž uzavření hranic a převzetí konzulátů a velvyslanectví pověřenými osobami. O udržení pořádku se měly postarat speciální fašistické oddíly.

Po provedení výše zmíněných opatření by byl vyhlášen fašistický kabinet s předsedou vlády Dr. Cyrilem Svozilem. Pro funkci ministra národní obrany se počítalo s R. Gajdou, který měl obdržet plnou moc k obsazení zemských vojenských velitelství v Praze, Brně a v Bratislavě, a dále velitelství divizí, brigád a pluků.

Předehrou převratu měla být řada veřejných shromáždění a projevů fašistů po celém území státu v předvečer oslav vzniku samostatného československého státu, která měla připravit náladu pro převrat u širších vrstev národně smýšlejícího obyvatelstva, především v důležitých městech republiky.

Převrat nebyl ve skutečnosti proveden a nebyly zaznamenány ani žádné známky vyšší aktivizace fašistických skupin u příležitosti oslav 28. října 1926. Ve světle pozdějších událostí tak lze hodnotit informace policejních důvěrníků jako zavádějící či přímo vymyšlené. S určitostí však nelze vyloučit skutečnost, že určité kruhy v rámci NOF o plánech na převrat diskutovaly.⁴⁹

⁴⁹ Tého verzi nasvědčuje článek Otakara Leblocha v Moravské orlici ze dne 20. prosince 1926, ve kterém autor uvádí skutečnost, že o přípravách na převrat se v rámci fašistických kruhů diskutovalo, byly však ihned zavrženy. V reakci na článek v Moravské orlici se podrobnosti o údajném fašistickém převratu objevily i na stránkách Rovnosti (se zpožděním necelých dvou měsíců! – pozn. aut.), a sice v článku „Odhalené přípravy k fašistickému puči v Československu“ ve vydání Rovnosti ze dne 21. prosince 1926.

1.2.4.1 Případ Legie Černého orla

Dne 10. srpna 1926 u slovenského města Žilina přepadlo a revolverem zastřelilo šest maskovaných mužů zástupce plzeňského pivovaru Aloise Kafku. Vražda se odehrála v osobním kupé rychlíku, směřujícího z Brna na Slovensko. Na místě vraždy byly zanechány letáky, podepsané do té doby neznámou organizací Legie Černého orla. Den po vraždě byli čtyři pachatelé přepadení zadrženi četnictvem u Čadce. Pátý člen skupiny byl následně zadržen ve Slezské Ostravě a šestému se podařilo uprchnout. Jako vůdce celé skupiny byl označen Josef Ryčkov. Ryčkov se narodil roku 1896 v Chabarovsku. V listopadu roku 1925 odešel z Prahy na Ostravsko. Pracoval v koksověné jámy Terezie ve Slezské Ostravě. Ryčkov se označoval za běžence před bolševickou revolucí.⁵⁰ Ryčkov byl silně antisemitsky zaměřen (např. vypuknutí bolševické revoluce dával za vinu Židům). Ryčkov projevoval velký zájem o politiku a pravidelně navštěvoval takřka všechny veřejné schůze, pořádané na Ostravsku NOF. Ryčkov se rovněž aktivně ucházel o členství v župě NOF v Moravské Ostravě. Při vyšetřování vraždy se však neprokázalo, že by Ryčkov udržoval užší styky s vedením NOF nebo že byl řízen vedením NOF.

Zbývající členové skupiny však byli stranicky organizováni. František Duda a Antonín Buchta (oba dělníci na jámě Terezie ve Slezské Ostravě) v komunistické straně, Josef Pekař (dělník), Josef Nečas (obchodník) a Jan Kotas (horník) pak v NOF. Letáky, zanechané na místě vraždy, vyhotovil na popud Ryčkova úředník na jámě Terezie Jaroslav Záškodný, člen NOF ve Slezské Ostravě.

Pohnutky a cíle pachatelů (včetně jejich ideologického zaměření) lze rekonstruovat na základě výpovědí a dochovaných tiskových materiálů, zejména letáků.⁵¹ Organizace byla především silně antisemitská. V letácích vyzývala k „boji proti židovskému násilí“ a k „osvobození od židovského jha“. Cíl organizace spočíval v zabavení majetku židovských občanů a jeho následném převedení do „českých rukou“. Celkovým cílem organizace pak bylo „očistění státu od židovského jedu“ a vyhnání židovských spoluobčanů do Palestiny. Dostupné tiskové materiály

⁵⁰ Při výsleších mj. udával, že bolševici v Rusku zavraždili jeho rodiče a sourozence. Blíže viz MZA Brno, B 40/3 F, karton 1 (447).

⁵¹ Leták „*Národu chudobnému – Národu v židovské porobě*“. Letáky a další údaje, vztahující se k existenci Legie Černého orla, lze nalézt v Moravském zemském archivu, B 40/3 F, karton 1 (447).

organizace byly psány primitivním jazykem s řadou vulgarismů (viz zejména leták *Přísaha bojovníka Legie Černého orla*).⁵²

Vystoupení Legie Černého orla lze označit za omezenou akci s lokálním dopadem. Nebezpečí organizace spočívalo především v použití násilí k dosažení svých ideologických cílů. Po dopadení pachatelů vraždy Aloise Kafky byly veškeré aktivity organizace utlumeny. Lze tak předpokládat, že se organizace skládala pouze z pachatelů vraždy (maximálně pak z několika sympatizantů) bez většího vlivu na širší vrstvy. Přesný počet členů organizace nebyl uveden ani v zápisech z výslechů pachatelů.

1.2.4.2 Násilnosti při akcích NOF. Pořadatelské sbory NOF

Během konání akcí NOF docházelo k četným násilným vystoupením. V roce 1926 došlo k vážným nepokojům při Zemském fašistickém sjezdu v Prostějově a v následně konaném táboře lidu, který se sešel na náměstí Eduarda Skály. Akce byla svolána Dr. Cyrilem Svozilem. Zemského sjezdu se účastnilo 3 500 osob. V dopoledne konaném fašistickém průvodu vyšlo od Živnostenského domu na 500 osob, z toho 80 osob v uniformách skládajících se z košile černé barvy, černých kalhot s koženým opaskem a černé čapky. V odpoledních hodinách došlo před Živnostenským domem k hromadné bitce několika desítek komunistů s přítomnými fašisty. Výsledkem šarvátek byli 2 zatčení výtržníci a 4 lehce zranění.⁵³

Průběh Zemského fašistického sjezdu a projevy násilí, které jej doprovázely, byly v následujících dnech široce komentovány dobovým tiskem. Moravská orlice fabulovala o údajném pokusu „úderných komunistických čet“ rozbít fašistický sjezd. V ranních hodinách 1. května 1926 měla z Brna vyjet nákladní auta družstevního spolku *Vzájemnost – Včela* plně obsazená ozbrojenými komunisty. V obci Žešov u Prostějova jim však měli v další cestě zabránit členové zemědělské sekce

⁵² MZA Brno, B 40/3 F, karton 1 (447). Leták „*Přísaha bojovníka Legie Černého orla*“.

⁵³ V dané souvislosti je nutné upravit údaje v práci Tomáše Pasáka (Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999), který v souvislosti se šarvátkami při prostějovském Zemském fašistickém sjezdu píše o obětech na životě. Na základě archivního výzkumu lze tyto údaje označit za přehnané a neodpovídající dobové realitě.

československých fašistů.⁵⁴ Reálně však brněnští komunisté oslavovali Svátek práce spojený s průvodem a na výjezd nákladními automobily ani nepomýšleli.⁵⁵ Informaci o bitce před prostějovským Živnostenským domem přineslo i Rudé právo,⁵⁶ které obvinilo přítomné policejní složky z ochrany fašistů a bití komunistů. V reakci na tuto interpretaci vyzvalo Rudé právo k vytvoření obranných pořadatelských sborů, které zaručí nerušený průběh komunistických akcí a znemožní „individuální teror, který zahajují tito najatí pochopové kapitálu“.⁵⁷ O hrozících incidentech mezi komunisty a fašisty v Prostějově psalo rovněž České slovo.⁵⁸

K dalším projevům násilí mezi komunisty a fašisty došlo v Prostějově i 7. června 1926 v souvislosti s konáním fašistického tábora lidu. Fašistická akce byla reakcí na tábor lidu proti fašismu, svolaný na stejný den Československou obcí legionářskou za účasti socialistických a pokrokových stran pod heslem „Fašismus nebezpečím československé demokratické republiky“. Fašistický tábor lidu v zahradě Živnostenského domu se pokusilo rozbít na 50 komunistů. Během projevu Cyrila Svozila byla zpívána píseň Rudý prapor, fašisté odpověděli národní hymnou. Po následné rvačce bylo shromáždění rozptýleno četnictvem a náměstí u Živnostenského domu uzavřeno policejním kordonem. Ve večerních hodinách se před policejním kordonem shromáždil dav cca 200 osob s cílem zaútočit na Živnostenský dům. Dav byl následně rozehnán bodákovým útokem, zadrženo bylo celkem 10 osob.⁵⁹

K dalším vážnějším potyčkám došlo v následujících týdnech v Rosicích na Brněnsku (při schůzi NOF bylo po útoku komunistické úderky zraněno 7 osob) a v Místku (4 zranění). O rvačkách v místeckém Národním domě obsírně referovalo Právo lidu,⁶⁰ uvádějící přehnané informace o výzbroji (pendreky a revolvery), násilných útocích přítomných fašistů a o počtu zraněných.

⁵⁴ Moravská orlice, roč. 64, 1926, č. 80, s. 2. Článek „Čím se bolševická Rovnost nepochlubila“.

⁵⁵ MZA Brno, B 40/3 F, karton 1 (447). Hlášení policejního ředitelství v Brně ze dne 20. května 1926.

⁵⁶ Rudé právo, roč. 7, 1926, č. 105, s. 3. Článek „Fašistická provokace v Prostějově“.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ České slovo, roč. 20, 1926, číslo 95, s. 2.

⁵⁹ MZA Brno, B 40/3 F, karton 1 (447). Hlášení četnického velitelství v Prostějově Zemskému četnickému velitelství pro Moravu v Brně ze dne 8. června 1926.

⁶⁰ Právo lidu, roč. 35, 1926, č. 194, s. 3.

K ochraně akcí NOF byly zřízeny pořadatelské sbory, nazývané zpočátku rovněž úderné čety. Směrnice ústředí o zřizování úderných čet byla vydána v létě roku 1926. Úderné čety měly být ustaveny u každé jednoty NOF a měly být složeny z „mladých, zdatných a nebojácných bratrů“.⁶¹ Četa se skládala z 21 mužů, 5 čet tvořilo údernou rotu. Za údernou četou, její složení a výkonnost byl direktoriu NOF plně odpovědný předseda každé jednoty.⁶² Alespoň zpočátku nebyla kvalita úderných čet nikterak vysoká. Předsedové jednot NOF zpravidla brali každého, kdo se přihlásil, aniž by zjišťovali, zda má dotyčný alespoň základní znalosti o fašismu a cílech NOF. Úderné čety se tak spíše než disciplinovaným pořadatelským sborem staly shromaždištěm pro rváče a výtržníky pochybné pověsti, kteří byli často pod policejním dohledem. Za každou akci dostávali členové úderných čet finanční odměnu 10 – 20 korun a byla jim uhrazena strava. Řada osob vstoupila do úderných čet na základě ziskné motivace, což se projevilo odchodem mnoha členů úderných čet po snaze některých jednot neffinancovat jejich činnost.

Pro účely pořadatelských sborů NOF na Brněnsku vyrobila v létě roku 1926 firma Treon z Králova Pole na 150 krátkých gumových obušků. Objednavatelem byl funkcionář NOF František Aujezdský. V souvislosti s plány fašistů na převrat z října 1926 bylo v prosinci 1926 podáno proti majiteli firmy Treon trestní oznámení pro nedovolenou výrobu zakázaných zbraní.⁶³

Funkci pořadatelských sborů plnila v pozdějším období Omladina NOF.⁶⁴ Skupiny Omladiny NOF byly od počátku roku 1927 zřizovány při jednotlivých jednotách z mužských členů NOF. V čele skupin Omladiny stál velitel, navrhovaný výborem jednot ke jmenování vůdci Gajdovi prostřednictvím zemských velitelství. Velitelství pro oblast Moravy a Slezska bylo umístěno v Brně a funkci zemského velitele Omladiny NOF vykonával Dr. Teyrovský.

Omladina NOF byla vedena vojenským způsobem, při přijetí skládal každý ze členů „vojenskou“ přísahu, zavazující ke kázni, poslušnosti vůdci, plnění povinností, statečnosti a mlčenlivosti ve věcech Omladiny. Jednotlivé skupiny Omladiny NOF

⁶¹ MZA Brno, B 40/3 F, karton 3 (449). *Směrnice fašistického ústředí o zřizování úderných čet.*

⁶² Tamtéž.

⁶³ MZA Brno, B 40/3 F, karton 448.

⁶⁴ Materiály k Omladině NOF jsou uloženy v MZA Brno, B 40/3 F, karton 4 (450).

byly rozděleny na organizační formace, tzv. roje. Pro členstvo byly stanoveny vojenské hodnosti, jako velitel roje, svobodník, desátník, četař, rotný, poručík, kapitán, major, plukovník a generál. K pravidelným formacím Omladiny NOF byly připojeny podpůrné složky zdravotní, administrativní a motorizovaný sbor. Členstvo vykonávalo pravidelná cvičení a značná část členů byla organizována v Národních střeleckých jednotách. Převažující náplní činnosti členů Omladiny NOF byla pořadatelská a ochranná služba při akcích NOF.

Policejní ředitelství v Praze zastavilo výměrem ze dne 2. září 1927 činnost Omladiny NOF ve Velké Praze a současně podalo trestní oznámení státnímu zastupitelství v Praze proti jednotlivým funkcionářům Omladiny NOF dle zákona na ochranu republiky. Nesmlouvavá reakce státních orgánů byla odpovědí na „sázavskou aféru“. Zastavení činnosti mělo samozřejmě dopad i na jednotlivá zemská velitelství, včetně velitelství pro Moravu a Slezsko.

Od roku 1930 zastávala funkci Omladiny NOF formace Obrana NOF.⁶⁵ Hlavním organizátorem Obrany NOF pro oblast Moravy byl Viktor Urban z Brna (jmenovací dekret obdržel Urban z rukou vůdce Gajdy dne 20. listopadu 1930). Obrana NOF byla koncipována jako „volné politické sdružení s právoplatným trváním jedině v rámci NOF jako vnitřní útvar“.⁶⁶ Každý mužský člen NOF do třiceti let věku měl být organizován v Obraně NOF.

Organizačními útvary Obrany NOF byly: trojka (nejnižší, skládající se ze tří členů), družina (složena ze tří trojek a velitele) a oddíl (souhrn všech členů Omladiny NOF při určité jednotě). Hlavou Obrany NOF byl vůdce Gajda, který jmenoval a propouštěl zástupce hlavních vedoucích orgánů (organizačního náčelníka, pět členů hlavního stanu, zemské a krajské náčelnictvo). Podřízenými orgány byli velitelé družin, oddílů a jednotliví družiníci.

V době své krátké existence se členové Obrany NOF dopustili několika ne příliš významných výtržností. Obrana NOF v Tuřanech narušila v prosinci 1930 za pomoci práskacích kuliček a zapáchající tekutiny promítání německého zvukového filmu. Na základě výše zmíněného incidentu byla provedena domovní prohlídka u

⁶⁵ Materiály k Obraně NOF jsou uloženy v MZA Brno, B 40/3 F, karton 5 (451).

⁶⁶ MZA Brno, B 40/3 F, karton 5 (451). *Organizační řád Obrany Národní obce fašistické.*

vedoucího celé skupiny výtržníků Viktora Urbana, který byl organizován právě u jednoty v Tuřanech.

Obrana NOF byla úředně rozpuštěna v březnu 1931. Hlavní moravský organizátor Obrany NOF Viktor Urban byl následně částí členstva i vedoucími orgány pražského ústředí NOF podezříván, že na existenci a činnost Obrany NOF upozornil bezpečnostní složky⁶⁷ a byl nedlouho po rozpuštění Obrany NOF vyloučen z řad NOF.

Po rozpuštění Obrany NOF byli mladí členové strany zařazováni do skupin Junáků NOF,⁶⁸ které svou činností kopírovaly předchozí formace. V rámci Moravy tak de facto Obrana NOF začala užívat označení Junáci, aniž by se změnilo cokoliv podstatného v organizační rovině⁶⁹ či v náplni činnosti. Říšským organizátorem Junáků byl jmenován bratr vůdce NOF Jan Gajda. Nejsilnější pozici v rámci Junáků NOF na Moravě a ve Slezsku zastávali Josef Jaroš (velitel Junáků NOF na Brněnsku) a Emanuel Jančar (velitel Junáků NOF pro oblast Ostravska).

Uniforma Junáků NOF byla jednotná, vyhlášená rozkazem říšského velení. Sestávala z černé košile s dvojitým límcem a dvěma náprsními kapsami, černými manžetami i knoflíky. Kalhoty měl Junák černé, případně tmavě modré, s černým nebo hnědým opaskem, uniformu doplňovala černá vázanka. Uvažovalo se i o doplnění stejnokroje čapkou, ale nebyl schválen jejich vzor.⁷⁰

Činnost Junáků NOF byla zastavena výnosem ministra vnitra ze dne 13. května 1932.⁷¹ Junáci NOF na Moravě v reakci na represivní postup vlády vydali v červnu 1932 oběžník, adresovaný velitelům junáckých oddílů a všem fašistickým činovníkům s ostře odmítavým vyzněním: „...Fašisté se snaží dáti mládeži vojenskou výchovu. Za to by nám měla být vláda vděčná. ... Mluví-li se o protistátní činnosti junácké organizace, jest to prvotřídní nesmysl. Jsme pro národní a silný stát

⁶⁷ Podezření zřejmě vyplynulo z Urbanova výsledku a domovní prohlídky v souvislosti s incidentem při promítání německého zvukového filmu.

⁶⁸ Materiály k Junákům NOF jsou uloženy v MZA Brno, B 40/3 F, kartony 6 (452) a 11 (457).

⁶⁹ Organizační řád Junáků NOF je až na drobnosti takřka totožný s Organizačním řádem Obrany NOF, včetně členění na trojky, družiny a oddíly.

⁷⁰ Pejčoch, I. *Armády českých politiků. České polovojenské jednotky 1918–1945*. Cheb: Svět křidel, 2009, s. 29–30.

⁷¹ MZA Brno, B 40/3 F, karta 6 (452).

československý, jsme proti švejko – německo – židovské vládě. ... Když vláda rozpustila fašistické Junáky, kdypak také rozpustí komunistické komsomolce? Či bojí se nás více než-li těch, kteří podnikají útoky na četnictvo, vyvolávají zbytečné stávky a organizují divoké trampy? Ti, kteří nás dnes honí, patřili by sami do kriminálu. ... My krátce a jasně prohlašujeme, že takové prohánění nás nerozhází a že zůstaneme, jak jsme bývali. Fašisty a Junáky!⁷²

Po zastavení činnosti Junáků NOF se měli mladí členové strany následně organizovat v tzv. Klubech mládeže při NOF. V Brně byly aktivity těchto klubů maskovány např. prostřednictvím „Elite dancing Amateur clubu“, ve kterém se mládež NOF scházela pod rouškou výuky tance a společenského chování.⁷³ Mezi mladé účastníky klubových setkání byla šířena mj. i fašistická literatura (např. příručka francouzské fašistické mládeže, obsahující program, způsob organizace a výcviku, výstroj a výzbroj).⁷⁴

1.2.4.3 Přepad kasáren v Brně-Židenicích a jeho následky pro NOF

Nejvýznamnější násilné vystoupení fašistů v období první československé republiky se odehrálo v noci z 21. na 22. ledna 1933. V ranních hodinách uskutečnilo několik desítek příslušníků NOF (především z Brněnska a okolí Bučovic) pod vedením npor. Ladislava Kobsinka přepad Svatoplukových kasáren 43. pěšího pluku v Brně-Židenicích. Pro fašistický útok na kasárna se vžilo označení „Židenický puč“.⁷⁵

⁷² Leták „*Velitelům junáckých oddílů a všem fašistickým činovníkům*“. MZA Brno, B 40/3 F, karton 6 (452).

⁷³ MZA Brno, B 40 3/F, karton 12 (458). Hlášení policejního ředitelství v Brně Zemskému úřadu ze dne 13. října 1936. Podrobné hlášení bylo postoupeno i Prezidiu Zemského úřadu Praha, viz NA Praha, fond 753.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Nejobsáhlejší archivní materiál k Židenickému puči lze nalézt v Moravském zemském archivu v Brně, především pak ve fondu B 40/3 F, karton 13 (459). Fond mj. obsahuje vyličení útoku, seznam zadržených, výsledkové protokoly (včetně výsledků hlavních aktérů přepadení, především Ladislava Kobsinka), vojenský posudek k akci, průběh a výsledky domovních prohlídek, rozsudky, odvolací stížnosti a články tisku. Archiválie k Židenickému puči jsou uloženy rovněž v Národním archivu, ve fondu 1075/2.

Akce je popsána rovněž ve studiích Miloslava Moulise (Moulis, M. *Tajné heslo granát*. Praha: Magnet, 1973), Libora Vykoupila (Vykoupil, L. *Fašistický útok na Židenická kasárna v roce 1933*. In *Forum Brunense*. Brno: Muzeum města Brna, 1993, s. 121–136) a Ivo Pejčocha (Pejčoch, I. *Židenický puč. Historie a Vojenství*, roč. 55, 2006, č. 4, s. 20–36).

Fašisté byli ozbrojeni převážně holemi, noži či bodáky, jen málokterý měl revolver.⁷⁶ Nejaktivněji si v celé akci počínal Ladislav Kobsinek, který přítomným fašistům namluvil, že akce je součástí celostátního fašistického převratu. Hlavním cílem bylo zmocnit se střelných zbraní. Útočníci pronikli do zbrojního skladu, kde odcizili několik pušek a truhlík s náboji. Mezitím se však podařilo uniknout dozorčímu důstojníkovi, který zburcoval technickou rotu a frekventanty poddůstojnické školy. Během následné šarvátky s probuzenými vojáky byl střelou do hlavy usmrčen jeden z útočníků – Cyril Seménka. Několika vojákům se v průběhu přepadu podařilo opustit kasárna a přivolat pomoc. Potlačení přepadu a pozatýkání útočníků pak již bylo pouze otázkou času. Výsledkem přepadu bylo několik lehce zraněných na obou stranách, 1 vážně zraněný voják, 3 útočníci a 1 mrtvý fašista.

Následující týdny probíhaly výslechy zadržených i svědků na půdě policejního ředitelství v Brně, zároveň státní moc zasáhla proti funkcionářům NOF. Na území republiky probíhaly domovní prohlídky, v jejichž rámci byly zabavovány tiskoviny a v některých případech i zbraně.⁷⁷ Cílem bylo zjistit celkový rozsah spiknutí. Domovní prohlídka byla provedena rovněž u R. Gajdy, který byl následně zatčen dne 22. ledna na Slovensku. Hlavní organizátor přepadu, Ladislav Kobsinek, byl zatčen v Jugoslávii.

Před soudem bylo obžalováno celkem 47 osob. Kobsinek se snažil dokázat, že byl součástí rozsáhlého spiknutí, řízeného Gajdou a směřujícího k nastolení fašistické diktatury, jež mělo vynést do čela země právě tohoto bývalého generála. Kobsinek prohlašoval, že byl kontaktován pomocí tajných kurýrů, kteří mu dali k akci povel. Gajda vše rozhodně popřel, přiznal pouze, že se s Kobsinkem znal, ovšem považoval jej za nedůvěryhodného a psychicky labilního.⁷⁸ Konečný rozsudek byl vynesena dne 28. března 1934 Nejvyšším soudem v Brně.⁷⁹

⁷⁶ Vykoupil, L. Fašistický útok na Židenická kasárna v roce 1933. In *Forum Brunense*. Brno: Muzeum města Brna, 1993, s. 122.

⁷⁷ Pejčoch, I. Židenický puč. *Historie a vojenství*, roč. 55, 2006, č. 4, s. 30.

⁷⁸ Tamtéž, s. 32.

⁷⁹ Celkem bylo odsouzeno 46 osob. Tresty se pohybovaly v rozmezí 18 měsíců až 12 let (v případě Ladislava Kobsinka). 4 fašisté byli odsouzeni rovněž k peněžitým trestům v rozmezí 2 000 – 20 000 korun československých.

Židenický puč lze chápat spíše jako omezenou lokální akci bez širší podpory. Rozhodně se nejednalo o předzvěst plánovaného celostátního puče s cílem svržení demokracie a nastolení fašistické diktatury.

Po soudním procesu byly zřetelně utlumeny násilné aktivity ze strany NOF a jejich stoupenců. Výnosem ministra vnitra ze dne 23. ledna 1933 byly rovněž oficiálně zakázány veřejné fašistické schůze, průvody a shromáždění. Dále nebyl povolen tisk a distribuce fašistických tiskovin. Ústředí NOF tak udržovalo spojení s jednotami prostřednictvím tzv. organizačních referátů, vydávaných v týdenních intervalech. První organizační referát nadepsaný „NOF nemá nic společného s Národní ligou“ byl vydán první březnový týden roku 1934.⁸⁰ Počátkem roku 1934 byly rovněž zaváděny nové členské legitimace NOF v oranžové barvě. Řada schůzí NOF byla úředně zakázána či rozpuštěna, vydávání tiskovin pozastaveno, případně docházelo k jejich konfiskaci. NOF se rovněž potýkala se značnými finančními problémy.

V souvislosti s vazbou R. Gajdy došlo k reformě vedení NOF, když byla na přechodnou dobu ustavena tzv. Rada sedmi,⁸¹ jakožto nejdůležitější rozhodovací orgán NOF k řešení neodkladných záležitostí. V Radě sedmi byli zastoupeni členové NOF z blízkého Gajdova okruhu. Rada sedmi uskutečnila několik schůzí, provázených značnými rozpory. Po propuštění Gajdy z vazby byla její činnost utlumena.⁸²

11. ledna 1934 dokonce R. Gajda dopisem upozornil brněnskou policii na možnost provokací v souvislosti s prvním výročím Židenického puče.⁸³ Gajda zároveň rozeslal i oběžník všem krajským náčelníkům NOF na Moravě, ve kterém důrazně varoval před jakýmkoliv kroky, které by se daly vykládat jako provokace. V případě zaznamenaných provokací měli být provinivší se členové vyloučeni a vše oznámeno policii. V oběžníku Gajda dále vyjádřil „snahu o cílevědomou práci na legálním podkladě“⁸⁴ a distancoval se od myšlenek na fašistický převrat.

⁸⁰ MZA Brno, B 40/3 F, karton 8 (454). Organizační referát NOF „*NOF nemá nic společného s Národní ligou*“.

⁸¹ Po určitou dobu se Rada skládala z 10 členů, přičemž vedoucí osobou byl bývalý soudce Dr. Vážný z Pardubic.

⁸² MZA Brno, B 40/3 F, karton 8 (454).

⁸³ MZA Brno, B 40/3 F, karton 8 (454). Dopis Gajdy policejnímu ředitelství v Brně ze dne 11. ledna 1934.

⁸⁴ Tamtéž. Oběžník Gajdy všem krajským náčelníkům na Moravě.

V souvislosti s prvním výročím Židenického puče nebyly zaznamenány významnější excesy, na Brněnsku došlo pouze k rozšiřování letáků s nevalnými texty⁸⁵ písní „Přijde Gajda“ a „Jedné noci v Židenicích“.

Po Židenickém puči byla aktivita moravské části NOF značně utlumena. NOF byla zmitána rozpory a na jejím řízení se podílely velmi kontroverzní osoby, jako např. Antonín Klenka,⁸⁶ jmenovaný počátkem roku 1934 zemským organizátorem NOF pro Moravu. Antonín Klenka byl člověk s pestrou kriminální minulostí, mnohokrát soudně trestán pro majetkovou trestnou činnost, především pro krádeže, podvody a zpronevěru finančních prostředků. I v rámci výkonu své funkce v NOF se Klenka dopustil majetkové trestné činnosti. Podílel se zejména na finančních machinacích s provizemi od Národní pojišťovny, které byly původně určeny pro volební fondy NOF. Brněnská filiálka Národní pojišťovny rovněž Klenkovi poskytla k pokrytí jeho činnosti automobil, který však Klenka místo práce pro pojišťovnu využíval převážně ke svérázné politické agitaci na Brněnsku a v oblasti jižní Moravy (prodával pohlednice a obrázky Gajdy a většinu takto utržených finančních prostředků použil pro své osobní účely). Automobil byl Klenkovi následně odebrán. V říjnu 1934 byl Antonín Klenka zatčen na základě zatykače okresního soudu v Čadci. Trestní stíhání znamenalo i zbavení Klenka funkce zemského organizátora NOF pro Moravu a jeho následné vyloučení z NOF. V srpnu roku 1936 bylo po Antonínu Klenkovi vyhlášeno pátrání kvůli žalobě za urážku prezidenta republiky. Postava a činnost Antonína Klenky dokumentuje personální a organizační krizi, v níž se moravská část NOF ocitla v době po Židenickém puči. Tímto násilným vystoupením ztratila moravská část NOF podporu u širších vrstev potenciálních voličů, kteří odsuzovali použití násilných metod k převzetí politické moci. Postupně docházelo k další názorové radikalizaci u části členů NOF, která se projevila v druhé polovině třicátých let XX. století v souvislosti s vyhrocením mezinárodní situace a s nástupem německého národního socialismu.

⁸⁵ Viz krátký úryvek písně „Jedné noci v Židenicích“: „Jedné noci v Židenicích střílelo se velice/byl tam spáchán velký zločin proti té republice/...Vlastenci jsou v kriminále, zloději jsou v palácích/ třeba že ti vrtichvosti mají seno v palácích ... Vrtichvosti, vrtichvosti, marně se namáháte/ tam kde dneska jsou vlastenci také jednou přijdete ... Brno, Brno, Židenice, nedají vám pokoje/ chtěli jste si na nás dupnout, šlápnete však do hnoje“. Leták s textem písně je uložen v MZA Brno, B 40/3 F, karton 8 (454).

⁸⁶ Materiály k Antonínu Klenkovi a jeho činnosti jsou uloženy v MZA Brno, B 40/3 F, karton 10 (456). Čerpat lze především z policejních hlášení a zpráv.

1.2.5 NOF ve druhé polovině třicátých let XX. století

V období druhé poloviny třicátých let XX. století lze vysledovat radikalizaci postojů a veřejně prezentovaných názorů a stanovisek u části členstva NOF. Ve vystoupeních čelných představitelů se objevují explicitně formulované protižidovské výroky, případně oslavná konstatování na adresu nacistického Německa, fašistické Itálie či Frankova režimu ve Španělsku. Zejména v Brně pak došlo i k přímým kontaktům mezi představiteli NOF a Sudetoněmecké strany (SdP). Druhým významným znakem sledovaného období je rušení či slučování některých jednot moravské části NOF. Objevují se rovněž citelné rozpory a osobní nevráživosti v rámci řídicích orgánů NOF, a to především v Moravské Ostravě.

V rámci předvolební kampaně roku 1935 se NOF poměrně výrazně věnovala svému vztahu k režimu nacistického Německa a k požadavkům radikalizující se německé menšiny. Kampaň NOF byla vedena v národoveckém duchu. V rozšiřovaných letácích lze najít pasáže varující před nebezpečím odtržení části převážně Němci obývaných území republiky a je zdůrazňováno, že „fašisté a Gajda hájí svrchovanost státu Čechů a Slováků“.⁸⁷ Proti nebezpečí „hitlerismu“ je pak doporučováno „budovat fašistickou hráz“.⁸⁸ Etničtí Češi měli (po vzoru německého elektorátu) volit jednotně a netříštit své hlasy. V rámci veřejných vystoupení čelných představitelů moravské části NOF i samotného Gajdy však zazněl i obdiv k hospodářské politice nacistického Německa s výrazně protižidovskými podtóny.⁸⁹ Obojaký vztah vůdčích představitelů NOF k režimům nacistického Německa a fašistické Itálie přetrvával po celé období třicátých let XX. století. Z postupné eskalace napětí ve vztahu nacistického Německa k Československé republice byla ve verbálních i písemných projevech představitelů NOF obvykle viněna německá emigrace. Výše uvedené lze ilustrovat např. na Gajdově projevu v Národním domě v Moravské Ostravě ze dne 7. února 1938. Před početným fórem posluchačů (veřejné schůze NOF se dle policejních údajů zúčastnilo na 1 500 osob) Gajda ostře napadl německou emigraci: „...Škoda každé kapky krve naší i německé, která by měla být

⁸⁷ Volební leták NOF „Český a slovenský občane!“.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Např. v rámci veřejné volební schůze NOF ve velkém sále Stadionu sokolského v Brně z května 1935 Gajda pochvalně ocenil Hitlera za hospodářskou politiku a vyzval k „vedení boje proti světovému židovstvu a zednářství“. MZA Brno, B 40/3 F, karton 11 (457).

prolita kvůli německé židovské emigraci. Jsme nacionální fašisté a sympatizujeme s každým nacionálním směrem, pokud nás neohrožuje“⁹⁰ (sic!). V rámci svého vystoupení dále Gajda vyzval ke kopírování hospodářské politiky nacistického Německa a vysoce ocenil „dodržování pořádku a zákonnosti ve fašistické Itálii“.⁹¹

Dílčí sympatie k nacistickému Německu a hledání vzájemných styčných bodů vedlo u části moravských představitelů NOF až k navázání přímých styků se zástupci Sudetoněmecké strany. Na jaře roku 1936 rozšiřovali mladí brněnští Němci organizovaní ve studentské skupině Sudetoněmecké strany protižidovské pohledy s česky psaným textem. Následným policejním šetřením bylo zjištěno, že tyto pohledy nechal vytisknout zemský sekretariát NOF v Brně, který tyto pohledy mladým sudetoněmeckým aktivistům předal.⁹² Mezi vrcholnými představiteli brněnské NOF a členy Sudetoněmecké strany byly navázány rovněž osobní kontakty. Dne 15. dubna 1936 byl na schůzi brněnské II. jednoty NOF pozván i zástupce Sudetoněmecké strany Roland Denk. Tehdejší okresní náčelník NOF Rudolf Mišurec se vyslovil pro navázání úzké spolupráce NOF se Sudetoněmeckou stranou, která má spočívat především ve vzájemných návštěvách schůzí a ve „společném boji proti židovstvu“.⁹³ Mišurec se dále pochvalně vyjádřil o Hitlerově protižidovské politice v Německu.

Kontakty brněnské NOF se Sudetoněmeckou stranou nebyly rozhodně nahodilé, jak o tom svědčí i přesun sekretariátu NOF do budovy na Dominikánském náměstí č. 3 (ve které sídlil rovněž krajský sekretariát Sudetoněmecké strany) z listopadu 1936. Aktivní ve styku se zaměstnanci krajského sekretariátu Sudetoněmecké strany byl především zemský tajemník NOF pro Moravu Jan Gajda.⁹⁴

Na druhou stranu patřili členové NOF k nejaktivnějším organizátorům manifestací proti kapitulaci vlády před požadavky velmocí ze září roku 1938. R. Gajda v uniformě ruského generála dokonce několikrát vystoupil a pronesl projev

⁹⁰ MZA Brno, B 40/3 F, karton 14 (460).

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Hlášení policejního ředitelství v Brně Zemskému úřadu v Brně ze dne 16. dubna 1936. MZA Brno, B 40/3 F, karton 11 (457).

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ MZA Brno, B 40/3 F, karton 12 (458).

z balkonu Rudolfinu k demonstrantům, požadujícím obranu státu.⁹⁵ Rovněž v moravských jednotách NOF převážil nesouhlas s kapitulací vlády a snaha po obraně státu před již zcela zjevným nebezpečím ze strany nacistického Německa.

Sílicí názorovou radikalizaci NOF s rasistickými podtóny lze vysledovat i v interních materiálech, jako např. v organizačním pokynu NOF z podzimu 1936, ve kterém je uvedeno, že „za člena nebo členku jednoty NOF mohou být přijaty pouze osoby bezúhonné, mravně zachovalé, rodem, smýšlením a rasou Češi a Slováci, nebo jiní Slované“.⁹⁶

Ostře protižidovské tiskoviny a letáky NOF byly šířeny od května 1936 především v Moravské Ostravě. Četné hospodářské a sociální problémy Československa byly připisovány působení zednářů a Židů: „...stálé chudnutí národa, kulturní a mravní úpadek lidu, je práce rafinovaného mezinárodního Žida. ... NOF je jedinou politickou složkou ve státě, která brání slovanský lid před hroící nadvládou těchto cizinců, jimž patří 70 % zlata, velkoobchodu i průmyslu v republice. Zednářstvo využívá strašlivého zmatku, kterým je zmítán národ a ničí každý pojem lidové kultury, národní tradice, velikosti, pravdy a síly. ... Finančním kapitálem cizáckých peněžních magnátů byla vyvolána bída milionů sedláků, dělníků i duševně pracujících. ... Fašismus znamená nový světový názor, jehož podstata je nesmiřitelný, fanatický boj proti světovládě židovského imperialismu a jeho nástrojům, liberalismu, marxismu a bolševismu.“⁹⁷

Protižidovské tendence se v rámci moravské NOF objevovaly již od jejího založení. Jednalo se však o okrajový jev, stojící na aktivitě jednotlivců⁹⁸ v řadách NOF. Zesílení protižidovské rétoriky je tak jedním ze znaků vývoje NOF ve druhé polovině třicátých let XX. století. V této souvislosti stojí za zmínku zřízení Árijské fronty při NOF z ledna roku 1935. Zmíněné sdružení se snažilo přilákat do řad NOF

⁹⁵ Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 209.

⁹⁶ *Organizační pokyn NOF*, podzim 1936 (přesně nedatováno). MZA Brno, B 40/3 F, karton 12 (458).

⁹⁷ Leták NOF „*Občané hraničáři – mužové a ženy*“.

⁹⁸ Za zmínku stojí zejména postava žurnalisty Karla Zajíčka, který byl do roku 1933 organizován v tišnovské jednotě NOF. Zajíček se snažil o vydání komentáře k Talmudu, ve kterém chtěl upozornit na údajnou existenci tajné mezinárodní „židobolševické organizace“. Zajíček byl i v dobových policejních hlášeních označován za „zuřivého antisemitu“, avšak bez tendencí uchylovat se k násilí (hlášení policejního ředitelství v Brně ze dne 19. října 1933). Materiály k osobě Karla Zajíčka jsou uloženy v MZA Brno, B 40/3 F, karton 9 (455).

členy rozpuštěné DNSAP (Německé nacionálně socialistické strany dělnické) a etnické Maďary (na Slovensku). Aktivity Árijské fronty při NOF však byly zanedbatelné.

Typickým znakem vývoje moravské NOF (především pak jednot v Brně a Moravské Ostravě) ve druhé polovině třicátých let XX. století jsou narůstající personální rozpory mezi vedoucími představiteli a členstvem, ve kterých se odráží celkově neuspokojivá situace NOF, především nedostatek finančních prostředků a značné dluhy pražského ústředí organizace.

V říjnu roku 1935 bylo rozhodnuto o sloučení brněnské a tišnovské župy. Novým župním náčelníkem byl jmenován Fabián Kluska, župním organizátorem František Černý a tajemníkem Jan Gajda. Nový župní tajemník byl vzápětí obviněn ze zpronevěry finančních prostředků na chod strany. Proti špatné finanční situaci NOF⁹⁹ vystoupili členové jednoty z Rousínova, především pak místní hospodářský správce Matěj Vystrčil a člen jednoty Ing. František Jelínek. Rousínovští rovněž požadovali volené a nikoliv jmenované funkcionáře.¹⁰⁰ Rousínovská opozice však neměla příliš silnou pozici, což se projevilo zejména během zemského sjezdu župních delegátů země Moravskoslezské, který se uskutečnil ve dnech 8. – 9. února roku 1936 v Brně. Na čtyři stovky přítomných delegátů projednaly organizační rozdělení NOF na Moravě a ve Slezsku: bylo rozhodnuto o setrvání pěti žup NOF (v Brně, Uherském Hradišti, Olomouci, Ostravě a v Jihlavě). Krátce po zemském sjezdu došlo k mnoha personálním změnám v rámci NOF na Brněnsku, mj. byl z řad NOF vyloučen opozičník z Rousínova Matěj Vystrčil. V březnu 1936 byl zbaven funkce župní tajemník Jan Gajda a uvažovalo se o jeho povolání do pražského ústředí NOF (v létě a na podzim roku 1936 však stále setrval na Brněnsku). Novým župním tajemníkem NOF v Brně byl jmenován nezaměstnaný úředník Josef Nachtigal, který do NOF vstoupil teprve v roce 1935. Po neshodách s Janem Gajdou však Nachtigal již v listopadu 1936 na funkci župního tajemníka rezignoval a jeho funkci pak de facto převzal opět Jan Gajda.

⁹⁹ V lednu 1936 mělo ústředí NOF celkové dluhy ve výši cca 1 milionu korun československých.

¹⁰⁰ K rozporům uvnitř moravské části NOF (především pak na Brněnsku a v Moravské Ostravě) jsou uloženy materiály v MZA Brno, B 40/3 F, kartony 11 (457), 12 (458), 13 (459), 14 (460).

Personální rozpory a změnami byla poznamenána rovněž ostravská župa NOF. Tamní spory přijel několikrát řešit i vůdce Gajda. Proti Gajdovi se postavili župní náčelník Josef Hlubek a člen župní rady NOF Karel Žáček, kteří mu vytýkali především diktátorské metody při řízení strany, sázavskou aféru a špatnou finanční situaci. V odporu proti Gajdovi nakonec setrval pouze Hlubek, který se po jednání v ostravské kavárně Savoy dne 6. března 1937 vzdal funkce župního náčelníka. Novým župním náčelníkem byl následně jmenován dřívější opozičník Karel Žáček, který se při jednání s Gajdou udobřil.¹⁰¹ Ani odvolání Hlubka však klid do personálních otázek ostravské župy nepřineslo a Gajda musel opět přijíždět řešit vzájemné rozpory mezi novým vedením a Hlubkovými stoupenci.¹⁰²

Personální rozpory byly často vyvolány notorickými finančními problémy pražského ústředí NOF. Situace se vyostřila ke konci roku 1937, kdy řada věřitelů NOF začala podávat návrhy na konkurs a exekuce proti NOF i vůdci Gajdovi. Důvodem byly zejména značné dluhy za volební kampaň roku 1935.¹⁰³ V rámci jednotlivých moravských žup NOF byly pořádány akce na zaplacení dluhů ústředí NOF v celkové výši 350 000 korun československých (stav k lednu 1938). V lednu 1938 byl zřízen tzv. „Železný kruh přátel generála Gajdy“¹⁰⁴ zahrnující ty členy NOF, kteří přispěli finančním darem na zmírnění dluhů. Přispívajícím členům byly vydávány zvláštní odznaky (železný, stříbrný a zlatý dle výše příspěvku).¹⁰⁵ V rámci žup NOF na Moravě a ve Slezsku byli výběrem finančních darů pověřeni vedoucí představitelé strany.

1.2.6 NOF jako politická strana. Program a členstvo NOF

Národní obec fašistická představovala bezesporu nejvýraznější politickou sílu českého fašismu. NOF se od nástupu R. Gajdy do čela organizace cíleně profilovala jako politická strana, opuštěny (či zcela marginalizovány) byly dřívější koncepce

¹⁰¹ MZA Brno, B 40/3 F, karton 13 (459).

¹⁰² MZA Brno, B 40/3 F, karton 14 (460).

¹⁰³ Oběžník ústředí NOF ohledně sbírky na dluhy ze dne 11. prosince 1937.

¹⁰⁴ Informace o průběhu sbírky v rámci „Železného kruhu přátel generála Gajdy“ na Brněnsku jsou uloženy v Národním archivu, ve fondu 1075/2.

¹⁰⁵ NA Praha, fond 1075/2.

českého fašismu jakožto nepolitického hnutí odsuzujícího parlamentní demokracii a její instituce.

Po celou dobu své existence se NOF pokoušela najít spřízněné spojence v rámci prvorepublikového politického spektra. Více či méně intenzivní kontakty byly stabilně navázány především s Národní demokracií a Radikální stranou slovanských socialistů Jiřího Stříbrného. Konkrétním výsledkem prvních významnějších kontaktů mezi Stříbrným a Gajdou bylo vytvoření Ligy proti vázaným kandidátním listinám na podzim roku 1929. Liga byla spíše volebním blokem než stabilní politickou stranou,¹⁰⁶ zejména pak po přistoupení Svazu nájemníků, strany domkařů, maloročníků a hospodářských jednot, Družiny válečných poškozců, Jednoty československého domova a odborového sdružení hudebníků.

V předčasných parlamentních volbách roku 1929 obdržela Liga proti vázaným kandidátním listinám 0,96 % všech hlasů, tj. do poslanecké sněmovny 70 857 hlasů a do senátu 51 617 hlasů.¹⁰⁷ Radola Gajda se stal jedním ze tří poslanců za Ligu. Volné volební uskupení se však začalo krátce po konání voleb tříštit především kvůli rozdílným názorům na další organizaci a vnitřní fungování Ligy i kvůli osobním neshodám. V dubnu 1930 se od Ligy odštěpila skupina kolem Jiřího Stříbrného, který založil novou politickou sílu – Národní ligu.

Další významnější politické seskupení, na jehož vytvoření se NOF podílela, představovala Národní fronta. Národní fronta vznikla v dubnu roku 1934 spojením 10 organizací: NOF, Radikální národní demokracie, Národní strany živnostnictva a obchodnictva v ČSR, Národního tábora, Sdružení katolických zemědělců, Selského svazu, Sdružení majitelů domů, Svazu zemědělců a dělníků, Konzervativní strany a Družiny dobrovolců zahraničního vojska. R. Gajda byl ustaven úřadujícím místopředsedou Národní fronty. Existenci Národní fronty provázely značné rozpory o vliv jednotlivých subjektů. NOF se od Národní fronty odpojila v srpnu 1934 na přání R. Gajdy. Gajdův krok však vyvolal nevoli u části jednot především v jižních a východních Čechách, které v Národní frontě nadále působily. Neshody ohledně vystoupení NOF z Národní fronty se projeví rovněž v řadách brněnské jednoty. Po Gajdově oznámení odchodu z Národní fronty propukly spory o vlastnictví sekretariátu NOF/Národní fronty na Minoritské ulici. Tehdejší zemský organizátor

¹⁰⁶ Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 94.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 95.

NOF pro Moravu Antonín Klenka reorganizoval vedení moravské části NOF, sekretariát NOF byl přemístěn do hotelu na Olomoucké ulici v Brně. V rámci Národní fronty však zůstala poměrně početná skupina brněnských členů NOF, reprezentovaná předsedou krajské rady NOF Karlem Peclem či krajským velitelem Junáků NOF Josefem Jarošem.¹⁰⁸ Národní fronta, oslabená o převažující část NOF, se stala součástí Národního sjednocení, jehož ustavující schůze se konala 25. dubna 1935.

V parlamentních volbách roku 1935 vystupovala NOF samostatně. NOF získala 167 433 hlasů voličů, což znamenalo podporu 2,03 % elektorátu. Na základě volebních výsledků obdržela NOF 6 mandátů do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění Republiky československé. R. Gajda se stal předsedou poslaneckého klubu NOF.

1.2.6.1 Program

Ideologicky NOF navazovala na programové koncepty Československých fašistů tak, jak byly uveřejněny v roce 1925 v Provolání Československých fašistů. Řada požadavků Československých fašistů a NOF byla totožná. Ideové základy NOF byly poprvé zformulovány v „Manifestu generála Gajdy“,¹⁰⁹ uveřejněném v roce 1927. Programové teze a požadavky byly nejčastěji šířeny letákovou formou.¹¹⁰

Program NOF lze shrnout do několika bodů (tezí), které zůstávaly bez výraznějších změn po celou dobu existence NOF:

- Prosazování vůdcovského principu.
- Ambivalentní vztah vůči parlamentní politice. V počátcích existence NOF byl patrný odpor k parlamentarismu. NOF se (po vzoru Československých fašistů) považovala za hnutí a nikoliv za standardní politickou stranu. Patrné

¹⁰⁸ MZA Brno, B 40/3 F, karton 9 (455).

¹⁰⁹ Říšská stráž, roč. 1, 1927, č. 6, s. 1.

¹¹⁰ Z letáků, obsahujících programové teze lze zmínit např.: *Československý fašismus a jeho cíle* (z roku 1930), *Desatero fašistických zásad* (z roku 1931) či leták *Občané!* (z roku 1938). Většina propagačních letáků NOF, rozšiřovaných na Moravě, je uložena v Moravském zemském archivu, ve fondu B 40/3 F. Letáky NOF jsou rovněž uloženy v Národním archivu, ve fondu 839 (Gajda).

bylo především silné vymezení se proti zavedeným parlamentním politickým stranám. Neparlamentní koncepce NOF však byly poměrně záhy opuštěny a NOF se profilovala jako politická strana vystupující samostatně, či jako součást širších koalic a seskupení.

- Snaha po zavedení korporativního systému při řízení státu a v hospodářství, který by nahradil tradiční stranický parlamentarismus. Cílem NOF bylo dosáhnout vybudování tzv. stavovského státu a prosazování tzv. stavovské demokracie.¹¹¹
- Vyhraněný antikomunismus. NOF se rovněž velmi ostře vymezovala proti liberalismu, českému realismu a socialismu (viz Manifest generála Gajdy).
- Pokusy o násilné převzetí moci. Za nejvýraznější násilné vystoupení prvorepublikového fašismu lze označit pokus o Židenický puč. Pokusy o státní převrat či o násilné převzetí moci však byly pouze záležitostí okrajových proudů uvnitř NOF a neměly širší podporu vedení. NOF se v průběhu svého vývoje spíše prezentovala jako relativně standardní politická strana.
- Odpor vůči požadavkům menšin (především Němců, Maďarů a Židů). V rámci některých kruhů NOF lze vysledovat postupně sílící protižidovské tendence (značně radikální protižidovská vyjádření jsou znakem NOF zejména v druhé polovině třicátých let XX. století). Především v moravské části NOF lze zaznamenat ambivalentní vztah k německé menšině a jejím politickým reprezentantům (SdP).
- Prosazování národa. Vůdčí představitelé NOF opakovaně zdůrazňovali nutnost vybudování „silné národní říše Čechů a Slováků“. Ve třicátých letech XX. století byly vyslovovány požadavky omezit členství v NOF pouze na Árijce a Slovany. Oporou národa měla být silná, dobře organizovaná a bojeschopná armáda.

¹¹¹ Tyto koncepce byly obsaženy v pracích R. Gajdy (spis Stavovská demokracie národního státu z roku 1934) a O. Leblocha (spis Fašistický stát z roku 1927). Blíže viz Nakonečný, M. *Český fašismus*. Praha: Vodnář, 2006, s. 357–359.

Program NOF byl rovněž šířen prostřednictvím tiskových orgánů, kterými byly týdeník Říšská stráž,¹¹² pak Fašistické listy a v roce 1935 Národní věstník. Vedle existence těchto „centrálních“ tiskovin byly s aktivitami NOF více či méně spjaty rovněž regionální tiskoviny, jako např. Moravská orlice, Slovácký fašista a Selská stráž.

1.2.6.2 Členstvo

Charakteristiku členstva v počátcích existence NOF lze najít v článku deníku Rovnost ze dne 18. května 1926.¹¹³ Deník rozlišil tři hlavní okruhy fašistických stoupenců: osoby, které existenčně propadly; velkoobchodníky a stavitele; důstojníky, šovinistickou inteligenci a část Sokolstva. V článku se dále tvrdilo, že zejména majetná skupina velkoobchodníků a stavitelů přispívá na vyzbrojování a výplatu „úderných fašistických skupin“.¹¹⁴ Výše uvedenou charakteristiku příznivců NOF lze označit za částečně zavádějící. Následným šetřením policejních orgánů nebyly zjištěny poznatky, nasvědčující vyzbrojování úderných fašistických skupin, ani patrné zastoupení fašistů či jejich sympatizantů mezi důstojníky.¹¹⁵

Přesný obraz o členstvu NOF v roce 1926 si lze udělat na základě interního seznamu jednot NOF na Moravě tak, jak byl zaznamenán ke konci roku 1926.¹¹⁶ Původní počet 70 moravských jednot NOF byl během několika měsíců redukován na 55. Zejména v menších moravských obcích se málo početné jednoty rozpadly takřka vzápětí po svém vzniku. Mezi nejpočetnější jednoty NOF stabilně patřily ty ve velkých moravských městech, především v Brně, Olomouci, Moravské Ostravě,

¹¹² Říšská stráž krátce vycházela rovněž pod názvem Stráž říše (v letech 1929–1932).

¹¹³ Rovnost, roč. 42, 1926, č. 137, s. 2.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Policejním šetřením byla zjištěna přítomnost 35 členů NOF v Národní střelecké jednotě. Tito fašisté se však nepokoušeli o politickou agitaci, natož pak o systematictější vyzbrojování. Mezi důstojníky moravských posádek nebyl zaznamenán výskyt organizovaných fašistů, pouze u blíže nespecifikované části rotmistrů našly některé fašistické myšlenky své stoupence. Významnější počet rotmistrů organizovaných v NOF však nebyl v roce 1926 rovněž zaznamenán. Více viz hlášení policejního ředitelství v Brně Zemskému úřadu ze dne 26. května 1926. MZA, B 40/3 F, karton 1 (447).

¹¹⁶ Seznamy jednot NOF na Moravě. MZA, B 40/3 F, karton 3 (449). Seznamy členů moravských jednot NOF z roku 1926 obsahují data vzniku té které jednoty a údaje o vedoucích členech. Jmenné seznamy členů NOF z roku 1927 pak zahrnují rovněž seznamy s civilním povoláním členů (často však bez uvedení zastávané funkce v NOF).

Prostějově, Uherském Hradišti, Jihlavě a Hodoníně. Počet organizovaných členů NOF na Moravě byl v letech 1926 a 1927 cca 7 000.¹¹⁷ Přesné počty členů moravských jednot NOF v následujících obdobích lze stanovit pouze s obtížemi, neboť jednotlivé materiály (včetně interních) jsou často kusé a dosud nebyly podrobeny důkladnému srovnání.

Rozsáhlé sčítání jednot a členstva NOF proběhlo roku 1932. Na základě údajů (dodaných jednotlivými jednotami) byl počet organizovaných fašistů na Moravě a ve Slezsku 8 960 osob (v 86 jednotách).¹¹⁸ V druhé polovině třicátých let XX. století nebylo takto rozsáhlé sčítání jednot NOF provedeno. Počty organizovaných členů však spíše stagnovaly. Úbytek členů byl nejvíce patrný u jednot NOF v Brně, zejména pak po sloučení brněnské a tišnovské župy z října 1935.¹¹⁹

Moravská část NOF získávala stabilní podporu především ve vrstvách drobných zemědělců, úředníků, živnostníků, dělníků a mládeže. Organizační struktura NOF doznala v průběhu existence strany dílčích změn. Stabilně byla budována od místních fašistických jednot přes župní a zemské výbory až po pražské ústřední direktorium na čele s vůdcem R. Gajdou.

¹¹⁷ Obdobné číslo udávají dobová policejní hlášení i předchozí výzkumy k danému tématu, především Peša, V. K otázce počátků fašistického hnutí v českých zemích. (Se zvláštním zřetelem k zemi Moravskoslezské). *ČMM*, roč. 72, 1953, s. 238.

¹¹⁸ Tyto údaje udává Pašák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 115. Počet organizovaných členů NOF na Moravě by tak byl takřka totožný jako v letech 1926 a 1927. O něco vyšší počty organizovaných fašistů na Moravě a ve Slezsku udává práce Pavla Kotlána (Kotlán P. *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno: Institut vzdělávání Sokrates, 2009, s. 57), a sice 11 000 organizovaných fašistů ve 110 jednotách. Kotlánovy údaje o organizovaných členech NOF jsou o něco vyšší i pro období let 1926–1928 (více jak 10 000 členů ve 106 jednotách).

¹¹⁹ V únoru roku 1938 počet organizovaných členů NOF v Brně poklesl na pouhých 158 osob. Více viz MZA Brno, B 40/3 F, karton 14 (460).

2. Český fašismus na Moravě v druhé republice

V období druhé republiky se na Moravě nejaktivněji projevovala Národní obec fašistická. V souvislosti s narůstajícím ohrožením československého státu se v průběhu roku 1938 vyjadřovali vůdčí představitelé NOF odmítavě k narůstajícím požadavkům nacistického Německa.¹²⁰

Po vzniku druhé republiky hledala NOF svou pozici v novém politickém a společenském uspořádání. Zpočátku se NOF snažila o prosazení svébytných koncepcí (prostřednictvím Národního tábora československého), tyto snahy však byly záhy opuštěny a NOF vstoupila do Strany národní jednoty. V období druhé republiky došlo ke zřetelné radikalizaci části členstva NOF, především v regionu severní Moravy, kde docházelo k pravidelným násilným vystoupením Gajdových gard.¹²¹

Mimo Stranu národní jednoty zůstaly fašistické organizace Vlajka – Hnutí za nové Československo a Akce národní obrody, vyvíjející převážnou část svých aktivit v období druhé republiky na území Čech. Po úředním zákazu Vlajky – Hnutí za nové Československo ze dne 11. listopadu 1938 působili její členové v ilegalitě. Plány ilegální Maffie nového Československa – Vlajky byly probírány na utajených poradách.¹²² Vlajkaři měli na svědomí řadu teroristických útoků proti židovským obchodům, firmám, hřbitovům a synagogám. Drtivá většina těchto útoků byla spáchána ve městech, ležících v Čechách (převážně v Praze, Plzni či Hradci

¹²⁰ Ilustruje to např. prohlášení R. Gajdy na veřejné schůzi NOF v Brně dne 28. března 1938: „...Jsme pro to, aby se jednalo s Henleinem, avšak požadavek autonomie pohraničních území je pro nás nemyslitelný a také o něm nikdy jednat nemůžeme“. Viz Hlášení policejního ředitelství v Brně ze dne 9. dubna 1938. MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461). V obdobném duchu se nesla vyjádření vedoucích představitelů NOF na jednání v Praze ve dnech 31. března – 1. dubna 1938, kterých se za moravskou část NOF účastnili představitelé olomoucké, přerovské a uherskohradištské župy.

Členstvo bylo se stanoviskem vedoucích představitelů NOF seznamováno prostřednictvím informačních zpráv, obsahujících mj. výzvy k zachování politické, hospodářské a kulturní svobody. Viz Informační zprávy NOF, srpen 1938. MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461).

¹²¹ Gajdovy gardy navazovaly svou strukturou a činností na dřívější poradatelské sbory NOF (Omladinu, Obranu a Junáky).

¹²² Dne 5. února 1939 se konala utajená schůze vybraných vlajkařů v Brně. Na této schůzi bylo nařízeno vypracovat seznam objektů, kde by bylo možno uložit zbraně a zřídit koncentrační tábory. Viz Nakonečný, M. *Vlajka*. Praha: Chvojko nakladatelství, 2001, s. 97.

Králové).¹²³ Na území Moravy byla Vlajka tradičně méně aktivní; zejména byla minimálně aktivní právě v období druhé republiky, z toho důvodu nemůže být činnost moravských vlajkařů za toto období obšírněji rozpracována.¹²⁴

2.1 Národní tábor československý

Z popudu NOF byl v říjnu 1938 založen Národní tábor československý (někdy též užíváno pouze označení Národní tábor¹²⁵), zamýšlený jako pokus stmelit české fašistické proudy kolem explicitně formulovaného fašistického programu.

Programové teze nového hnutí byly načrtnuty v letáku „Občané!“,¹²⁶ kolportovaném od poloviny října 1938 a podepsaném vůdčí postavou NOF R. Gajdou. V provolání o devíti bodech bylo požadováno rozpuštění všech politických stran, revize majetku bývalých politiků a vyšetření jejich údajné protistátní činnosti.¹²⁷ Ostře byla v letáku napadnuta rovněž vláda Jana Syrového, označená za „bezvýznamnou, nastrčenou, uniformovanou vládu v pozadí se skrývajících politických čachrářů“. Požadováno bylo také okamžité rozpuštění zednářských lóží a vyloučení jejich členů z veřejného života. Největší prostor byl však věnován protižidovským opatřením. V provolání bylo navrženo, aby všichni židovští emigranti, rovněž němečtí sociální demokraté a komunisté, byli koncentrováni do „určitých pracovních táborů“. Z těchto emigrantů „neměl v novém Československu zůstat ani jediný“. Všechny osoby židovského původu měly být propuštěny ze státních úřadů, armády, veřejných institucí, soudů a rovněž také z kulturních institucí (především divadel a škol). Žid a „osoba částečně židovské

¹²³ Přehled vybraných teroristických útoků vlajkařů proti židovským objektům, spáchaných v průběhu roku 1939 lze najít v práci Nakonečný, M. *Vlajka*. Praha: Chvojko nakladatelství, 2001, s. 93–96.

¹²⁴ Aktivity Vlajky se odehrávaly převážně ve velkých moravských městech. Nebyla patrná výraznější snaha moravské části vlajkařů po uchopení moci. Moravská část Vlajky tak v období druhé republiky zůstávala ve stínu politických i násilných aktivit stoupenců NOF.

¹²⁵ V některých studiích renomovaných českých historiků (zejména v publikacích Tomáše Pasáka a Jana Kuklíka) je pro tuto organizaci použito rovněž názvu Národní tábor fašistický. Toto označení je však chybné, neboť Národní tábor fašistický se vytvořil až v průběhu dubna 1939, jako nesouhlasná reakce na výzvu R. Gajdy ke vstupu NOF do Národního souručenství.

¹²⁶ Leták NOF „Občané!“. MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461).

¹²⁷ V této souvislosti mělo být vrcholným představitelům první československé republiky zabráněno v emigraci do zahraničí.

krve“ se pak neměla stát majitelem, vydavatelem, redaktorem nebo dopisovatelem časopisů a všech jiných tiskovin, aby „veřejné mínění českého lidu nebylo jako doposud otravováno židovským vlivem a náš poměr k cizině zbytečně kalen“. Emigrantům židovského původu mělo být zabráněno ve vykonávání lékařské a advokátní praxe a prosazován byl také zákaz „provozovati a vlastniti u nás obchody, živnosti a průmysl jakéhokoliv druhu, jakož i nabývání a držení zemědělských podniků a zemědělské půdy vůbec“. Pro domácí židovské obyvatelstvo měl být uplatněn „*numerus clausus*“, odpovídající jejich početní síle v obyvatelstvu republiky. Nová fašistická vláda (o jejíž vznik bylo usilováno) pak měla bezodkladně provést revizi hospodářského majetku Židů a židovských společností.

V listopadu 1938 byl vydán organizační řád Národního tábora československého,¹²⁸ ve kterém se toto hnutí označilo za „národní a stavovské“, založené na vůdcovském principu. Členem se mohl stát každý občan („Slovan či Árijec“) starší 16 let. Znakem hnutí byl český lev se svatováclavskou korunou a pozdravem vztyčená pravice, označovaná za staročeský pozdrav. Vzorem Národního tábora československého byla nacistická NSDAP, s níž chtělo hnutí navázat „loajální spolupráci“.¹²⁹

V rámci Moravy měl Národní tábor československý nejsilnější pozice v Brně.¹³⁰ Národní tábor československý byl v Brně organizačně rozdělen do třinácti obvodů. Vedení Národního tábora československého udávalo pro oblast Brna počet 700 registrovaných členů. Skutečné počty aktivních stoupenců však byly o dost nižší, jak o tom svědčí výsledky uskutečněných šetření policejních složek, které udávají pouze 64 osob aktivně se podílejících na chodu Národního tábora československého.¹³¹ V rámci brněnského Národního tábora československého se angažoval mj. Jaromír Vala, dříve aktivní ve vedoucích funkcích brněnské části NOF

¹²⁸ *Organizační řád Národního tábora československého*. MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461).

¹²⁹ MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461).

¹³⁰ Více údajů k Národnímu táboru československému v Brně viz MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461). Karton obsahuje materiály, týkající se složení přípravného výboru Národního tábora československého pro oblast Brněnska, organizační členění (včetně seznamu členů) a údaje o aktivitách tiskového odboru Národního tábora československého.

¹³¹ MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461). Hlášení policejního ředitelství v Brně Zemskému úřadu v Brně ze dne 11. listopadu 1938.

a v pozdějších letech působící rovněž jako vůdčí představitel protektorátního Národního tábora fašistického.

2.2 NOF ve Straně národní jednoty

Již v listopadu 1938 byla koncepce Národního tábora československého opuštěna, poté co NOF vstoupila 19. listopadu 1938 do Strany národní jednoty (přičemž však, na rozdíl od dalších zúčastněných subjektů, nedošlo k jejímu organizačnímu rozpuštění).¹³²

Ke vstupu NOF (Národního tábora československého) do Strany národní jednoty bylo vydáno zvláštní provolání R. Gajdy.¹³³ V provolání Gajda vyjádřil naději po „vybudování vlasti na nových myšlenkových proudech“ a očekával „konečnou obrodu a očistu v národě“. ¹³⁴ Členstvo bylo rovněž vyzýváno k sebevědomému hájení fašistických stanovisek tak, aby NOF působila jako rovnocenný partner dalších uskupení Strany národní jednoty. Začlenění NOF (Národního tábora československého) do Strany národní jednoty proběhlo ve velkých moravských městech bez výraznějších projevů nesouhlasu mezi členstvem.

Vztah bývalých členů NOF a samotného Gajdy ke Straně národní jednoty byl po celou dobu druhé republiky značně ambivalentní. Činnost Gajdy a jeho stoupenců byla monitorována policejními orgány druhé republiky a v této souvislosti docházelo k častým kontroverzím. Pražské policejní ředitelství např. uvažovalo o zákazu oslavy Gajdových narozenin dne 18. února 1939.¹³⁵ Proti postupu pražského policejního ředitelství byla zahájena podpisová akce mezi členy bývalé NOF (Národního tábora československého). Podpisová akce dále požadovala Gajdovu rehabilitaci a navrácení hodnosti generála československé armády ve výslužbě. Oslava se nakonec

¹³² Ve velkých moravských městech de facto nadále nezávisle fungovaly sekretariáty NOF (Národního tábora československého).

¹³³ Gajdovo provolání ke vstupu NOF (Národního tábora československého) do Strany národní jednoty bylo mezi členstvo šířeno prostřednictvím letáků. Provolání bylo rovněž obsaženo v interním tisku hnutí – rozkazu Národního tábora československého č. 11 z listopadu 1938.

¹³⁴ *Rozkaz Národního tábora československého*. 1938, č. 11. MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461).

¹³⁵ MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461).

uskutečnila v pražském Národním domě na Královských Vinohradech za účasti pozvaných hostů ze Slovenska, Německa, Itálie a Španělska.¹³⁶

Mezi členy bývalé NOF (Národního tábora československého) postupně narůstala nespokojenost s působením ve Straně národní jednoty, kdy panovaly obavy z možného opuštění fašistických ideálů a proklamovaných konceptů. Loajalita Gajdy (a potažmo celé NOF) byla upevněna Gajdovou vojenskou rehabilitací ze dne 11. března 1939, tedy krátce před okupací nacistickým Německem a vyhlášením protektorátu Čechy a Morava.

Vedení Strany národní jednoty dokázalo neutralizovat riziko možného protistátního vystoupení u nejsilnějšího fašistického proudu v druhé republice. V tomto ohledu tak lze hodnotit včlenění NOF (Národního tábora československého) do Strany národní jednoty jako taktické. Strana národní jednoty rovněž ve větší míře nepřebírala původní fašistické představy tak, jak byly prezentovány proudem R. Gajdy. Uvnitř Strany národní jednoty však bez toho působily skupiny se (bráno z dnešního pohledu) značně radikálními požadavky, jednalo se především o osoby sdružené v Mladé Národní jednotě.¹³⁷

Mimo Stranu národní jednoty působily okrajové fašistické skupiny se značně radikálními požadavky a často sahající k násilí. Proti těmto skupinám postupoval státní aparát represivně.

2.3 Gajdovy gardy

Včlenění do Strany národní jednoty nemělo výraznější umírňující vliv na některé radikální proudy NOF (Národního tábora československého). Napjatá situace panovala zvláště v Moravské Ostravě, kde docházelo k násilným protižidovským

¹³⁶ Gebhart, J., Kuklík, J. *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 139.

¹³⁷ Blíže k Mladé Národní jednotě a jejím požadavkům viz Gebhart, J., Kuklík, J. *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004, s. 118–122. Více k programu a ideologii politických sil v druhé republice viz Rataj, J. *O autoritativní národní stát*. Praha: Karolinum, 1998.

vystoupením, organizovaným Gajdovou gardou. Velitelem fašistických úderných jednotek v Moravské Ostravě byl Emanuel Jančar.¹³⁸

V říjnových dnech roku 1938 se na Ostravsku objevovaly na zdech domů protižidovské nápisy „Pryč se Židy“, „Gajda do vlády, Židé do Palestiny“, v okolí některých havířských kolonií byl rovněž opakovaně psán nápis „Byl Žid již havířem?“ Akce byly lokálně omezené převážně na předměstí Moravské Ostravy a Místek. Provedeným policejním šetřením bylo zjištěno, že za akcemi stojí příslušníci nově tvořených Gajdových gard.¹³⁹ Převážně mladí a radikálně naladěni členové Gajdových gard nesouhlasili se vstupem NOF (Národního tábora československého) do Strany národní jednoty¹⁴⁰ a proti tomuto rozhodnutí ostře protestovali.¹⁴¹ V reakci na tuto událost došlo k osamostatnění Gajdových gard, v jejichž čele stáli dříve zmíněný Emanuel Jančar a Bohumil Novák, štábní kapitán ve výslužbě.

Typické byly několikasetčlenné průvody gardistů v černých košilích Moravskou Ostravou za provolávání protižidovských hesel. Gardisté se rovněž dopouštěli násilných útoků proti židovským obchodům a jejich majitelům. Početní stav gardistů byl policejními složkami odhadován na 800 osob, ačkoliv náčelník Jančar udával počet 1 200 organizovaných stoupenců.¹⁴² Gardisté se scházeli v ostravském hostinci Na Společenstvu.

Kvůli četným násilným excesům, provázejícím akce gardistů, došlo v lednu roku 1939 k zákazu Gajdových gard nařízením ministerstva vnitra. Část příslušníků Gajdových gard vstoupila v období protektorátu Čechy a Morava do Svatoplukových gard, které měly nejsilnější podporu rovněž na Ostravsku.

Činnosti Gajdových gard byla v regionu Moravy omezena především na Moravskou Ostravu a okolí. Snahy rozšířit činnost Gajdových gard i do dalších

¹³⁸ Pasák, T. K problematice moravského extrémně pravicového hnutí v roce 1939. In *Slezský sborník*. Opava, 1968, s. 18.

¹³⁹ Hlášení policejního ředitelství v Moravské Ostravě Prezidiu Zemského úřadu v Brně ze dne 29. října 1938. MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461).

¹⁴⁰ Na rozdíl od starších členů NOF z Ostravska, kteří se rozhodnutí R. Gajdy podřídili bez většího odporu.

¹⁴¹ Na 300 členů Gajdových gard se sešlo dne 20. listopadu 1938 před ostravskou redakcí Českého slova, které přineslo zprávu o vstupu NOF (Národního tábora československého) do Strany národní jednoty; provolávali přitom protižidovská hesla, jako např. „České slovo je židovské slovo“, apod. Hlášení policejního ředitelství v Moravské Ostravě Prezidiu Zemského úřadu v Brně ze dne 22. listopadu 1938. MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461).

¹⁴² Hlášení policejního ředitelství v Moravské Ostravě státnímu zastupitelství v Moravské Ostravě ze dne 15. února 1939. MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461).

moravských měst nebyly úspěšné. V lednu 1939 se uskutečnilo jednání zástupce velitele Gajdových gard Bohumila Nováka s vůdčími představiteli brněnských fašistů o vybudování Gajdových gard rovněž na Brněnsku. Tato jednání však skončila bez úspěchu a činnost Gajdových gard se v Brně neprojevila.¹⁴³

Lze konstatovat, že fašistické plány a radikální akce nezískaly širší podporu mezi obyvatelstvem druhé republiky. Fašismus tak zůstal i nadále okrajovým jevem bez výraznějšího vlivu na celostátní rozhodovací proces. Aktivity fašistů byly bedlivě sledovány bezpečnostními orgány republiky a v případě překročení únosných mezí docházelo k úředním zákazům fašistických skupin (Vlajky – Hnutí za nové Československo a Gajdových gard).

¹⁴³ V rámci policejního šetření v místnostech užívaných Národním táborem československým bylo počátkem března 1939 nalezeno 20 náramenních pásek s nápisem Gajdovy gardy. Tato skutečnost však není důkazem výraznější činnosti Gajdových gard na Brněnsku. Blíže ke snahám rozšířit činnost Gajdových gard i na Brněnsko viz MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461).

3. Český fašismus na Moravě v protektorátu Čechy a Morava

V souvislosti s vytvořením protektorátu Čechy a Morava došlo k aktivizaci českých fašistických proudů. K uchopení moci v protektorátu byl vytvořen tzv. Český národní výbor. Na jeho činnosti (která však trvala pouze do 19. března 1939) se podílela zejména Akce národní obrody, Národní obec fašistická a Vlajka.¹⁴⁴

Český národní výbor zpočátku tvořilo 6 představitelů Vlajky, 6 zástupců NOF, 3 členové ANO a 2 tzv. nezávislí. Prvním předsedou se stal vlajkař Stanislav Sousedík. S podporou některých nacistických složek se výbor snažil vystupovat jako autoritativní mocenský orgán. Činnost Českého národního výboru se však od počátku tříštila na rivalitě jednotlivých složek i osob. Při jeho jednání se objevily i krajně extremistické návrhy (např. zřízení Čestapa, české tajné policie, po vzoru gestapa). 16. března 1939 byl prohlášen předsedou Českého národního výboru Radola Gajda.¹⁴⁵ Členy Českého národního výboru se stali i někteří nefašističtí politici. Jednání Českého národního výboru však již 16. března 1939 vázlo na podružných procedurálních záležitostech a k významnějším konkrétním výsledkům výbor nedospěl.¹⁴⁶ Jako celek představoval Český národní výbor nesourodý konglomerát politických názorů a osobních ambicí, jež paralyzovaly jakoukoliv jeho akceschopnost.¹⁴⁷

Nacistická okupační správa však již od počátku podporovala Háchovu koncepci, která zajišťovala relativně nejkolidnější ovládnutí českých zemí a projekt Českého národního výboru zcela ignorovala. Podporován byl vznik jednotné politické organizace v protektorátu Čechy a Morava – Národního souručenství, které bylo pojímáno jako reprezentant politického života českého národa v podmínkách okupace. Již 21. března 1939 jmenoval JUDr. E. Hácha padesátčlenný výbor Národního souručenství, v němž se v podstatě promítalo složení předmnichovské vládní koalice. Obě oficiální politické strany z období druhé republiky (Strana

¹⁴⁴ Pasák, T. *Pod ochranou Říše*. Praha: Práh, 1998, s. 36.

¹⁴⁵ Dosavadní předseda, vlajkař Stanislav Sousedík, se stal místopředsedou.

¹⁴⁶ Ustavily se jen některé komise a vznikl nástin fašistické vlády s ministerským předsedou a ministrem národní obrany R. Gajdou a místopředsedou vlády J. Rysem-Rozsévačem. Blíže viz Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 260.

¹⁴⁷ Kroupa, V. a kol. *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1988, s. 76.

národní jednoty a Národní strana práce) koncem března 1939 likvidovaly a vyzvaly své členstvo ke vstupu do Národního souručenství. Z pragmatických důvodů oznámila v dubnu 1939 své začlenění do Národního souručenství i Vlajka, ale již v srpnu 1939 se proti Národnímu souručenství ostře vymezila a postavila se vůči němu do zásadní opozice. 31. března 1939 vyzval ke vstupu NOF do Národního souručenství Radola Gajda. Tento krok vyvolal silnou nespokojenost mezi moravskou částí NOF (především v Brně, Olomouci a Moravské Ostravě). Nejsilnější byla opoziční skupina v Brně, vystupující pod názvem Národní tábor fašistický.

Kapitola český fašismus na Moravě v protektorátu Čechy a Morava se věnuje především charakteristice nejdůležitějších fašistických organizací. Největší prostor je věnován Národnímu táboru fašistickému, jakožto jedné z nejvýznamnějších organizací českého fašismu na Moravě v protektorátním období. Činnost fašistických skupin v protektorátu Čechy a Morava byla zpočátku vedena snahou po uchopení moci, demonstrováním pochody centry moravských měst. Relativně masové pochody spjaté s četnými násilnými incidenty byly organizovány především Národním táborem fašistickým. Národní tábor fašistický je vzorovým představitelem fašistického proudu na Moravě v protektorátním období. Stejně jako u četných dalších organizací je pro jeho vnitřní fungování typická roztříštěnost a vzájemná rivalita vůdčích představitelů, zřetelné je rovněž tíhnutí ke kolaboraci a bezvýhradné spolupráci s okupační mocností či pronacistický aktivismus. Tyto znaky lze vysledovat rovněž u dalších organizací českého fašismu na Moravě v období existence protektorátu Čechy a Morava. Práce je zaměřena na popis činnosti, organizační struktury a programu vybraných fašistických organizací.

Personálně propojená s Národním táborem fašistickým byla organizace Nacionální hnutí a její polovojenská formace Černé šiky. Organizací jednoho muže, politického avanturisty spjatého s Národní obcí fašistickou a Národním táborem fašistickým Josefa Rambouska bylo Hlavní vedení protektorátních fašistů, vyvíjející činnost v letních měsících roku 1940 na Brněnsku. V opozici proti Národnímu táboru fašistickému stála organizace Moravská nacionální sociální strana (Zemské vedení moravských fašistů), jejíž činnost se omezovala na oblast Brněnska a Tišnovska.

Moravská nacionální sociální strana viděla jako svůj organizační vzor Nacionálně socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP).

Programově protizidovsky byly zaměřeny menší organizace České Arijské hnutí a Protižidovská liga. Zejména Protižidovská liga však byla spíše „papírovou“ organizací bez výraznějšího vlivu.

Převážně v oblasti střední Moravy vyvíjela činnost Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana Zeleného hákového kříže, spjatá s postavou zakladatele a vůdce Františka Mikuláše Mlčocha.

Poměrně svébytnou organizaci českých fašistů se silně pronacistickou orientací představuje Národně socialistická garda slovanských aktivistů poštovního úředníka z Dačic Františka Löfflera. Rovněž Löffler prošel Národním táborem fašistickým, jako náčelník jeho Fašistických gard.

Zvláštní kapitolu představují slováčtí fašisté, kteří snad nejsilněji ze všech fašistických organizací usilovali o do jisté míry svébytnou formu moravského fašismu, inklinující však zpočátku velmi silně ke slovenským národoveckým a fašistickým proudům. Ke konci protektorátního období pak Národopisná Morava působila jako typický představitel kolaborujícího Moravcova směru.

Menší prostor je věnován rovněž v předcházejících obdobích velmi aktivní Národní obci fašistické. Znovuobnovená NOF však byla pouze nepovedenou karikaturou prvorepublikové NOF, nedosáhla ani vzdáleně jejího vlivu a několik desítek jejích organizovaných stoupenců spíše navazovalo na aktivity NOF z období druhé republiky tak, jak byly ztělesněny především v projektu Národního tábora československého.

Aktivity protektorátní Vlajky se odehrávaly spíše na území Čech, moravští vlajkaři byli stejně jako v období první československé republiky a druhé republiky méně aktivní a jejich činnost se projevovala převážně ve velkých moravských městech. Celá řada z nich byla navíc v opozici k pražskému ústředí své organizace. Protektorátní Vlajka byla vystavena poměrně silným útokům ze strany představitelů českých fašistických skupin na Moravě.

Protektorátní moravský fašismus se tříštil v celé řadě více či méně početných organizací, spíše než by byl reprezentován jednou zastřešující organizací, např. typu Vlajky.

3.1 Národní tábor fašistický

Národní tábor fašistický (dále jen NTF) představoval zpočátku nejvýznamnější organizaci českých fašistů nesouhlasících se začleněním tohoto politického proudu do Národního souručenství.

Ve svém programovém prohlášení se NTF explicitně přihlásil k myšlenkám německého národního socialismu a k bezvýhradné spolupráci s německou okupační mocí. Početně nejsilnější byla s asi osmnácti sty registrovanými členy ústřední brněnská organizace NTF,¹⁴⁸ jejímž prvním vůdčím představitelem (vedoucím náčelníkem) byl hoteliér a dřívější krajský vedoucí NOF Jaromír Vala.

Není bez zajímavosti, že čeští fašisté v Brně byli informováni o připravovaném obsazení českých zemí nacistickým Německem již 14. března 1939. Vala v tento den rozšiřoval mezi fašistickými stoupenci náramenní pásky s hákovým křížem.¹⁴⁹ Z rozkazu Jaromíra Valy se moravští fašisté dokonce podíleli (spolu s místními nacisty) na obsazování některých okresních úřadů.¹⁵⁰

Ideologie NTF byla již v jarních měsících 1939 šířena prostřednictvím listu Národní Tábor. O ideové orientaci NTF vypovídá článek, umístěný na úvodní straně Národního tábora z 20. dubna 1939 (den narozenin Adolfa Hitlera), ve kterém bylo mimo jiné uvedeno: „...Adolf Hitler je předurčen, aby se postavil v čelo boje, který se zdál býti nad lidské síly. Věříme, že k tomuto zápasu, v němž sám jako vůdce nese zářivou pochodeň hlásající spravedlnost a mravní čistotu, vyšší duchovní úroveň člověka a nový, lepší společenský řád, shromáždí nesčetné nadšené spolubojovníky nejen z řad svého národa, ale i z řady příslušníků národů jiných, hrdě se hlásících ke své krvi, hořících touhou očistiti svůj národ od všech příživníků a zloduchů, kteří dusí jeho zdravé jádro a zajistiti mu místo na slunci příští lepší doby. I my, Čechové,

¹⁴⁸ Vedle brněnského ústředí existovaly silné organizace NTF ještě v Olomouci a Moravské Ostravě. V Čechách vyvíjel NTF činnost zejména v Praze a na Českobudějovicku (v Českých Budějovicích vedl NTF Václav Janík, který však vzápětí založil novou fašistickou organizaci – Českou stranu fašistickou in Böhmen und Mähren).

¹⁴⁹ Josef Miroslav Tichý (dlouholetý člen NOF na Tišnovsku) před mimořádným lidovým soudem vypověděl, že dne 14. března 1939 obdržel od J. Valy deset náramenních pásek s hákovým křížem, které měl rozdat fašistům na Tišnovsku a byl upozorněn, že 15. března dojde k „převratu velkého rozsahu“. Sám Tichý se již 14. března 1939 procházel s páskou se symbolem hákového kříže po Tišnově a urážel občany. Viz MZA Brno, C 141, Josef Miroslav Tichý.

¹⁵⁰ Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 283.

milující horoucně svůj národ a svoji rodnou zem, chceme býti účastni tohoto boje proti zlu, přetvářce, podvodu a klamu.¹⁵¹

3.1.1 Pronacistický aktivismus a násilná vystoupení NTF

Členové moravské větve NTF iniciovali v rozmezí května až srpna 1939 řadu násilných akcí, které svým rozsahem a brutalitou nemají po dobu trvání protektorátu Čechy a Morava obdoby. Nejtragičtější následky přinesly akce moravských fašistů v Brně.¹⁵²

Během sjezdu NTF, konaném ve dnech 21. – 23. května 1939 v Brně, došlo ze strany moravských fašistů k mnoha provokacím a násilnostem. Dne 21. května (v den zahájení sjezdu) se do Brna sjížděli fašisté z celé Moravy¹⁵³ (autobusy, vlaky i osobními automobily), někteří ve fašistických uniformách. Celkový počet účastníků dosáhl počtu 1000 osob. Fašisté zamýšleli uspořádat v odpoledních hodinách schůzi v Zemském domě, k níž však nakonec nedošlo. Namísto schůze uspořádali fašisté několik dílčích průvodů centrem Brna, pomocí kterých chtěli upoutat pozornost širší veřejnosti. Záhy došlo k radikalizaci fašistů, provolávajících hesla „Pryč s židovskými kavárnami a obchody!“ a „Židi ven!“ Na padesát fašistů se pokusilo vtrhnout do kavárny Esplanade a napadnout zde přítomné hosty židovského původu. Pochodující fašisté rovněž bili osoby s odznaky Národního souručenství či s českou trikolórou (celkově bylo napadeno několik desítek osob). Část fašistů se také shromáždila před tiskárnou Novina (jež byla pod policejní ochranou), kde byl přednesen projev, útočící na Národní souručenství a jeho představitele. Většina přítomných se poté vydala k sekretariátu NTF na Joštově ulici č. 6. Ve večerních hodinách se stovka fašistů ještě pokoušela vtrhnout do kaváren Bidman a Šlesinger.

22. května 1939 se v centru Brna opět shromáždil asi tisícíhlavý dav, provolávající fašistická a protižidovská hesla. Proti přítomným fašistům však

¹⁵¹ Národní tábor, roč. 1, 1939, č. 3, s. 1.

¹⁵² Při popisu uvedených událostí jsem vycházel zejména z dobových policejních hlášení. Záznamy hlášení jsou uloženy v Moravském zemském archivu (fond B 40) a v Archivu bezpečnostních složek (fond 315).

¹⁵³ Podle policejních údajů přijelo například z Třebíče 60 osob, z Hrotovic 60, Olomouce 50, Moravské Ostravy 80 osob atd. Viz MZA Brno, B 40/3 F, karton 15 (461). Hlášení policejního ředitelství v Brně Zemskému úřadu v Brně ze dne 22. května 1939.

tentokrát zasáhla četa jízdní policie, která dav vytlačila do bočních ulic. Fašisté reagovali pokřiky typu „Fuj, chráníte Židy!“ Česká policie rovněž zabránila demolici několika kaváren.¹⁵⁴

23. května 1939 pokračovali moravští fašisté ve vyvolávání incidentů. V průběhu dne procházeli podniky a kontrolovali, zda v nich nejsou přítomni Židé. Ve večerních hodinách pak několikasetčlenný dav (ve kterém byli i němečtí studenti a vojáci) napadl hlídkující českou policii. Některým policistům byly strženy přilby a odcizeny obušky. Na rozkaz tehdejšího policejního prezidenta použili policisté proti rozvášněnému davu kropicí auta, která se stala terčem útoku.¹⁵⁵ Centrum Brna bylo nakonec českou policií vyklizeno. Při násilnostech bylo celkově zraněno na 16 policistů.

Dne 3. června 1939 vniklo 12 fašistů ve stejnokroji do kavárny Louvre, kde vyzvali přítomné Židy k okamžitému opuštění podniku. Přitom došlo k panice a v nastalém zmatku bylo rozbito několik sklenic a oken. Do kavárny se dostavila policejní pohotovost, která uklidnila situaci.

5. června 1939 vyvolali fašisté z NTF nepokoje opět před kavárnou Louvre. Asi deset uniformovaných fašistů vniklo do kavárny a obušky vyhánělo přítomné Židy. Před podnikem se postupně shromáždilo na sedm set osob. Přítomný policejní oddíl byl přivítán pokřikem „Benešovi pacholci, vy budete ještě chránit Židy? Dvacet let jste národ zrazovali, nyní uděláme pořádek my“. Při vyklizení kavárny a rozptylování davu před podnikem byli zraněni tři policisté (úderý pěstí do žaludku, kopanci, úderý gumovou hadicí). Z fašistů nebyl zraněn nikdo. Zranění policisté vypověděli, že se v davu nacházelo značné množství osob německé národnosti a německých vojáků. Den poté vniklo několik fašistů do kavárny Zeman v ulici na Kolišti a zbilu návštěvníky židovského původu. V přilehlém parku poté zranili šest policistů.

Fašistické provokace a násilnosti pokračovaly v Brně i během června 1939. 15. června 1939 například vyšel ze sekretariátu NTF na Joštově ulici průvod několika uniformovaných členů NTF nesoucích černou rakev s hanlivou protižidovskou karikaturou. Za rakví kráčel shluk 100 – 150 diváků (převážně německé národnosti).

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵MZA Brno, B 40. Hlášení Prezidia policejního ředitelství Brno Zemskému úřadu v Brně ze dne 24. května 1939.

Během krátkého pochodu městem bylo provoláváno heslo „Vůdci zdar, Židům zmar!“

30. června 1939 byl před sekretariátem NTF v Brně napaden a zbit rada politické správy Zemského úřadu v Brně Antonín Dolenský. Na tehdejšího vedoucího náčelníka Františka Vocílku (vystupujícího pod přezdívkou Karel Mario) bylo následně podáno trestní oznámení.¹⁵⁶

Fašistické nepokoje se neomezovaly pouze na Brno, ale byly zaznamenány i v dalších moravských městech a obcích. V Olomouci se například 17. června 1939 sešlo na tehdejším náměstí Adolfa Hitlera před sloupem svaté trojice na dvacet uniformovaných fašistů z NTF. Provolávali protižidovská hesla („Židi ven!“, „Chceme protižidovské zákony!“) a mezi přítomné přihlížející (z nichž značná část byla německé národnosti) rozhodli na cyklostylu rozmnožené písně „Židi ven!“ a „Hurá hoši!“ Poté vyšel několikasetčlenný průvod na pochod městem. Fašisté přitom zpívali píseň „Židi ven, Palestina vaše zem!“ a lepili na židovské obchody žluté nálepky s červeným nápisem „židovský podnik“. Nálepky však umísťovali také na nežidovské obchody a protestující české majitele přitom tloukli. Vtrhli rovněž do herny v Národním domě, kde se střetli s obsluhujícím personálem a zbili ředitele podniku. Čeští policisté pouze monitorovali situaci a zdráhali se zasáhnout (důvodem byly výhrůžky ze strany německých vojáků a členů Hitlerjugend, přítomných v průvodu).¹⁵⁷ Na dvacet příslušníků NTF se také pokoušelo zavést v červenci 1939 protižidovská opatření na sokolském koupališti v Olomouci. U vchodu do areálu umístili tabuli s nápisem „Židům vstup zakázán“ a napadali přítomné. Po krátké bitce byli fašisté vytlačeni před koupaliště.¹⁵⁸

Počátkem srpna 1939 se o protižidovská opatření pokoušeli také fašisté NTF na Boskovicku, přičemž se odvolávali na údajnou ochranu ze strany gestapa.¹⁵⁹

¹⁵⁶ MZA Brno, B 40. Hlášení Prezidia policejního ředitelství v Brně Zemskému úřadu v Brně ze dne 28. května 1940.

¹⁵⁷ MZA Brno, B 40. Hlášení policejního ředitelství v Olomouci Zemskému úřadu v Brně ze dne 19. července 1939.

¹⁵⁸ O incidentu vyšel také článek v časopise Vlajka pod názvem „Český lide, chraň Židy“, v němž bylo uvedeno: „...Češi, místo aby národovcům poděkovali za tento rázný čin a je podporovali, když už sami nemají odvalu vyčistit sokolské – tedy národní – prostředí od židovských parazitů, tak jim spílají a dopouštějí se brachiálního násilí na Češích!“ Viz Vlajka, roč. 11, 1939, č. 23, s. 3.

¹⁵⁹ MZA Brno, B 40. Okresní úřad v Boskovicích Prezidiu Zemského úřadu v Brně 8. srpna 1939.

Násilnosti stoupců NTF s nejtragičtějším následky se odehrály v srpnových dnech 1939 v ulicích Brna. Před kavárnou Esplanade se shromáždilo na 800 osob. Popud k celé akci vyšel opět ze sekretariátu NTF. Někteří vtrhli do podniku a začali bít přítomné hosty. V davu se nacházelo velké množství uniformovaných fašistů, příslušníků Ochranných oddílů NSDAP (SS) a Úderných oddílů NSDAP (SA) a německých vojáků. Přítomna byla i německá pořádková policie, která však pouze přihlížela řádění. Následný příchod české policejní pohotovosti byl přivítán pokřiky „Fuj policie!“ a „Benešovy prasata!“ Uvnitř kavárny Esplanade byl zbit prokurista Dr. Pavel Drexler. Podařilo se mu však ještě vyběhnout před kavárnu, kde se zhroutil a zemřel.¹⁶⁰ Nepokoje se poté přenesly do centra města. V nejkritičtějším chvílích se v davu nacházelo (podle policejních odhadů) až na 2000 osob. Fašisté celkem zranili na dvanáct osob. V kavárně Zeilerhof byl napaden dozorce finanční stráže Václav Zeman poté, co se údajně nedůstojně vyjádřil o Němcích. Do kavárny se poté dostavila hlídka německé tajné policie, která Zemana (na udání fašistů) vyslechla. Kvůli odznaku Národního souručenství na oděvu byla napadena a zbita rovněž náhodná kolemjdoucí. Násilné incidenty a provokace byly hlášeny také z kaváren Avion, Alfa a z Brychtovy kavárny. Kvůli účasti na nepokojích byli vyšetřováni čtyři fašisté NTF. Šetření však bylo po několika dnech přerušeno a obvinění byli předáni do kompetence německé tajné policie, která o to požádala. Na policejní ředitelství byl rovněž předvolán vůdce NTF Jaromír Vala a šéfredaktor Národního tábora Karel Mario, kteří byli „důrazně varováni“. Policejní ředitelství v Brně také upozornilo krajské vedení strany NSDAP, aby „vhodným způsobem“ informovalo veškeré své složky, aby tyto „přehlížely incidenty, organizované českými fašisty a svou přítomností neztěžovaly policejní zákroky“. Ředitelé německých škol byli požádáni, aby varovali své žáky před účastí na fašistických průvodech a demonstracích. Brněnské policejní ředitelství (po vzoru policejního ředitelství pražského) také zajistilo vydání a plakátování protižidovské úřední vyhlášky.

¹⁶⁰ Uvnitř kavárny Esplanade byli lynčováni také další návštěvníci: „O 19. hodině přiběhl na strážnici 37letý Žid, účetní bez zaměstnání Leo Neubauer z Brna. Udal, že byl kolem 18.45 v kavárně Esplanade útočníky přepaden a zbit. Při tom byly z něho úplně strhány šaty a nakonec byl vyhozen na ulici. Úplně nahý přiběhl pak na hlavní strážnici. Utrpěl na pravé straně hlavy poblíž spánku asi 4 cm dlouhou tržnou ránu, která silně krvácela. Mimo to měl na celém těle krevní podlitiny. Po prohlídce policejním lékařem byl českou záchranou stanicí dopraven do nemocnice“. MZA Brno, B 40. Hlášení Prezidia policejního ředitelství v Brně Prezidiu ministerstva vnitra v Praze ze dne 16. srpna 1939.

Pronacistický aktivismus NTF dosáhl vrcholu v srpnu 1939, kdy vedoucí náčelník NTF Jaromír Vala vybídl členstvo organizace k dobrovolnému přihlášení se na vojenské tažení proti Polákům po boku říšské branné moci (za pozornost stojí ten fakt, že moravští fašisté považovali útok nacistického Německa za jistý již v průběhu srpna! – pozn. autora). V Národním táboře bylo dokonce otištěno následující prohlášení: „První výzva! Krajský velitel Fašistických gard Tichý ohlásil vedoucímu náčelníku Valovi, že první rota Horácka se dala k dispozici pro osvobození Těšínska z poddanství Poláků a bratři jsou ochotni bojovat po boku německých kamarádů za vrácení našeho území a 150 000 duší, uloupených Poláky. Další dobrovolci nechť se přihlásí u svých místních velitelů.“¹⁶¹ Na Valův příkaz byly vytištěny náborové přihlášky. Do akce se přihlásilo na osmdesát dobrovolníků. Celý podnik však nakonec ztroskotal pro absolutní nedůvěru německých úřadů. V reakci na německo-polskou válku vydal brněnský NTF zvláštní prohlášení, ve kterém požadoval ustavení českých dobrovolnických sborů na německé straně.¹⁶²

3.1.2 Vztahy NTF s NOF

29. června 1939 se v Brně uskutečnilo setkání patnáctičlenného Akčního výboru NOF pro Moravu. Svolavatelem byl prof. Oldřich Mančal,¹⁶³ který doporučil vstup moravské části NOF do Národního souručenství, především s ohledem na možné finanční výhody.¹⁶⁴ Na setkání byl tlumočen také Gajdův pokyn o zřízení padesátičlenného výboru NOF pro Moravu. Z toho měl být zároveň vyčleněn ještě desetičlenný stálý výbor, jehož tři členové – tzv. akční výbor – by byli ve stálém styku s Gajdou. Výbor na své schůzi ostře kritizoval poměry v první československé republice a zmíněny byly rovněž aktivity Valova odštěpeného NTF. V následné debatě bylo rozhodnutí o sloučení moravské větve NOF s Národním souručenstvím prozatím odloženo.

¹⁶¹ Národní tábor, roč. 1, 1939, č. 21, s. 1.

¹⁶² Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 285.

¹⁶³ Vůdčí postava znovuobnovené moravské NOF v protektorátním období. Viz kap. 3.10 práce.

¹⁶⁴ Národní souručenství mělo v případě vstupu NOF bezplatně poskytnout místnost pro sekretariát.

Vztahy mezi moravskou větví NOF a NTF se vyhroutil v souvislosti s Gajdovou cestou po Moravě, uskutečněnou ve dnech 11. – 13. srpna 1939. Cílem cesty (podniknuté po dohodě s protektorátními správními místy) mělo být uklidnění mezi moravskými fašisty a jejich budoucí připoutání k Národnímu souručenství. Gajda agitoval pro vstup NOF do Národního souručenství zejména v Hodoníně a v Brně. Tradičně napjatá atmosféra panovala především v moravské metropoli.

11. srpna 1939 se Gajda ubytoval v brněnském hotelu Avion, před kterým se shromáždilo několik desítek členů NTF, protestujících proti jeho příjezdu.¹⁶⁵ Gajda se odebral na policejní ředitelství v Brně kde prohlásil, že jeho cesta po Moravě se děje s vědomím říšského protektora a protektorátní vlády. Poté odjel do zasedacího sálu Národního souručenství v Brně, na Švehlově ulici č. 7, kde bylo za účasti třiceti delegátů jednáno o sloučení NOF s Národním souručenstvím. Večer se pak konala likvidační schůze brněnské NOF. Ve večerních hodinách se před sekretariátem NTF v Brně shromáždil asi stočlenný průvod fašistů z NTF, který prošel centrem města za skandování pokřiků „Pryč se zrádcem Gajdou!“, „Pryč se zrádcem fašismu!“, „Smrt zrádci!“ apod. Poté se průvod opět vrátil na Joštovu ulici. Zde byl přečten projev, ve kterém NTF požadoval pro Gajdu trest smrti. Při příležitosti Gajdovy cesty po Moravě vylepoval NTF rovněž letáky „Generál bez mužstva jede ve službách Židů a židozедnářů likvidovat český fašismus na Moravě“ a „Český lide, probud' se!“, v nichž byl Gajda napadán jako zrádce a zaprodanec. V letácích bylo mj. uvedeno: „Generál Gajda je placený konfident českého fašismu. ... Kdo prodal vlastní hnutí za několik stotísíc je hoden potupy největší. Důvěru prodal za rehabilitaci. Hnutí prodal za mlýn a velkostatek. ... Za peníze zařídil likvidaci hnutí. Generál Gajda byl pověřen Židy a židozедnáři, aby na naší Moravě rozvrátil fašistické hnutí. ... Fašisté vyženou zrádce a konfidenta z Moravy.“¹⁶⁶ Gajdovi (a potažmo celé moravské části NOF) byla ze strany NTF vytýkána zejména snaha po spolupráci (či přímo splynutí) s Národním souručenstvím.

¹⁶⁵ Samotný Gajdův příjezd však propásli, neboť v té době pronásledovali a inzultovali jistého Samuela Grünwalda. MZA Brno, B 40. Hlášení policejního ředitelství v Brně Prezidiu Zemského úřadu v Brně ze dne 14. srpna 1939.

¹⁶⁶ Leták NTF „Český lide, probud' se!“.

3.1.3 Odstranění vedoucího náčelníka Valy. Zasedání I. Velké fašistické rady

I přes deklarovaný nesmiřitelný postoj k Národnímu souručenství jednal v létě roku 1939 vedoucí náčelník Vala se státním prezidentem Dr. Háchou a výsledkem tohoto jednání bylo jmenování čtyř zástupců NTF do výboru Národního souručenství. Vala tak chtěl prostřednictvím „velké politiky“ posílit a uplatnit své osobní ambice, ale nepodařilo se mu to.¹⁶⁷ Při vyjednávání s Národním souručenstvím se aktivně angažoval také Valův pobočník a šéfredaktor Národního tábora Karel Mario. Mezi Mariem a Valou však záhy došlo k osobním rozepřím, jako důsledek frakčního boje o moc v rámci NTF.

Na konferenci župních náčelníků NTF 14. září 1939 byl Vala zbaven funkce vedoucího náčelníka i členství v NTF kvůli „nedostatku politické prozíravosti, taktiky a pro bezcharakternost“, které „znemožňovaly rozkvět moravského fašismu“.¹⁶⁸ K odvolání Valy byl vydán také zvláštní leták „Bratrstvu a veřejnosti“, v němž bylo uvedeno: „Pan hoteliér Jaromír Vala byl rozhodnutím funkcionářů NTF zbaven titulu i funkce vedoucího náčelníka. ... Neschopnost a hospodářské lajdáctví, jakož i nechuť zbaviti se proskribovaného, zlodějského a flákačského okolí, donutila čelné funkcionáře k poslednímu zákroku ve prospěch ozdravení poměrů ve hnutí k tomu, že Valu suspendovali. Hnutí je jeho odchodem zbaveno všeho mravního kalu a společenské nečistoty. Je oprostěno od všech destruktivních živelů a charakterově vadných individuů.“¹⁶⁹ Vala se krátce po svém vyloučení angažoval ve fašistické organizaci Nacionální hnutí. V roce 1943 pak po těžké nemoci zemřel.

11. února 1940 byl na zasedání Užší fašistické rady zvolen za vedoucího náčelníka NTF Karel Mario. Valovi byl zaslán děkovný dopis (!) za práci pro hnutí.¹⁷⁰ I. zástupcem vedoucího náčelníka byl jmenován natěračský mistr Jaroslav Libenský, II. zástupcem se stal obchodní cestující František Mezník. Mario byl ve své funkci potvrzen na zasedání I. Velké fašistické rady 24. března 1940 v Brně. Zasedání se konalo v mramorovém sálu Zemského domu za účasti 300 hostů a bylo povoleno kompetentními úřady. Maria uvítalo „bouřlivé volání, tleskání a mohutné

¹⁶⁷ Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 284.

¹⁶⁸ MZA Brno, C 141, Aujezdský František.

¹⁶⁹ Leták NTF „*Bratrstvu a veřejnosti*“.

¹⁷⁰ Národní tábor, roč. 2, 1940, č. 6, s. 2.

Zdar!“ Mario ve svém projevu ostře napadl Gajdu (kvůli jeho údajné snaze likvidovat český fašismus), zmínil se o odstranění Valy a informoval o připravovaném jednání s činiteli Národního souručenství, protektorátní vládou a prezidentem. Nezvykle ostře se vyjádřil rovněž k „moravské otázce“, když doslova uvedl: „Morava má dosti ignorance a politické potupy. Uvědoměle se zvedá a žádá svých práv. Duben stane se rozhodujícím mezníkem v jednání s kompetentními činiteli (rozuměj s Národním souručenstvím, protektorátní vládou a státním prezidentem – pozn. autora). Nedostane-li NTF odpovědi, přijme mlčení za odpověď. Moravští fašisté jsou pak odhodláni v zájmu záchovy moravského lidu přemýšlet o tom, zda by nebylo prospěšnější požádati nejkompentnější činitele v Berlíně o udělení hospodářské a kulturní autonomie pro zemi Moravskou.“¹⁷¹ Tato slova byla doprovázena „frenetickým potleskem“ a voláním „Ano, pryč od shnilé Prahy“ a „Morava Moravanům“.¹⁷²

I. Velká fašistická rada schválila základní penzum požadavků, které byly formou několikabodového dopisu zaslány 1. dubna 1940 Eliášově vládě. NTF mj. žádal: „Uznání NTF jako hnutí národního a legálního v rámci Národního souručenství, výměnu některých členů Národního souručenství, zastavení pronásledování a trestání členů NTF pro jejich fašistickou činnost, udělení amnestie všem trestaným členům za politickou činnost, hmotnou pomoc k úhradě konání srazů NTF a pro tisk NTF, znovuotevření vysokých škol v protektorátu Čechy a Morava (za tímto účelem měla být vypravena deputace k protektorovi a do Berlína k Adolfu Hitlerovi, přičemž NTF vyjádřilo ochotu tuto „deputaci národa“ vést), arizaci židovského majetku (přednostně pro Čechy), postavení moderní zemské nemocnice na Moravě a nového Národního divadla v Brně“.¹⁷³

Fašistická rada také navrhovala, aby byl Eliášem jmenován (po dohodě s vedoucím Národního souručenství Josefem Nebeským) prostředník, který by měl dojednat požadavky NTF s protektorátní vládou a Národním souručenstvím. Jako prostředníka NTF navrhoval odborového radu Dr. Břetislava Morávka.

Pro podepření fašistických požadavků zaslal Mario během dubna 1940 dva dopisy státnímu prezidentu Háchovi. V korespondenci navrhl výměnu deseti členů

¹⁷¹ MZA Brno, B 252. *Informační zprávy moravských fašistů NTF.*

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ MZA Brno, B 252. *Dopis vládě protektorátu Čechy a Morava, 1. dubna 1940.*

Národního souručenství a jejich nahrazení stoupenci NTF (moravští fašisté měli „soustředit v Národním souručenství výkvět a jádro národa“).¹⁷⁴ Mario zároveň plně uznal ideovou náplň Národního souručenství, které označil za „jediný možný a scelený útvar našeho lidu“.¹⁷⁵

Výše uvedené snahy moravských fašistů však nebyly vrcholnými protektorátními představiteli reflektovány. Jednání s Národním souručenstvím byla během letních měsíců roku 1940 definitivně ukončena, především z důvodu „odporu většiny fašistického bratrstva něco s Národním souručenstvím míti“.¹⁷⁶

3.1.4 II. Velká fašistická rada

7. července 1940 bylo do sálu brněnského Typosu svoláno zasedání II. Velké fašistické rady. Akce byla povolena policejním ředitelstvím v Brně (se schválením brněnského oberlandrata), avšak se zákazem průvodů a šíření projevů tlapači mimo sál.

V ranních hodinách se v Jezuitské ulici průvod asi čtyřiceti uniformovaných fašistů s hudbou odebral směrem k vlakovému nádraží, očekávat příjezd fašistických skupin z venkova. Průvod se uskutečnil i přes výslovný zákaz. Podle policejních hlášení byl však trpěn, „ježto se bylo obávati, že by při zákroku mohlo dojít ke zneuctění říšskoněmecké vlajky nesené v čele průvodu a ježto by Mariova skupina využila zákroku ke svým propagačním účelům“.¹⁷⁷ Po příjezdu venkovských skupin se průvod rozrostl až na 270 osob.¹⁷⁸ Před nádražní halou fašisté slavnostně defilovali před Mariem. Poté se vydali k budově Typosu. V čele průvodu byly neseny dva říšské prapory, jeden protektorátní, jeden fašistický, dva červenobílé prapory a jedna vlajka s moravskou orlicí. Pochodu se účastnilo rovněž několik příslušníků SA, kteří „shazovali klobouky a políčkovali ty, kteří nezdravili prapory

¹⁷⁴ MZA Brno, B 252. *Mariův dopis Háchovi*, 19. dubna 1940.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ MZA Brno, B 252.

¹⁷⁷ MZA Brno, B 40. *Zasedání II. Velké fašistické rady (Mariova skupina) v Brně 7. července 1940*.

¹⁷⁸ Z toho 180 mužů, z nich 60 ve fašistickém stejnokroji, 50 žen, 2 hudby o 40 mužích, 10 mužů a 20 žen ve slováckém kroji.

v čele průvodu nesené¹⁷⁹ (tímto jednáním bylo postiženo asi dvacet kolemjdoucích). Jeden z příslušníků SA také strhnul některým přihlížejícím odznaky Národního souručenství z klop kabátů a rozšlapal je na zemi.

V sále Typos byla zahájena schůze za účasti čtyř stovek osob (mezi nimiž byl i značný počet brněnských Němců). Na úvod sjezdu byly zahrány hymny říšská a italská a píseň „Moravo, Moravo“. V projevech bylo ostře útočeno proti Národnímu souručenství. Vedoucí náčelník Mario dokonce prohlásil, že moravští fašisté „zahajují boj proti Národnímu souručenství na Moravě“, ve kterém zvítězí. Verbálně napadena byla také brněnská policie, které dávali fašisté za vinu rozpoutání (!) protižidovských nepokojů v letních měsících roku 1939. Účastníci požadovali oficiální povolení fašistického tisku a právo nosit vlastní uniformy. Ze sjezdu byly odeslány telegramy Adolfu Hitlerovi, Benitu Mussolinimu, státnímu prezidentu Háchovi, říšskému protektoru Neurathovi, státnímu tajemníku K. H. Frankovi, oberlandratu v Brně, policejnímu ředitelství v Brně a zemskému víceprezidentovi.¹⁸⁰

3.1.5 Rozkol v NTF

V srpnu 1940 se v rámci NTF vytvořila opoziční skupina, vedená Jaroslavem Libenským a Františkem Löfflerem. Ovládla značnou část členstva NTF a na zasedání Užší fašistické rady 11. srpna 1940 v brněnské restauraci U Šimoničeků sesadila Karla Maria z postavení vedoucího náčelníka kvůli „nečestnému jednání, vědomému klamání německých a českých úřadů, mylnému informování členstva, pobuřování, svádění k nepředloženým činům, divadelnímu vystupování, využívání hnutí NTF ve svůj prospěch a nepořádku v ústředí strany“.¹⁸¹ Mariovi byl také vytýkán jeho nemorální soukromý život (měl si údajně vydržovat dvě milenky). Mario byl rovněž nařknut ze zpronevěry části finančních prostředků, určených pro NTF.¹⁸² Mario byl dokonce Libenského stoupenci napaden a vyhozen z kanceláře NTF (která se v té době nacházela na Kostelní ulici č. 2 v Brně). Libenský před

¹⁷⁹ MZA Brno, B 40. *Zasedání II. Velké fašistické rady (Mariova skupina) v Brně 7. července 1940.*

¹⁸⁰ Suchánek, M. Národní tábor fašistický. Brněnští fašisté v letech 1939–1941. In *Brno v minulosti a dnes*. Brno: Archiv města Brna, 2005, s. 376.

¹⁸¹ MZA Brno, C 141, Jaroslav Libenský. *Prohlášení k sesazení Maria*, 11. srpna 1940.

¹⁸² Jednalo se o částku 20 000 korun, kterou organizace obdržela od svých stoupenců.

mimořádným lidovým soudem k souboji uvedl: „Když Mario zahlédl, že jsem se mu postavil do cesty, vytáhl dýku a zaútočil na mne. ... Mezitím zde byli již ostatní, kteří se vrhli na Maria a tohoto strhli na zem, kde ho pak tloukli a kopali“.¹⁸³ Mario po akci podal na útočníky trestní oznámení. Šest osob (včetně Libenského) bylo umístěno do vazby krajského trestního soudu v Brně na Cejlu.¹⁸⁴

Mario provedl proti opoziční skupině ostrou protiakci, když na jím svolaném mimořádném zasedání Užší fašistické rady a Kmetického sboru 31. srpna 1940 bylo schváleno vyloučení řady členů a funkcionářů NTF, vesměs stoupců Libenského a Löfflera.¹⁸⁵ Mario také obvinil opoziční aktéry z tajného vyjednávání s Národním souručenstvím. Jednání měla být vedena v Praze za účasti Libenského a Löfflera, kteří údajně požadovali celkem čtyři mandáty¹⁸⁶ pro členy NTF, po plánovaném splnutí s Národním souručenstvím.

Nekonečné tahanice a osobní útoky vůdčích představitelů NTF pokračovaly během celého léta 1940. Mario byl dokonce napadán pro svůj údajný židovský původ¹⁸⁷ (v rozšiřovaných letácích byl za Mariova otce označen jistý Žid Stein z Vídně). Pro vyvrácení obvinění vydal Mario zvláštní leták (adresovaný širší veřejnosti), ve kterém vyvracel podezření z finančních machinací a přiložil i potvrzení o svém árijském původu, vystavené 1. srpna 1940 farním úřadem Českobratrské církve evangelické v Brně.¹⁸⁸

Během rozkolu byl na určitou dobu uzavřen sekretariát NTF, který v této době nevyvíjel prakticky žádnou relevantní činnost. Po rozkolu se jako progresivnější zdá být křídlo Libenského a Löfflera. Mario se z řad NTF stáhnul a angažoval se ve fašistické organizaci Nacionální hnutí.¹⁸⁹ Brněnské ústředí vyhlásilo počátkem roku 1941 faktickou likvidaci NTF. Zbytky jeho členů splynuly s jinými fašistickými organizacemi.

¹⁸³ MZA Brno, C 141, Jaroslav Libenský. *Prohlášení k sesazení Maria*, 11. srpna 1940.

¹⁸⁴ Po šesti dnech však byli fašisté propuštěni na svobodu. Viz MZA Brno, C 141, Jaroslav Libenský.

¹⁸⁵ MZA Brno, B 252. Leták „*Fašistické národní veřejnosti. Pravdou proti lži*“.

¹⁸⁶ Mandáty měli obdržet Jaroslav Libenský, František Löffler a dále členové zemského vedení NTF František Ilčík a Jaroslav Kvapil.

¹⁸⁷ S podobným obviněním přišla dříve pražská organizace Vlajky, která ve svém deníku Vlajka a ve Fašistických hlasech ostře útočila proti Mariovi a potažmo celému moravskému fašismu.

¹⁸⁸ MZA Brno, B 252. Leták „*Fašistické národní veřejnosti. Pravdou proti lži*“.

¹⁸⁹ Viz kap. 3.2 této práce.

3.1.6 Vnitřní uspořádání NTF

Členem NTF se mohl stát „každý uvědomělý člen českého národa“, který mohl doložit a prokázat: „Árijský původ do čtvrtého kolene, že nebyl trestán za skutky nečestné a nízké, prošel-li zkušební šestiměsíční čekací lhůtou a byl právoplatně přijat za člena, složil-li slib do rukou vedoucímu náčelníku (nebo jeho zvlášť k tomu určenému pověřenci) a prokázal, že je starší 17 let.“¹⁹⁰ O případném vyloučení jednotlivých členů rozhodoval vedoucí náčelník po návrhu a dohodě s Kmetickým poradním sborem.¹⁹¹ Povinností členů bylo odebírat všechen tisk vydávaný NTF, zejména pak časopisy a brožury. Finanční prostředky na chod NTF byly čerpány z členských příspěvků,¹⁹² darů, subskripcí a z předepsaných mimořádných příspěvků.

NTF byl organizačně rozdělen na župy, kraje, okresy a místní jednoty, spravované jednotlivými náčelníky. Nejvyšší autoritou NTF byl vedoucí náčelník. Rozhodujícím orgánem v nepřítomnosti vedoucího náčelníka byl Kmetický poradní sbor, složený z jednoho zástupce pro každou župu. Ústředními orgány NTF byly ještě Užší a Velká fašistická rada. Zasedání Velké fašistické rady mohlo být svoláno pouze za mimořádných okolností.

„Jádrem“ a „elitním sborem“ NTF byly polovojenské jednotky – Fašistické gardy. Jejich úkolem bylo „pěstování tělesné a duševní zdatnosti v duchu fašistické myšlenky a vykonávání pořádkové a organizační služby při všech akcích hnutí“.¹⁹³ Kázeň a organizační řád Fašistických gard měly být vojenského charakteru. Členem Fašistických gard se mohl stát „každý uvědomělý Čech – Árijec starší dvaceti let, tělesně a duševně zdatný“.¹⁹⁴ Vrchní velitel Fašistických gard byl titulován označením hejtman. Nejvyšším velitelem Fašistických gard byl vedoucí náčelník NTF. Z konání každého gardisty měla být „patrná snaha po nejvyšší kulturní a mravní dokonalosti, jež vede k vítězství moravského fašismu a tím i ke skutečnému obrození a sjednocení českého národa“.¹⁹⁵

¹⁹⁰ MZA Brno, B 252. *Organizační řád Národního tábora fašistického*, s. 5.

¹⁹¹ Důvodem k vyloučení z řad NTF mohlo být mj. dopouštění se veřejného pohoršování a páchání výtržností.

¹⁹² Roční členský příspěvek pro muže byl stanoven na 30 korun, pro ženy 20 korun a pro mládež 10 korun.

¹⁹³ MZA Brno, B 252. *Organizační řád Národního tábora fašistického*, s. 12.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 12.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 13.

Z „nejčestnějších“ a „charakterově nejsilnějších“ členů NTF byla vedoucím náčelníkem sestavena tzv. Železná garda,¹⁹⁶ jakožto „výkvět a ochránitelka hnutí“ a zároveň také osobní stráž vedoucího náčelníka. Členové Železných gard skládali zvláštní přísahu vůdci Adolfu Hitlerovi do rukou vedoucího náčelníka. Žádný člen Železných gard nemohl dobrovolně vystoupit. Vrchním velitelem Železných gard byl Josef Dostál z Brna. Kartotéka členstva Železných gard obsahovala 200 jmen. Velká část těchto osob však nebyla fakticky činná, nebo odešla za prací do Německa. Skutečných členů Železných gard tak bylo asi pouze patnáct.¹⁹⁷

V rámci NTF mělo dojít rovněž ke zřízení Tajné služby fašistické (TASFA),¹⁹⁸ která měla mít za úkol „bdíti nad bezpečností a celistvostí hnutí, pořádkem a veřejným zájmem národa“ a „předkládati vedoucímu náčelníku všechny aktuální zprávy, týkající se zájmu hnutí NTF“.¹⁹⁹

Jednotná uniforma členů NTF se skládala z černé košile s dlouhými rukávy, černé vázanky s fasces na jehlici, dlouhých černých kalhot a kabátu, vysokých černých bot, opasku a černé falangy se štrápcem.

Hlavním znakem NTF byl štít s moravskou orlicí, opřenou o fasces. Pod vrchním okrajem štítu (nad křídly moravské orlice) byl umístěn nápis „Moravští fašisté“. V některých dokumentech byl používán i znak fasces s vetknutou sekerou. Heslem NTF bylo „Věřit – Bojovat – Vytrvat!“ Předepsaným pozdravem byla vztyčená pravice a zvolání „Vůdci Zdar!“ Sekretariát NTF byl umístěn v Brně, na Joštově ulici č. 6, později přesunutý na Kostelní ulici č. 2. NTF sdružoval na 1 800 registrovaných členů.

¹⁹⁶ V soupisu českých fašistických organizací podle směrnic ministerstva vnitra z 26. listopadu 1945 je Železná garda uvedena jako samostatná fašistická organizace. Tento údaj je však mylný, neboť Železná garda vždy vystupovala pouze jako součást NTF.

¹⁹⁷ MZA Brno, C 141, Dostál Josef.

¹⁹⁸ K faktickému zřízení Tajné služby fašistické při NTF nedošlo, což však v žádném případě nevyklučovalo aktivní udavačství ze strany členů NTF nacistickým okupačním orgánům, především gestapu.

¹⁹⁹ *Organizační řád Národního tábora fašistického*, s. 13.

3.1.7 Program NTF

NTF byl koncipován jako hnutí, sdružující „uvědomělé členy českého národa, muže i ženy“ a řízené „naprosto v duchu novodobého totalitního učení socialistického“.²⁰⁰ Směrnici NTF byla „idea nacionálně-socialistická, zosobněná v postavě vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera“.²⁰¹ Český fašismus byl NTF chápán jako „nejvyšší stupeň českého nacionalismu“, představující „naprosté stmelení myšlenky nacionální a sociální“ a budující „srdečný poměr k národu německému“. Český fašismus měl představovat hnutí „totalitní, nekompromisní, důsledné a na vůdcovském principu vybudované“. V pojetí NTF byl český fašismus brán jako „věčný plamen českého nacionalismu“.²⁰²

Samotný program NTF byl sestaven a zveřejněn až v průběhu listopadu 1940. V programovém prohlášení se NTF explicitně přihlásil k myšlence německého národního socialismu a k bezvýhradné spolupráci s německou okupační mocí. Jako nejvyšší autoritu uznával „vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera“. Uznával rovněž „práva Velké říše německé“ a stavěl se „plně za její rozvoj a vítězství“. Členové NTF byli rozhodnuti „hájit tato práva i se zbraní v ruce po boku německých kamarádů, budou-li k tomuto úkolu povoláni“.²⁰³ NTF podporoval zavedení protižidovských opatření podle norimberských zákonů. NTF „zcela přijal“ program německého nacionálního socialismu, čímž si vzal za úkol „převychovat české mínění, ovlivněné benešovsko – židovskou šeptanou propagandou a zahrocené proti národnímu socialismu“.²⁰⁴ NTF ve svém programovém prohlášení rovněž žádal, aby jeho členové byli „vzati jako nositelé myšlenky nacionálního socialismu pod ochranu strany NSDAP“, v jejímž rámci „jest jedině možnost prosadit světový řád nacionálně socialistický v zemích Čechy a Morava“. NSDAP měl být podřízen nábor členstva, propagace, záležitosti tiskové i organizační. Na závěr programu NTF je uvedeno svolání: „Byli jsme a zůstáváme jediní, kteří přes veškeré pronásledování,

²⁰⁰ *Organizační řád Národního tábora fašistického*, s. 4.

²⁰¹ *Organizační řád Národního tábora fašistického*, s. 4.

²⁰² Tamtéž, s. 3.

²⁰³ MZA Brno, C 141, Libenský Jaroslav, *Usnesení*, 6. listopadu 1940.

²⁰⁴ Tamtéž.

žalářování a bojkot program nacionálně socialistický brali vážně a upřímně a vždy tento za všech okolností hájili“.²⁰⁵

Pronacistický aktivismus NTF se projevoval nejen v rovině programu, ale rovněž konkrétními (zejména protižidovskými) násilnými útoky (viz výše). Ostře protižidovsky byly orientovány také mnohé články v listu Národní tábor. V Národním táboře č. 3 z roku 1939 byl otištěn například článek s názvem „Na Židy norimberské zákony!“, ve kterém bylo uvedeno: „Židovská otázka není dosud vyřešena. Máme dojem, že moc těchto finančních upírů je stále ještě veliká. ... Žid byl a je vrahem českého člověka. ... Tvrdíme a tvrdit budeme, že dokud nebude poslední Žid z národa vypráskán nebo zničen, nezbavíme se žiraviny na vlastním těle. Židé musí ven! Ven ze všech míst a úřadů. Ven ze všech obchodů a bank, společností, spořitelen a umění. Žid musí být vyhnán ranami, nejde-li sám. Nechceme Židů a nestojíme o ně. Žádáme norimberské zákony. Musí i u nás býti splněny do puntíku a – basta.“²⁰⁶ V tiskovém orgánu NTF byla pravidelně umístěována také rubrika „Smíšená manželství“ s velmi primitivní slohovou úrovní.

Důležitým bodem, na kterém se NTF profiloval, byla otázka postavení a role Moravy. V některých letáčích a projevech čelných představitelů přitom bylo používáno často velmi ostrých formulací. Ve vybraných materiálech byla dokonce požadována hospodářská a kulturní autonomie pro Moravu. V jednom z letáků bylo například uvedeno: „Není-li patřičné pochopení (pro fašistické myšlenky – pozn. autora) u pražských pánů, pak se nebudeme ohlížet na to, co dělá Praha a Čechy a na Moravě si pořádek uděláme sami. Máme až po krk všech slibů a lží, které nám Praha dala a nesplnila. Morava žádá svoje práva a tyto práva budou jí dány co nejdřív ve formě hospodářské a kulturní autonomie moravské. ... Kdy bude Morava postavena na úroveň země české? Pražským pánům byla Moravěnka dobrá jen na přesné placení krvavých daní a umístěování protekčních vysokých úředníků z Čech.“²⁰⁷

V mnoha tiskových materiálech NTF deklaroval svou podporu dělnickým požadavkům. Snahou NTF bylo vytvořit Fašistickou pracovní frontu po vzoru nacistické Deutsche Arbeitsfront (DAF). K propagaci této myšlenky byl vylepován leták „Moravský dělníku probuď se!!!“, ve kterém stálo: „Moravský dělníku

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Národní tábor, roč. 1, 1939, č. 3, s. 2.

²⁰⁷ MZA Brno, B 252. Leták NTF „Bratři“.

vzpamatuj se! Nesmíš stát bez jakékoliv opory! Musíš mít někoho, kdo se tě zastane! Německý kamarád dělník má svoji Německou pracovní frontu (DAF), která se stará o jeho potřeby velmi svědomitě. Německý dělník je spokojen, má svoji ochranu. I tobě je třeba ochrany, moravský dělníku! Nežádáš po nikom udílení milostí, ale jako jedna z nejdůležitějších složek státu chceš jen to, co ti patří, tj. svoje práva a sociální spravedlnost. Tvoje práva a skutečnou sociální spravedlnost Ti zajistí jedině nově utvořená (dle zkušeností a poznatků DAF) Fašistická pracovní fronta, která si vzala za úkol napravit veškeré sociální křivdy napáchané minulým režimem a starými korytáři dnes koncentrovanými v Národním souručenství. Dělníci, pomozte nám odstranit příživníky z národa! Vstupte hromadně do Fašistické pracovní fronty!²⁰⁸ Činnost Fašistické pracovní fronty při NTF byla navázána na brněnské ústředí NTF. Z usnesení fašistické rady NTF byla v průběhu roku 1940 také zřízena ve Zbrojovce Brno „Zájmová skupina českých nacionalistů“. Organizováním této skupiny byl pověřen jistý Jindřich Motyčka. Připisem bez datace nabídl NTF čtyřicet pracovních sil i První brněnské strojírně. Akce sledovala zřejmý cíl, založení fašistických buněk ve velkých a důležitých podnicích.

NTF se od počátku vyznačoval úzkou spoluprací s nacistickými okupačními orgány, především s gestapem. Jemu sloužili někteří členové NTF jako spolehliví informátoři. Tito konfidenti byli v přímém spojení s šéfem politického oddělení v Brně, Dr. Hermannem Markusem a posléze i s jeho nástupcem, komisařem Bedřichem Lacinou, který vykonával dozor nad českými fašistickými organizacemi.²⁰⁹

²⁰⁸ MZA Brno, B 252. Leták NTF „*Moravský dělníku, probud' se!!!*“.

²⁰⁹ Popisy zaměstnanců a důvěrníků gestapa v Brně viz ABS Praha, fond 300.

3.2 Nacionální hnutí a Černé šiky

K založení organizace Nacionální hnutí (dále jen NH) došlo během roku 1941 z iniciativy bývalých členů brněnské větve NTF.²¹⁰ Mezi zakládající členy mj. patřili Karel Mario, soukromý úředník Emil Fiala z Bučovic či nájemce mlýna v Kloboukách u Brna František Budík. Po určitou dobu v hnutí figuroval i Jaromír Vala. Ústředí NH fungovalo nejdříve v Brně na Zelném trhu č. 6, později se přesunulo do domu na Masarykově ulici č. 7. Hnutí vyvíjelo aktivní činnost po celém území Moravy (iniciativně se projevovala zejména kancelář NH v Moravské Ostravě pod vedením Alfonse Vidličky). Každou neděli dopoledne se v Moravské Ostravě konaly pravidelné srazy členstva v restauraci Na Společenstvu. NH mělo na 250 registrovaných členů a bylo finančně podporováno Moravskou bankou.

3.2.1 Uspořádání a cíle NH

NH vydávalo pro své členstvo tzv. „Informační zprávy“ o rozsahu sedmi stran, kterých bylo celkově vytištěno několik desítek. NH se v nich označovalo za „spolehlivý kádr nebojácných a nekompromisních, poctivých nacionalistů, kteří s minulou dobou zúčtovali“ a jejichž hlavní povinností je „zesílit a budovat silnou frontu doma proti všemu, co škodí zájmům Říše, frontu proti propagandě jakéhokoliv druhu, frontu proti těm, kteří využívají dnešní válečné doby, obohacují se a keřasí“.²¹¹

Od počátku své činnosti bylo NH organizačně rozděleno do několika tzv. „hlídek“ (někdy též nazývaných „odbory“). Pod NH existovaly hlídky mládeže, žen, dělníků, kulturní, zemědělská a sociální hlídka. Krátce po založení NH bylo usilováno o vytvoření Gard NH, do jejichž řad se měl hlásit „každý zdravý člen do 50 let, který bude vždy připraven na rozkaz nastoupit k boji za zájmy českého národa“.²¹² Gardy NH měly „být k dispozici německým kamarádům v každé chvíli, když tito nás povolají ku spolupráci“. Gardisté měli „nastoupit boj proti bílým Židům a zednářům, kteří jsou největšími nepřáteli NH, neb přímo otravují a otrávilí vzduch

²¹⁰ ABS Praha, fond 315.

²¹¹ MZA Brno, C 141. *Informační zprávy Nacionálního hnutí*. 1942, č. 21.

²¹² MZA Brno, C 141. *Informační zprávy Nacionálního hnutí*. 1941, č. 9.

u nás natolik, že by se s českým národem pomalu přestalo počítati v Nové Evropě“.²¹³ Ke vzniku Gard NH nakonec nedošlo, ale jejich činnost byla suplována tzv. Černými šiky (viz níže).

NH se snažilo podchytit zejména mládež, neboť podle ideologie hnutí „česká škola, kterou ovládali většinou učitelé masarykovsko – židovského přesvědčení, nám velkou většinu mládeže zmrzčila“.²¹⁴ Česká mládež měla být vychovávána tvrději, po „vzoru kamarádů německých, kteří se postavili za Adolfa Hitlera a dovedli za ideu jím hlásanou padnout“.²¹⁵ NH dále uvádělo: „Máme krásný příklad v mládeži Hitlerjugend, která jest chloubou německého národa a zároveň zárukou, že Velkoněmecká říše plně se může spolehnouti na to, že její mládež úspěšně dokončí dílo svých velkých otců v zásadách vůdce Adolfa Hitlera.“²¹⁶ Jako „příkladná“ byla hnutím označována rovněž „výchova japonského hochy“.

Značný prostor věnovalo NH rovněž problematice českého kulturního života. Kultura nebyla hnutím chápána pouze jako zábava, ale byla brána jako „bojová složka národního života“, která „vytváří názor nejširších vrstev a tak platně přispívá k tomu, jakým směrem se vyvíjí celý náš národní život“.²¹⁷ NH s odporem konstatovalo, že „takřka všechna vedoucí místa v české kultuře a v českém umění jsou dosud v rukou těch, které sem dosadil starý republikánský režim, ovládaný židovskými a zednářskými vlivy. ... Je zcela nepochopitelné, že v nových poměrech, jež nastaly začleněním protektorátu Čechy a Morava do říšskoněmeckého prostoru a jež s sebou přinesly zcela logický požadavek naprosté změny duchovní orientace Čechů, byli na vedoucích kulturních a uměleckých místech ponecháni exponenti starého režimu. Podívejme se na poměry v divadlech a jinde v české kultuře a umění a prozkoumejme, čím tyto důležité instituce přispěly ku výstavbě nového světového názoru a jak se vlastně dovedly zapojit do nezbytné převýchovy k říšskému myšlení! Vedle průhledné hry s falešnou maskou loajality, nestalo se tu nic pozitivního.“²¹⁸ NH proto usilovalo o „naprostou a nesmlouvavou výměnu všech českých vedoucích kulturních činitelů v zájmu klidného vývoje a šťastné budoucnosti českého národa“.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

Hnutí přitom uvedlo: „...Raději chceme, aby byla naše kultura méně okázalá, ale za to zdravá, než aby byla otrávena podzemními živly židozvednářského ražení“.²¹⁹

Značný důraz kladlo NH na nutnost zlepšit postavení „přehlížených a posmívaných“ českých dělníků. „Povinností“ českých dělníků bylo „hlásit veškeré nepřístojnosti jak rázu hospodářského, sociálního, mzdového, tak také kde jest činěn nátlak na nacionalisty dělníky, aby mohl být zjednán pořádek“.²²⁰

Nesmiřitelný postoj zaujalo hnutí vůči inteligenci: „Pokud se týká intelektuálů, vítáme jejich poctivou snahu po spolupráci. Musí však chápati jedno. Národ český zachránil pouze poctivý člověk v modré haleně, ale nikoliv intelektuál v nažehleném límečku a proto může se český národ spoléhat jen na tohoto malého člověka práce, který jedině může národ zachránit.“²²¹

Hnutí také často demagogicky líčilo údajné „zbídačení národa“ za první československé republiky, útočilo proti Národnímu souručenství a emigraci. Pravidelně vyzývalo své členstvo ke sbírkám pro německý Červený kříž či dokonce přímo pro německou armádu.²²²

3.2.2 Silová složka NH – Černé šiky

„Údernou složkou“ a „elitním sborem“ NH měly být tzv. Černé šiky (dále jen ČŠ), k jejichž oficiálnímu založení došlo během roku 1942. Popudem ke vzniku Černých šiků se stal přechod zhruba třiceti členů Svatoplukových gard do hnutí, kteří se později stali základem této formace.

Členem ČŠ se mohl stát každý Čech z území protektorátu Čechy a Morava, „jehož zásadní přesvědčení se ztotožňuje se zásadami nacionálního socialismu, a který je přesvědčen, že židovství, liberalismus a demokracie všech odstínů nemohou určovat život arijských národů v Evropě“.²²³ Každý člen ČŠ musel rovněž složit předepsanou přísahu, jež zněla: „Přisahám při všem co je mi svaté a v plné

²¹⁹ *Informační zprávy Nacionálního hnutí*. 1941, č. 9.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ *Informační zprávy Nacionálního hnutí*. 1942, č. 14.

²²² Viz *Informační zprávy Nacionálního hnutí*. 1945, č. 15: „V dnešní době je situace jiná. Musíme si uvědomit, že se tu nejedná o dobrý skutek, ale o povinnost, o povinnost nás všech splácet alespoň něčím to, co dlužíme všem těm statečným synům Německé Říše.“

²²³ MZA Brno, C 141, Dostál Josef. *Sbory Černých šiků. Opis stanov*.

odpovědnosti ku svému svědomí a přesvědčení, že budu vždy a všude poslušen vůdce Adolfa Hitlera, vlády protektorátu Čechy a Morava a všech svých velitelů a představených. Přisahám, že i život svůj ochotně dám na ochranu Nové Evropy, Německé Říše a svého národa.“²²⁴ Členové ČŠ měli „býti v českém národě předbojovníky myšlenky nacionálně socialistické po vzoru velké Německé Říše, ochránci pokořovaných, určení k boji proti židovstvu, zednářstvu a jakýmkoliv demokraciím, bojovníci ryziho nacionalismu, jimž čest a nacionální uvědomění jest prvním a posledním písmenem jejich životního úkolu.“²²⁵ Členstvo ČŠ sloužilo také jako „ochrana uvědomělých Čechů“ proti těm, „jimž stará přesvědčení nedají zapomenouti na blahobyty původních dob“.

Příslušníci ČŠ se navzájem oslovovalo „kamaráde“. Předepsaným pozdravem byla vztyčená pravice a zvolání „Vůdci Zdar“. Za jednacím, služebním a velicí jazyk ČŠ byla určena čeština, velitelé však měli plynně mluvit německy. ČŠ byly organizovány do hlídek (skládajících se ze šesti mužů a jednoho svobodníka), rojů, rot, setnin, praporů, pluků, brigád a divizí. V Čechách a na Moravě byl ustaven zemský náčelník. Členstvo šiků nosilo uniformy černé barvy, doplněné páskou se svatováclavskou orlicí a hákovým křížem. Velitelství ČŠ bylo totožné s ústředím NH v Brně. Cvičení ČŠ v Brně probíhalo v bývalé německé reálce na Jánské ulici (prováděla se zde zejména cvičení na nářadích).

Nacionální hnutí i Černé šiky se rozpadly koncem roku 1943 v důsledku nezájmu německých úřadů a to i přes to, že zvláště vůdčí členové hnutí byli v pravidelném styku s gestapem, jemuž poskytovali cenné informace.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ Tamtéž.

3.3 Hlavní vedení protektorátních fašistů

Fašistickou organizaci působící pod názvem Hlavní vedení protektorátních fašistů, užívající rovněž označení Protektorátní fašisté, založil v létě roku 1940 číšník a bývalý člen NOF a NTF Josef Rambousek z Brna. Ústředí Protektorátních fašistů (dále jen PF) se nacházelo na ulici Antonína Dvořáka č. 2. Na stejné adrese sídlila rovněž odbočka Niemczykových Svatoplukových gard a filiální redakce ostravského časopisu Moravskoslezské slovo.

Podle zprávy policejního ředitelství v Brně ze dne 8. srpna 1940 spočívala Rambouskova politická činnost v tom, že „se skupinou deseti lidí dělal neplechu, obtěžoval úřady, rozhazoval letáky, lepil plakáty atd. Původně se připisovaly husarské kousky toho nezralého mladíka jeho mládí, později se pak zjistilo, že se patrně bude jednat o duševně nepřičetného člověka“.²²⁶

V červnu roku 1940 objednal Rambousek v cirkusu Henry představení, jehož výtěžek měl být věnován ve prospěch italských fašistických sirotků. Představení se však pro „nepatrnou účast“ návštěvníků nekonalo. Pro uspořádání akce neměl Rambousek ani souhlas zástupců italské fašistické obce, jejíž funkcionáři se dokonce proti konání zmíněného představení písemně ohradili. Pro nezaplacení dlužné částky 6 000 korun cirkusu Henry bylo na Rambouska podáno trestní oznámení.

Rambouskův politický avanturismus lze dokumentovat na nejvýznamnějším počínu PF, kterým bylo podané trestní oznámení o sedmnácti stranách na „bývalé a nynější ústavní činitele“, adresované dne 6. července 1940 státnímu zastupitelství v Praze. Ze skutečnosti, že ve francouzském znění mírové smlouvy ze Saint Germain je slovo Československo uvedeno odděleně (Tchéco – Slovaque) Rambousek dovozoval, že první československá republika byla státem sdruženým a jako jednotný stát s ústřední státní mocí nikdy neexistovala. Byla-li však v bývalé první československé republice jen jednotná ústřední státní moc, zakládá to – podle Rambouskova názoru – trestní odpovědnost všech československých vlád, T. G. Masaryka, Edvarda Beneše i Emila Háchy. Rovněž všichni činitelé, kteří byli přímo nebo nepřímo zvoleni na základě prý neplatného zákona o vázaných kandidátních listinách, jsou podle Rambouskova oznámení trestně odpovědní pro „sabotáž

²²⁶ MZA Brno, B 40.

Německé říše a Itálie“. Rambousek také popíral platnost zákona na ochranu republiky a prohlašoval všechny územní změny, provedené „v poslední době“ za neplatné. V trestním oznámení Rambousek mj. uváděl: „...V tomto státě prezidenti, ministři a nejvyšší státní úředníci byli a jsou buď Židé nebo svobodní zednáři.“²²⁷ Rambousek také mylně vykládal norimberské zákony, aplikoval je na Slováky a sliboval si od tohoto kroku „odstranění renegátů“. Zařazoval Slováky do „českého kmene“ a žádal „odstranění židovstva“ (z dokumentu: „...jsou tudíž nejvznešenější myšlenky lidstva vyjádřeny zákony norimberskými o čistotě rasy, protože tyto zákony posvěcují úctu k předkům“). Rambousek v dokumentu dokonce navrhoval zřízení „Říše Velkomoravské“, na obranu „proti židovskému státu sovětskému“ (v dokumentu je doslova uvedeno: „...Starý název Československo musí býti změněn na pojmenování Říše Velkomoravská, aby celé lidstvo se starým pojmenováním Československo nespojovalo neustále vzpomínku na vlastní omyly ... Jest nutné zříditi Říši Velkomoravskou s oficielní řečí velkomoravskou a hlavním městem Brno“). Rambousek také navrhoval, aby italská vláda jmenovala na Slovensku a Podkarpatské Rusi nejvyššího státního komisaře z občanů české národnosti, který by měl ve svých rukou soustředit veškerou moc na daném území. Kopie trestního oznámení zaslal Rambousek z Vídně Adolfu Hitlerovi, Benitu Mussolinimu a některým protektorátním činitelům.

Při svých dalších akcích Rambousek napadal NTF a zejména Karla Mario, o kterém ve vylepovaných letácích uváděl, že je židovského původu. V dopise ze dne 7. července 1940 také vyzval státního prezidenta Háchu k odstoupení, neuvedl však důvody.

Vztah protektorátních i okupačních míst k Rambouskově organizaci byl velmi nedůvěřivý. Protektorátním fašistům byly zakázány všechny přednášky i jakákoliv další propagační činnost. Organizace Protektorátní fašisté vyvíjela činnost pouze v letních měsících roku 1940.

²²⁷ MZA Brno, B 40. Trestní oznámení podané J. Rambousekem 6. července 1940.

3.4 Zemské vedení moravských fašistů a Moravská nacionální sociální strana

Dne 4. ledna 1940 byla v brněnské kavárně Zeilerhof založena fašistická organizace Zemské vedení moravských fašistů.²²⁸ Jejími zakladateli byli dlouholetý člen NOF Josef Miroslav Tichý, finanční komisař Eduard Pitlík a revírník velkostatku Aloise Szerenyiho v Lomnici Bohumil Kunz. Organizace se okamžitě distancovala od NTF.²²⁹ Tichý s Pitlíkem navázali spolupráci s nacistickými orgány. Vznik i program nové strany byl okamžitě oznámen tehdejšímu vedoucímu NSDAP v Brně. Straně byly také bezplatně poskytnuty tři místnosti v budově tehdejšího spolkového domu organizace Nationalsozialistisches Kraftfahrerkorps (NSKK) na Jakubském náměstí č. 5. NSKK dokonce platila za nově vzniklou organizaci českých fašistů nájemné.

Ustavující a zároveň náborová schůze Zemského vedení moravských fašistů (dále jen ZVMF) se konala 10. února 1940 za účasti zhruba šedesáti sympatizantů. Josef Miroslav Tichý na ní vyhlásil několik programových bodů nově vzniklého subjektu. Cílem tak mělo mj. být: „Úplné zničení svobodných zednářů; nekompromisní potírání politických a hospodářských korupčníků, včetně revize majetku všech bývalých politiků a bohatých podnikatelů a jeho konfiskace; potírání židovství a bílých Židů, spočívající ve vyřazení těchto národu cizích elementů; žádná spolupráce s Národním souručenstvím (které ve skutečnosti pracuje proti Německu); spolupráce s NSDAP, německými úřady a s německým národem; bezohledné potírání plutokracie a korupčnické byrokracie; odmítnutí a vyhubení emigrace.“²³⁰ ZVMF dále žádalo „účast na rozhlase a povolení k pracovním konferencím a schůzím a zastavení všech akcí Národního souručenství“.²³¹ ZVMF se prohlásilo za „autonomní součást Velkoněmecké Říše“, uznávající „jako nejvyššího státního vedoucího vůdce Adolfa Hitlera“.

²²⁸ Zemské vedení moravských fašistů vystupovalo v počátcích své činnosti rovněž pod názvem Autonomní složka strany českých fašistů – odbočka Brno.

²²⁹ Leták ZVMF „České nacionální veřejnosti“.

²³⁰ MZA Brno, C 141, Kunz Bohumil. Svědectví k ZVMF.

²³¹ Tamtéž.

Činnost ZVMF se omezovala na Brněnsko a Tišnovsko. Organizace měla na 240 registrovaných členů, z nichž celá řada dříve působila v NOF, NTF či Vlajce. Schůze ZVMF pravidelně navštěvovalo několik desítek osob.

7. března 1940 byl Josef Miroslav Tichý zbaven funkce zemského náčelníka ZVMF, údajně kvůli svému „panslavistickému smýšlení“. Na doporučení pracovníků gestapa se pak raději stáhnul z veřejného života a působil jako zahradník v dětské ozdravovně v Předklášteří u Tišnova. Zdejší chovance hodlal organizovat po vzoru Hitlerjugend a pro některé z nich obstaral odznak Německé pracovní fronty (DAF). Pro mládež dokonce vydal návod k chování, tzv. „Moje desatero“. Mj. v něm bylo uvedeno: „Mladý český fašista je pravdomluvný, je věrný idejím nacionálního socialismu a statečný obhájce jeho zásad.“²³² Tichý také nabádal mládež k aktivnímu udavačství. Přispíval rovněž svými články (které uveřejňoval pod pseudonymem Vítězslav Novotný) do fašistických tiskovin *Fašista*, *Národní tábor*, *Arijský útok* a *Vlajka*. Vlastním nákladem také vydával své politické básně, jako například „Hákový prapore Vlaj“ či „Slib Říši“. Tichého básně tiskla tiskárna Mucha ve Velkém Meziříčí, obvykle v nákladu sta kusů. Kvůli své politické činnosti byl Tichý v permanentním sporu s ředitelem ozdravovny Františkem Čechem, na jehož naléhání byla úřadem sociální péče města Brna (pod který ozdravovna spadala) veškerá Tichého politická činnost v ústavu zakázána. Josef Miroslav Tichý také patřil k jedněm z nejaktivnějších konfidentů na Brněnsku.²³³ Jako člen Svatováclavské rotы rovněž absolvoval ke konci války výcvik v areálu na Čeperce.

3.4.1 Moravská nacionální sociální strana

Po odchodu Tichého se vedoucí funkce v organizaci ujal Eduard Pitlík, který ji přejmenoval na Moravské národní socialisty. Od června 1940 skupina působila pod názvem Moravská nacionální sociální strana (dále jen MNSS).²³⁴

²³² MZA Brno, C 141, Josef Miroslav Tichý. „*Moje desatero*“.

²³³ MZA Brno, C 141, Josef Miroslav Tichý.

²³⁴ Dílčí informace ke vzniku Moravské nacionální sociální strany jsou mimo Moravského zemského archivu uloženy rovněž v Archivu bezpečnostních složek, ve fondu 315.

3.4.1.1 Program a vnitřní uspořádání MNSS

Pitlíkovou představou bylo, že MNSS bude identickou kopií německé NSDAP. Program strany obsahoval 21 bodů, které de facto kopírovaly hlavní programové teze NSDAP. MNSS v něm mimo jiné požadovala „provedení důkladné revize jmění všech bývalých i současných politiků, družstevnictví, pojišťoven, bank ... znacionalizování všech hospodářských a společenských podniků a závodů“. Zároveň slibovala „vybudování velkorysého starobního a invalidního pojištění a zabezpečení a zvýšení rent válečných invalidů“. Strana „vypověděla bezohledný boj těm, jejichž činnost škodí celku. Škůdce lidu je přitom nutné trestat bez ohledu na jejich národnost, náboženství a rasu“. Zároveň šlo MNSS o „vymýcení podvratné činnosti zednářů, rotariánů, bílých Židů apod.“ V oblasti školství mělo být „...učivo přizpůsobeno době a potřebám praktického života“ a výchova „měla odpovídat nacionálně socialistickému světovému názoru“. MNSS také explicitně vyžadovala zrušení autonomie českých vysokých škol a jejich postavení pod dozor strany. MNSS dále ve svém programu požadovala zavedení tiskové cenzury či „úplné vyřešení židovské otázky a vykázaní všech Židů ze země“.²³⁵

MNSS se ostře vymezila vůči Národnímu souručenství, v němž viděla „poslední baštu Židů, bílých Židů, zpuchřelých starých partajníků, schlíplé buržoazie a židobolševiků“, kteří „pod rouškou vlastenectví a češství každého zostouzejí, kdo nekryje jejich metody“. V pojetí MNSS bylo Národní souručenství „předvojem a nositelem židovské demokracie, plutokracie, židobolševické buržoazie a zpuchřelého intelektualismu“. MNSS žádala neprodlené rozpuštění a úplnou likvidaci Národního souručenství na území Moravy, neboť to mělo údajně „vést moravský národ do zkázy a neštěstí“.²³⁶

Činnost MNSS směřovala k získání autonomie pro Moravu (v rámci Velkoněmecké říše) a k zavedení moravské národnosti (namísto české). V mnoha materiálech strany se přitom mluví přímo o „moravském národě“ a o „nacionálně socialistické Moravě“.²³⁷

²³⁵ MZA Brno, C 141. *Program MNSS*.

²³⁶ MZA Brno, C 141. Neoznačený leták MNSS.

²³⁷ Viz materiály MNSS, uložené především v MZA Brno (fond C 141).

Členem MNSS se mohl stát pouze „příslušník arijské rasy bez ohledu na náboženství“. Členstvo strany se zdravilo zdviženou pravicí a zvoláním „Vůdci zdar!“ Celkový počet registrovaných členů je udáván v rozmezí 150 – 300 osob.

Strana vytvořila ze svých členů tzv. Ochranné sbory, kopírující německé SA, a Elitní sbory, odpovídající SS. Sbory disponovaly vlastní uniformou, kde nacistické symboly byly nahrazeny moravskou orlicí. Sbory však byly vzápětí po svém vzniku z moci úřední rozpuštěny a jejich členům bylo zakázáno nosit uniformy.²³⁸ Pro přestupek nedovoleného nošení stejnokroje bylo dokonce několik členů strany trestně stíháno.²³⁹ Moravská nacionální sociální strana přestala vyvíjet činnost po roce 1942.

²³⁸ Vyhláškou ministerstva vnitra pod číslem D – 2110 – 14/8 – 40 ze dne 14. srpna 1940 „o zákazu veřejného nošení stejnokrojů a jejich součástí členy českých spolků, korporací a skupin“.

²³⁹ Sám vůdce MNSS Eduard Pitlík byl kvůli nedovolenému nošení uniformy Ochranných sborů potrestán pokutou 200 korun. U soudu přitom argumentoval, že na členy jeho strany se vyhláška nevztahuje, neboť jsou prý národnosti moravské a ne české.

3.5 České Arijské hnutí

Ve dnech 6. – 26. srpna 1939 se v tehdejší Osvětovém domě v Brně konala výstava protižidovských obrazů akademického malíře Karla Rélinka pod názvem „Zrcadlo Židů“. Za uspořádáním výstavy stál Otto Peřina, úředník a dřívější člen NTF. Na výstavě navázal Peřina kontakty s dalším z bývalých členů NTF, pokrývačským mistrem (a předsedou Společenstva pokrývačů) Františkem Aujezdským a spolu posléze založili České Arijské hnutí (dále jen ČAH).²⁴⁰

Kvůli finančnímu zajištění své činnosti podalo ČAH již během srpna 1939 žádost policejnímu ředitelství v Brně o povolení sbírky. Deklarovaným důvodem sbírky byla nutnost získání financí pro propagační a tiskový fond. V žádosti se ČAH označilo za „nepolitickou, čistě kulturní a výchovnou organizaci, mající za účel očistu národa od zhoubného vlivu semitského“, která chce znázornit „tíhu národního neštěstí pod židovským jhem čistě historickou propagační prací, odhalující na archivním materiálu židovský vliv již od 12. století“.²⁴¹ Aujezdský dokonce přímo jednal s brněnským policejním ředitelem Schwabem. Sbírka byla nakonec odpovědnými místy povolena. Její výsledek však nesplnil očekávání, jak o tom svědčí vyjádření Aujezského a Peřiny (adresované policejnímu ředitelství v Brně): „...S politováním upozorňujeme, že se projevil nejen nezáměr u většiny navštívených osob o Árijský útok (tiskový orgán ČAH – viz níže), nýbrž vyložený odpor a zloba. Ukázalo se nepřátelské smýšlení a poměr mnoha lidí k myšlence nacionálního socialismu a tím také zatvrzelé lpění na benešovině a na přátelství k Židům. Ve většině pojišťoven a peněžních ústavů a u 90 % navštívených bohatých lidí byli jsme přímo vyhozeni. ... Je viděti, že českému národu, známému židovstvím a benešovinou není pomoci. ... Na poštách stovky čísel Árijského útoku se nedoručují, v trafikách v Brně Árijský útok schovávají pod pult.“²⁴² Celkem bylo vybráno 24 500 korun. Největší částkou (pět tisíc korun) přispěla Moravská banka. Sbírka probíhala pouze na Moravě.

²⁴⁰ České Arijské hnutí vystupovalo v počátcích své činnosti rovněž pod názvem Ústřední sekretariát Národního tábora fašistického, velitelství Fašistických gard.

²⁴¹ MZA Brno, C 141, Aujezdský František. Žádost ČAH policejnímu ředitelství v Brně ze srpna 1939 o povolení sbírky.

²⁴² MZA Brno, C 141, Aujezdský František. Dopis policejnímu ředitelství v Brně.

Členové a sympatizanti ČAH s oblibou pořádali provokační akce, zaměřené proti stoupcům první československé republiky. Oblíbeným terčem bylo zvláště brněnské kino Alfa, patřící dříve společnosti invalidů legionářů. 12. července 1940 se dožadoval bezplatného vstupu do kina Alfa Otto Peřina, argumentující svým postem šéfredaktora Arijského útoku. Správcem kina však nebyl po menší strkanici vpuštěn. Po této události následovala série denuncjících článků v Arijském útoku. V jednom z nich bylo například uvedeno: „Jest zjištěno, že kino Alfa navštěvují také Židi, což nepřekvapuje, protože židovský čich vždy správně vystihne, kde nalezne příznivou půdu pro své nekalé cíle. Vždyť i nápisy „Židům vstup zakázán“ jsou umístěny jen tak, aby se neřeklo, písmeny na rozměry budovy tak malými a v takových místech, že jen ten, kdo písemný zákaz hledá, stěžejí jej nachází.“²⁴³ Na kino Alfa bylo upozorněno rovněž brněnské gestapo, které však na udání ČAH nikterak nereagovalo.

3.5.1 Program a aktivity ČAH

ČAH bylo zaměřeno především ostře protižidovsky a protizednářsky. Programové prohlášení uveřejnilo ČAH v červnu 1940 v článku (a následně vydaném letáku) „Nenastupujeme“. V úvodním provolání ČAH uvádělo, že bude „říditi boj za odstranění všech vnějších známek židovského a zednářského vlivu, pokud se projeví v kterékoliv všenárodní instituci, ... boj proti nemístné slabosti při blahovolném posuzování a ponechávání Židů a zednářů v jednotlivých oborech národního života, boj proti všem osobám, které se snaží oslabovati protižidovský a protizednářský směr a boj proti všem židovským a zednářským vlivům v životě národa, a to ve všech oborech působnosti na poli hospodářském i kulturním“.²⁴⁴ ČAH mimo jiné požadovalo „výchovu české mládeže na všech školách jen arijskými učiteli, nezatíženými zednářskými doktrínami; povinné zařazení „Nauky o arijství české rasy“ jako vyučovacího předmětu ve všech školách; zavedení přednášek o zhoubnosti Židů a zednářů v rozhlase, divadle, ve všech stávajících kulturních, zájmových a sportovních spolcích, závodech a továrnách, podle směrnic vypracovaných ČAH; povinnost předložení arijského rodokmenu u všech osob, které

²⁴³ Arijský útok, roč 2, 1940, č. 5, s. 2.

²⁴⁴ MZA Brno, C 141, Paar Boris, Felix. Leták „Nenastupujeme“.

aspirují na vedoucí místa vrcholných organizací českého národa (členové vlády, vedoucí hospodářských, obchodních, průmyslových, kulturních, tělovýchovných i jiných organizací); odstranění všech židovských zednářských a jiných přísluhovačů z vlastnictví zemědělských objektů a osvobození zemědělského stavu od všech břemen“.²⁴⁵

K naplnění svých programových cílů mělo ČAH pořádat přednášky, vydávat publikace, letáky a časopisy, pořádat protižidovské a protizednářské výstavy, napomáhat při opatrování průkazů o arijském původu apod. Konečným cílem ČAH pak bylo „zneškodnění všech Židů a zednářů na území české vlasti“.²⁴⁶

ČAH ostře vystupovalo proti Národnímu souručenství, jak o tom svědčí například citace z letáku „Nelze déle mlčeti – Varujeme!“: „V Národním souručenství jsou prokazatelně organizováni jen zločinci, Židé a zednáři a s nimi poctivý český nacionalista nemá a nesmí mít nic společného. Proto prohlašujeme, že Národní souručenství jest organizace iloyální, prolnutá elementy židozednářskými a jako taková škodlivá nejen pro český, nýbrž i pro národ německý, který svůj poměr k židovstvu již dávno a jasně vymezil. Národní jednotu neb souručenství musí a budou tvořiti v budoucnu pouze Češi – Árijci, nikoliv Židé a zednáři! Neuznáváme hrdého a poctivého češství ve spolupráce se Židy a zednáři, nýbrž v tvrdém boji proti nim!“²⁴⁷

V prvních dnech existence protektorátu Čechy a Morava ČAH prostřednictvím vylepovaných letáků upozorňovalo také na možné hrozby ze strany uprchlíků ze Sudet, Slovenska a Podkarpatské Rusi, kteří údajně „nalezli jako kobylky do veřejných úřadů a jelikož nyní úřadují šesti milionům obyvatel protektorátu místo dřívějších patnácti milionů, nudí se nedostatkem práce, načez pěstují a šíří divokou a zmatenou šeptandu, nespokojenost a rozvrat“.²⁴⁸

Tiskovým orgánem ČAH byl časopis Árijský útok, původně plánovaný jako čtrnáctidenník o rozsahu čtyř stran. První číslo vyšlo v červnu 1940 v nákladu čtyř tisíc kusů. Časopis byl tištěn v tiskárně Štursa, Kraut a spol. na Kopečného ulici

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ MZA Brno, C 141, Peřina Otto. Leták „Nelze déle mlčeti – Varujeme!“.

²⁴⁸ MZA Brno, C 141, Peřina Otto. Leták ČAH „Výstraha!“.

v Brně.²⁴⁹ Celkově vyšlo patnáct čísel Árijského útoku. Kromě tohoto časopisu nechávalo hnutí tisknout též četné letáky a brožury, zejména Aujezdského antisemitskou knihu „Staletý děs Brna“.²⁵⁰ Aujezdský rovněž využíval postu předsedy Společenstva pokrývačů a v Pokrývačském zpravodaji, oběžníku Zemské jednoty odborových společenstev pokrývačů na Moravě, publikoval aktivistické články. Kvůli oslovení širší veřejnosti se ČAH snažilo pořádat výstavy s protižidovskou tematikou. K šíření idejí ČAH byla využívána také prosklená propagační skříňka, umístěná před sekretariátem hnutí. Ve skřínce byly mj. vystavovány štočky s hanlivými karikaturami od malířů Rélinka a Tuly (autor knihy protižidovských kreseb „Hrobaři národa“).

Vedoucí představitelé ČAH (zejména Aujezdský a Peřina) byli v úzkém styku s gestapem. Udávali české občany a příslušníkům gestapa pravidelně předávali rovněž situační zprávy o chování a náladě českého obyvatelstva. Podaná udání však nebyla vždy úspěšná. Otto Peřina například udal brněnského soudce Gustava Prudkého. Prudký však reagoval podáním trestního oznámení pro pomluvu a Peřina byl odsouzen ke čtyřměsíčnímu podmíněnému trestu odnětí svobody. Reakcí na rozsudek byl dopis Aujezdského K. H. Frankovi, v němž Aujezdský uvedl: „Jak znáte sám nejlépe český veřejný život, zamořený židovinou a zednářstvím pana Beneše, nevidí se tu jiné východisko, než vzítí justici z neschopných a zkažených českých rukou a vložit ji do rukou říšskoněmecké správy, aby stále ještě bující semeniště vši zkázy a rozkladu bylo ze základu vyvráceno.“²⁵¹

Sekretariát ČAH sídlil v Brně, na Pekařské ulici č. 38. Členové a sympatizanti hnutí²⁵² se s oblibou scházeli v brněnské kavárně Museum. Oficiálním znakem ČAH byla lebka se zkříženými hnáty a Davidovou hvězdou. Hnutí vyvíjelo činnost pouze v Brně a nejbližším okolí. Zaniklo koncem roku 1941 kvůli finančním problémům.

²⁴⁹ Stejná tiskárna produkovala i materiály Národního tábora fašistického.

²⁵⁰ Sám Aujezdský neskromně navrhoval, aby byla jeho publikace zakoupena do českých školních knihoven. Kniha byla přeložena také do němčiny. Vyšla v nákladu 3 000 výtisků, které byly rozebrány.

²⁵¹ MZA Brno, C 141, Aujezdský František. Aujezdského dopis K. H. Frankovi.

²⁵² Přesný počet členů nelze na základě dochovaných archivních materiálů určit.

3.6 Protižidovská liga

Na Moravě vyvíjela činnost také Protižidovská liga, vyhraněně antisemitská organizace, působící jako pobočka norimberské organizace Antijüdische Welt – Liga. Protižidovská liga prosazovala uplatňování norimberských zákonů v českých zemích a iniciativně vystupovala jako jejich strážce (denuncováním občanů z rasových důvodů).²⁵³ Protižidovská liga se zaměřila zejména na agresivní antisemitskou propagandu. Ústředním listem Protižidovské ligy byl Árijský boj.

Jako župní vedoucí a organizátor Protižidovské ligy na Moravě působil úředník u pracovního úřadu v Brně Bruno Plch.²⁵⁴ Moravská Protižidovská liga sídlila v Brně Na Mundyho ulici č. 8, v soukromém bytě Bruno Plcha. Na Moravě byla Protižidovská liga spíše „papírovou organizací“ bez členstva. Silné pozice však měla v Čechách (zejména v Praze).

²⁵³ Kroupa, V. a kol. *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1988, s. 384.

²⁵⁴ Bližší údaje k Bruno Plchovi a Protižidovské lize na Moravě viz MZA Brno, C 141, Plch Bruno.

3.7 Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana (Strana Zeleného hákového kříže)

Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana (dále jen NSČDRS) byla oficiálně založena počátkem června 1939 z popudu dříve agilního komunistického aktivisty Františka Mikuláše Mlčocha. Mlčoch začal být aktivně politicky činný ve dvacátých letech XX. století, kdy se podílel na formování Komunistické strany Československa (KSČ) na Moravě. V roce 1920 založil mezi dělníky oslavanské elektrárny sovět a byl i jedním z organizátorů bolševického puče v Kladně. Zde dokonce opatroval zbraně komunistickým revolučním dělníkům, kteří zahájili generální stávkou.²⁵⁵ Za svou protistátní činnost byl zatčen a odsouzen k osmiměsíčnímu vězení.

V druhé polovině třicátých let XX. století vycítil Mlčoch měnící se politickou situaci, provedl zajímavý názorový veletoč a dal se plně do služeb idejí národního socialismu. Již v roce 1938 udržoval čilou korespondenci s vůdčí postavou sudetských Němců Konrádem Henleinem, v níž vyjádřil snahu po co nejužší spolupráci Československa s nacistickým Německem. Stavěl se také za bezodkladné uznání tzv. „Karlovarských požadavků“.²⁵⁶

Krátce po 15. březnu 1939 navštívil Mlčoch spolu s delegací českých kolaborantů německého vojenského velitele v Kroměříži majora Müllera a dal se mu plně k dispozici. Při této příležitosti dokonce pronesl provolání, ve kterém označil příchozí německá vojska za „osvoboditele od jha demokracie, marxistického bolševismu a židovstva“.²⁵⁷

Koncem roku 1939 vyvíjel Mlčoch činnost v Kojetíně, kde usiloval o navázání styků zejména s místní inteligencí a se středním stavem. Výsledky náboru do NSČDRS však byly mezi těmito vrstvami obyvatelstva nevalné, proto obrátil svou agitaci na místní dělníky a rolníky. V červnu 1939 vydala Mlčochova strana leták „Čeští dělníci a rolníci“, ve kterém se prostřednictvím sociální demagogie snažila získat především dělnické vrstvy na svoji stranu. V listopadu 1939 sepsal Mlčoch na jedné ze schůzí NSČDRS v kojetínské restauraci Pivovar, kde se měla

²⁵⁵ Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 285.

²⁵⁶ ABS Praha, fond 315.

²⁵⁷ MZA Brno, C 143, Mlčoch. Uvítání německého vojska v Kroměříži.

původně projednávat mzdová otázka v tamějším cukrovaru, listinu „Usnesení kojetínských dělníků a dělnic vrátivších se z Velkoněmecka“. V ní byl vychvalován nacistický režim a kladně hodnoceno postavení německých dělníků: „Postavení českých dělníků, ať hmotné nebo mravní, nedá se s postavením dělníků v národně socialistickém Německu ani srovnávat. Národní socialismus v Německu rozřešil dělnickou otázku v celoživotní velikosti ... Spatřili jsme v národně socialistickém Německu docela nový svět ... Prostě to, po čem jsme celý život toužili a dosud toužíme, našli jsme v Německu ve veliké míře již uskutečněno.“ V letáku se dále uvádělo: „Obracíme se k veškerému českému dělnictvu, rolnictvu, drobnému lidu a vůbec ke každému poctivému Čechu, aby v zájmu záchrany našeho národa a jeho lepší budoucnosti následoval našeho příkladu. Do boje po vzoru veliké NSDAP a jejího velikého vůdce Adolfa Hitlera za vítězství národního socialismu v českých zemích! Do bojových šiků pod zelený hákový kříž NSČDRS!“²⁵⁸ Obsah této listiny byl přečten na schůzi a následně byla předložena k podpisu všem zúčastněným. Pod listinu se podepsalo celkem 19 osob, vesměs zaměstnanců kojetínského cukrovaru.

Podobnými schůzemi bylo získáváno členstvo NSČDRS. Mlčoch verboval členy do strany také sliby pomoci při shánění zaměstnání či při získávání určitých drobných výhod ze strany protektorátních institucí. Lze tvrdit, že většina členstva vstoupila do strany především v očekávání různých výsad. Důležitý byl také fakt, že mnozí členové NSČDRS, včetně svého vůdce Mlčocha, byli dříve aktivní v komunistickém hnutí a členstvím v kolaborantské organizaci se chtěli vyhnout případnému zatčení za svou předchozí politickou činnost.

Největší nebezpečí ze strany NSČDRS spočívalo v úzké spolupráci s okupačními orgány, především s gestapem, jemuž byli členové Zelených hákových křížů spolehlivými informátory. Za tyto zvláštní a pro okupační správu jistě cenné služby pak získávalo členstvo NSČDRS určité výhody. Především se zapomnělo na komunistickou minulost některých členů strany. Příslušníci NSČDRS také měli, jako jedni z mála Čechů, dovoleno nosit zbraň. Dostávali také přednost při hledání zaměstnání apod. Sám Mlčoch byl v osobním kontaktu s okupačními institucemi v mnoha městech protektorátu. Prostřednictvím kroměřížského Němce Ing. Fischera, správce sladoven, se seznámil např. s Dr. Gratschkem a s dalšími zaměstnanci

²⁵⁸ MZA Brno, C 143, Mlčoch. Leták „Usnesení kojetínských dělníků a dělnic vrátivších se z Velkoněmecka“.

z oddělení bezpečnosti Oberlandratu v Olomouci. Osobní kontakt Mlčoch udržoval s příslušníky gestapa v Kroměříži, Kojetíně a v Praze. Písemný styk pak udržoval s ostravským gestapem. Členové gestapa ve většině případů navštěvovali schůze NSČDRS a kontrolovali též veškeré letáky a tiskoviny stranou vydávané.

I přes velmi dobré vztahy s okupačním režimem nebyla po celou dobu trvání NSČDRS její finanční situace na dobré úrovni. Proto navázal Mlčoch během roku 1941 styky s továrníkem Vladimírem Drobným, výrobcem umělých vín v Říčanech u Prahy. Drobný byl zlákan Mlčochovými sliby výhodných obchodních transakcí a neprozřetelně straně poskytl určité finanční prostředky. Později se však stal obětí vydírání ze strany členstva NSČDRS. Do podniku byl dosazen Mlčochův důvěrník a Drobného továrna se postupně stala faktickým majetkem NSČDRS a důležitým zdrojem příjmů pro financování chodu strany.

Krátce po přepadení Sovětského svazu německými vojsky se NSČDRS připojila k žádosti dalších českých fašistických organizací po utvoření legionu českých dobrovolníků, který by bojoval po boku Němců na východní frontě. Vůdce NSČDRS Mlčoch dokonce poslal telegram Adolfu Hitlerovi do Berlína, ve kterém se dožadoval zařazení českých příslušníků své strany do řad německé armády. NSČDRS vyzývala případné dobrovolníky také pomocí letáků. V jednom z letáků, nadepsaném „Lide české krve“, lze najít následující formulace: „...A nyní nadešla chvíle, abychom svá slova dokázali skutky. Celá strana NSČDRS se musí proměnit v součást národně socialistické německé branné moci! Mladí a zdraví – Do zbraně! Hlaste se jako váleční dobrovolníci na frontu! Všichni ostatní – muži i ženy – do jednoho na vnitřní bojovou frontu! Na frontu poctivé práce a do boje se záškodnictvím, sabotáží, rozvratnou činností, šeptanou propagandou, atd.! Ve svém boji buďte bezohlední, neboť nepřítel je bezmezně zákeřný a podlý!“²⁵⁹ Veškeré žádosti českých kolaborantských organizací o vstup do říšské branné moci se nakonec dočkaly zamítnutí. Hlavním důvodem byly především obavy z nespolehlivosti vyzbrojených českých dobrovolníků. Tyto obavy sdílela zejména nejvyšší místa v Berlíně. Celý problém byl nakonec vyřešen tak, že někteří příslušníci českých fašistických organizací obdrželi během roku 1942 říšské státní občanství, byli zařazení do pořádkových ozbrojených útvarů Německé pracovní

²⁵⁹ MZA Brno, C 143, Mlčoch. Leták „*Lide české krve!*“.

fronty (DAF) a společně s litevskými a běloruskými kolaboranty vykonávali službu při ochraně železnic v severovýchodním Polsku.²⁶⁰

Obecně lze tvrdit, že i přes značnou servilitu a bezmeznou ochotu ke kolaboraci, nebyla důvěra okupačních institucí vůči představitelům českého fašismu na takové úrovni, aby byli bráni jako rovnocenný partner. Rostoucí nedůvěra k českým kolaborantům byla patrná především v době, kdy začalo váznout německé tažení na východní frontě. Nacistické Německo potřebovalo, vzhledem k rostoucím neúspěchům, hlavně pořádek a klid ve svém zázemí. Navzájem rozhádání čeští kolaboranti však nemohli tomuto požadavku vyhovět, a proto byla během ledna 1943 rozpuštěna většina protektorátních fašistických organizací, včetně NSČDRS. František Mikuláš Mlčoch se stáhnul do ústraní a určitou dobu pobýval v polské Wroclavi. V době blížící se fronty, během letních měsíců 1945, se však Mlčoch opět pohyboval na území protektorátu a pokoušel se z nastalé situace vyvázat. Vypracoval plán německého opevnění města Kroměříže, který následně předal dočasnému veliteli četnictva a policie v Kroměříži. Jeho pokus o přeběhnutí byl však odhalen a Mlčoch byl krátce po skončení války vzat do vazby. Bývalý vůdce NSČDRS stanul během dubna 1946 před mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti. František Mikuláš Mlčoch byl odsouzen k trestu smrti provazem, ztrátě občanské cti navždy a k propadnutí veškerého majetku ve prospěch státu.²⁶¹ Poprava byla vykonána 26. dubna 1946.

3.7.1 Program a vnitřní uspořádání NSČDRS

Zásady a ideje Strany Zelených hákových křížů byly shrnuty v programu, který obsahoval následující teze: „NSČDRS je nositelkou národně socialistické revoluce. Nejvyšším cílem boje NSČDRS je zachování českého národa a plemene, zajištění jeho dětem chleba a přirozeného tělesného, duševního i hmotného rozvoje; zušlechtění a zachování čistoty české krve; pravá svoboda a nezávislost naší české otčiny v rámci Velkoněmecké říše. V boji za uskutečnění těchto ideálů staví se NSČDRS proti židovstvu a jeho duchu, proti marxismu ve všech jeho odrůdách a

²⁶⁰ Gregorovič. M. *Kapitoly o českém fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 128.

²⁶¹ MZA Brno, C 143, Mlčoch. Rozsudek.

odstínech, proti liberalistické boháčské demokracii a všem jejím apoštolům, ale zvláště proti T. G. Masarykovi a E. Benešovi. NSČDRS odmítá myšlenku všeslovanství a protiněmectví. Hlavním cílem vnitřní politiky NSČDRS je přerod českého národa v duchu nacistického světového názoru, postavení českého národního života na jednotnou základnu tohoto světového názoru. Základní kameny vnějších snah NSČDRS jsou rozšíření životního prostoru českého národa, trvalé soužití českého národa s národně socialistickým Německem v jedné Velkoněmecké říši, po vzoru svatého Václava, jako národ krví, jazykem a půdou navždy český a v povinnostech i v právech k Říši rovný národu německému. Veškerá činnost NSČDRS směřuje k dobytí politické moci. Vedení NSČDRS spočívá na zásadě vůdcovství²⁶². Celkově byl program NSČDRS jakýmsi plagiátem idejí německé NSDAP, vycházející plně vstříc německé okupační správě.

NSČDRS usilovala od počátku své činnosti o vydávání vlastního časopisu s názvem Český hlas, na jehož stránkách by mohla šířit své myšlenky. Vzhledem k tomu, že však byla de facto ilegální jak ze strany protektorátní vlády, tak i říšských úřadů, které stranu nikdy nepovolily, nebyla jí tato činnost umožněna. NSČDRS tak rozšiřovala své názory pouze pomocí letáků a brožur. Svou tiskovou aktivitou projevovala strana okupační správě velmi cenné služby na poli propagandy.

NSČDRS užívala na vlajkách a odznacích vlastní specifickou symboliku. Základní pole vlajky NSČDRS bylo červené. V jejím středu byl umístěn bílý, plný kruh se zeleným hákovým křížem. Zelená barva hákového kříže měla vyjadřovat víru a naději ve vítězství národního socialismu a zároveň také plnou sounáležitost s nacistickým Německem. Odznak strany byl kulatého, zlatě vroubeného tvaru. Skládal se z červeného pole a bílého středového kruhu se zeleným hákovým křížem. Členové strany měli v červeném poli odznaku umístěn zlatý nápis NSČDRS. Čekatelé pak nosili tentýž odznak, pouze hákový kříž byl nahrazen Svatováclavskou orlicí se zlatou ozdobou. Pozdravem strany byla vztyčená pravice a zvolání „Rodu zdar!“, pokud se týče českých občanů a „Heil Hitler!“, pokud se týká zdravení občanů německé národnosti. Heslem strany bylo „Krev – Jazyk – Půda“.

NSČDRS byla vystavěna na důsledném uplatňování vůdcovského principu. Ústřední vedení strany mělo sídlo v Kroměříži a bylo plně v rukou Františka

²⁶² MZA Brno, C 143, Mlčoch. *Program NSČDRS*.

Mikuláše Mlčocha. Strana měla rovněž své krajské a místní organizace, plně podléhající kroměřížskému ústředí, které svým pobočkám dodávalo veškeré tiskoviny a instrukce. NSČDRS vyvíjela činnost především v okresech Kroměříž, Přerov, Prostějov, Olomouc, Valašské Meziříčí, Vsetín, Zlín, Moravská Ostrava, Vyškov, Brno a Velká Praha. Strana sdružovala ve svých řadách na dva tisíce registrovaných členů.

Financování chodu strany bylo zajištěno výběrem povinné stranické daně, která měla být „prvním stupněm obětavosti proti žokům zlata kapitálu“.²⁶³ Výši stranické daně určovalo ústředí a kromě vůdce ji nikdo nemohl změnit. Její velikost byla stejná ve všech kategoriích příslušníků strany – členů, čekatelů, stoupenců i mládeže – a museli ji platit všichni příslušníci NSČDRS. Později měla výše daně stoupat podle majetnosti a životní úrovně příslušníků strany, dle zásady „čím jest kdo bohatší, tím má větší povinnosti ke straně“.²⁶⁴ Celková měsíční stranická daň se pohybovala kolem pěti korun. Mimoto existovalo i povinné zápisné, bez něhož nemohl stoupenec strany obdržet členskou legitimaci. Výše zápisného byla stanovena na deset korun. Důležitým zdrojem financování NSČDRS byl i podnik továrníka Vladimíra Drobného (viz výše), který se stal faktickým majetkem strany. Financování NSČDRS se opíralo také o jednorázové peněžní příspěvky sympatizantů. Mlčoch po určitou dobu kalkuloval i s případným podílem z arizovaného majetku, toto však okupační správa nepovolila.

Během doby trvání své činnosti se mohla NSČDRS opírat o vytvořené stranické instituce. Jednou z prvních byla stranická odborová organizace, která měla za úkol sdružovat dělníky a prosazovat přímo jejich zájmy. Vedoucím ústředí odborové organizace byl jmenován Josef Sládeček. Roku 1941 zřídila NSČDRS také odbor mládeže, který měl sehrát významnou roli při náboru nových členů. Strana disponovala také právním oddělením, které zastupovalo členy a stoupence u soudu a úřadů. Placnou funkci vedoucího právního oddělení zastával Hynek Olšák, který měl z členů strany také zřídit pořádkovou službu, sloužící straně jako vnitřní policie. Strážní oddíly „zaručovaly kázeň“ a vlastní silou „udržovaly pořádek ve straně“. Označením pořádkové služby byl pásek se zeleným hákovým křížem, umístěný na rameni. Pořádková služba dostávala rozkazy od místních vedoucích, které musela

²⁶³ MZA Brno, C 143, Mlčoch. Směrnice „*Povinná stranická daň*“.

²⁶⁴ Tamtéž.

„bezpodmínečně poslouchat“. Později měli členové pořádkové služby podstoupit zvláštní výcvik, obdobný výcviku německých oddílů SS. Měli se zdokonalovat ve střelbě, šermu, boxu a podobných fyzicky náročných sportech. Tento záměr však nebyl (vzhledem k brzkému rozpuštění strany) uskutečněn.

3.8 Národně socialistická garda slovanských aktivistů

Po rozpuštění NTF v roce 1941 byla v Jihlavě založena, z popudu bývalého náčelníka Fašistických gard NTF a poštovního úředníka původem z Dačic Františka Löfflera, nová organizace českých fašistů – Národně socialistická garda slovanských aktivistů (dále jen NSGSA). Ústředí NSGSA (nazývané „hlavní velitelství“) se nacházelo v Jihlavě na Schillerově ulici č. 28 a bylo plně řízeno Löfflerem.

3.8.1 Vnitřní uspořádání a program NSGSA

Svou pronacistickou orientaci uveřejnil Löffler v dopise členstvu NSGSA: „Moje přesvědčení k říšské aktivitě bylo silnější než nějaké plané mudrování a schůzování. Otevřenost a rozhodný postoj, vyvolal ve mne nedůvěru a odpor ke všemu, co nemělo přesnou a spolehlivou linii k jednotnému postupu s Němci. V mém jednání nezměním nic, ani kdybych měl již zítra jíti s flintou třeba do Afriky. ... Kdo organizační práci rozumí tak ví, že jsem se pustil v těžké době do těžké práce. ... Historická událost (15. března 1939 – pozn. autora) byla pokynem, aby z politického života zmizeli všichni židozедnáři, korupčníci a benešovští drabantí.“²⁶⁵

K činnosti své organizace Löffler uvedl: „My NSGSA jdeme v jednotné linii s Němci a s Němci také do posledního dechu vytrváme. ... Život Němců jest životem našim. ... Vy – kamarádi – příslušníci NSGSA – vyvolejte všude úctu k rodinným příslušníkům bojujících hrdinů německé armády.“²⁶⁶

Členem NSGSA se mohl stát „každý Árijec, zaujímající jednotný postoj s národem německým. ... Do NSGSA nemohou býti přijati legionáři, staří puncovaní političtí kejklíři, zednáři, Židé, zločinci, položidé, šuškalové a ti kdož byli trestáni pro politické přečiny proti Velké Říši Německé“.²⁶⁷ Členství v NSGSA bylo zároveň „vrcholným přiznáním, že v době krvavého zápasu Německé říše s židobolševickou hydrou, stáli jsme aktivně, oddaně a naprosto odhodlaně za programem vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera, připraveni obětovat i životy pro vybudování Nové

²⁶⁵ MZA Brno, C 142, Löffler František. *Rozkaz č. 2*, 1942.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Leták NSGSA „*Kamarádi – Příslušníci NSGSA*“, 1941.

Evropy“.²⁶⁸ Zároveň však Löffler konstatoval, že v „nejširších vrstvách českého národa se tento ohlas (činnost NSGSA – pozn. autora) nijak neprojevuje“. „Zákonem“ členstva NSGSA bylo „dát všude průchod aktivní říšské myšlenky, vychovat lid k říšské aktivitě, k oddanosti a úctě k německé branné moci a v případě potřeby obětovat se za náš stát, kterým jest Velkoněmecká říše (sic!). Věrnost k Říši a k programu vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera jest příkazem pro český národ“.²⁶⁹

NSGSA odmítala být masovou organizací. Stejnokroj členů NSGSA se skládal z černé letecké blůzy, bílé košile s černou vázankou, černé čepice, vysokých bot a řemenu. Znak NSGSA byl kulatého tvaru s emblémem helmice a meče uvnitř. NSGSA vyvíjela svou činnost především na Jihlavsku, Jemnicku a Dačicku, kde sdružovala několik set osob. Od května 1942 pak existovala asi osmdesátičlenná skupina rovněž v Praze. Své pobočky měla organizace v Plzni, Českých Budějovicích, Brně, Jihlavě, Zlíně, Třebíči a Kroměříži.²⁷⁰ Pokoušela se zakládat organizační buňky také mezi totálně nasazenými českými dělníky v Říši (např. v Berlíně, Lipsku a Linci). Tyto pokusy se však setkaly s jasným nezájmem ze strany českých dělníků.

NSGSA nevypracovala během doby své existence žádný ucelený program, ani nevydala programové prohlášení. Ideový záběr organizace lze rekonstruovat na základě tzv. „rozkazů“ (vydávaných Löfflerem), sloužících k řízení strany a k ideové výbavě členstva. V rozkazech bylo tradičně útočeno na odkaz první československé republiky a na Národní souručenství: „Podíváme-li se kolem sebe, vidíme, že všude hemží se to starým politickým balastem, který ke skutečné říšské aktivitě má tak daleko, jako čert ke kříži. Že by si dnes lečjaký staropartajník, kterému z oka kouká židovský parazit Beneš, chtěl natáhnouti aktivistickou košili, nesmí nikoho překvapit.“²⁷¹ Přitom bylo poukazováno na fakt, že „existuje dost mladších, schopných, řízných a odhodlaných mužů, kteří jsou naprosto říšsky orientováni a

²⁶⁸ MZA Brno, C 142, Löffler František, *Rozkaz č. 2*, 1942.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Opisy přihlášek a organizační korespondence jsou uloženy v Archivu bezpečnostních složek, ve fondu 315.

²⁷¹ MZA Brno, C 142, Löffler František, *Rozkaz ze 14. března 1942*.

vychování, ale nejsou od starých politických kejklířů a pletichářů k čínorodé nacionální práce pro Říši připuštěni“.²⁷²

NSGSA se paradoxně ostře vymezila proti českému fašismu: „Do zřízení protektorátu byl český fašismus soustavně zneužíván nezodpovědnými elementy k účelům, přičím se cti idealisty. ... Není pravda, že všichni fašisté byli prospěcháři a darebáci, ale pravdou jest, že všichni darebáci a političtí kejklíři do fašismu našli a tuto kdysi slibnou nacionální ideu naprosto zprofanovali a zprznili. ... Český fašismus v rámci Velkoněmecké Říše nemá místa a nebude trpěn“ (?!).²⁷³ Namísto svébytných koncepcí českého fašismu NSGSA prosazovala bezvýhradnou pronacistickou orientaci. Členstvo bylo například vyzýváno k posílání svých dětí do německých škol, používání nacistického pozdravu na veřejnosti a podobně. V několika rozkazech dokonce Löffler vyzýval členstvo ke spolupráci s gestapem (i s dalšími okupačními institucemi) a uváděl návod, jak takovou spolupráci navázat: „Příslušníky NSGSA upozorňuji, aby ve svém okolí pozornost zdvojnásobili a případy útisku, vzniklé z politické zaujatosti, hlásili písemně dle krajové příslušnosti na adresu: An die Geheime Staatspolizei in .../ Pokud se týče škůdců národa, pokoutního obchodu, porážek na černo, předražování, hromadění zboží atd. budiž ta která záležitost hlášena na Kriminalpolizei. Upozorňuji, že každé hlášení musí být stručné, pravdivé a pisatelem podepsané. Má-li však pisatel obavu, že by se mu oznámená osoba mstila, nechť v hlášení uvede, aby věc byla projednána důvěrně.“²⁷⁴ ... „Funkcionáři a členové NSGSA hlase urychleně jména lidí o kterých jest Vám známo, že se pracovní povinnosti vyhýbají! Uveďte plné jméno takového, jeho povolání, co dělá nyní, jak jest stár a přesnou adresu“.²⁷⁵ Funkcionáři a členové NSGSA byli vyzýváni také k účasti na oslavách narozenin Adolfa Hitlera,²⁷⁶ pořádaných NSDAP a pravidelně odváděli finanční částky, určené pro německý Červený kříž.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Leták NSGSA „Kamarádi – Příslušníci NSGSA“, 1941.

²⁷⁴ MZA Brno, C 142, Löffler František, Rozkaz č. 2, 1942.

²⁷⁵ MZA, Brno, C 142, Löffler František.

²⁷⁶ Například v rozkazu č. 4 ze 14. dubna 1942. V tomto rozkazu bylo také uvedeno: „Náš cíl jest závazný a totální. Naše naprostá víra v génia vůdce a jistota v naši statečnou armádu, jejíž zázemní frontu představuje i NSGSA, jest výslednicí vybojovaného vítězství.“

NSGSA nezvykle ostře odsoudila atentát na zastupujícího říšského protektora Reynharda Heydricha z května 1942. V rozkazu č. 5 ze dne 5. června 1942 bylo uvedeno: „Dne 27. května 1942 byl v Praze spáchán zločineckou bandou benešovské kliky hnusný atentát na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha, kterému dne 4. června 1942 po vážném zranění podlehl. Zpráva o tragické smrti jednoho z největších mužů národně socialistické revoluce vyvolala v našich řadách nesmírné rozhořčení a odpor vůči metodám Benešovy kliky. Hrdina a voják padl rukou zákeřných vrahů. Za Vůdce, Národ a Svobodu Velkoněmecké říše položil život věrný vůdčův bojovník, který hluboce věřil ve splnění vznešeného úkolu: vnést klid a pořádek do českomoravského prostoru. ... Zločinecká ruka překazila dokončení veliké dílo pro blaho obyvatelstva svěřeného jeho ochraně, o nějž měl zájem a jehož byl přítelem. Našemu velkému mrtvému hrdinovi vzdává NSGSA v hlubokém smutku a úctě poslední hold. ... Želíme dvojnásobně a trpce smrti vůdčova zplnomocněnce, neboť on za krátkou dobu své působnosti v úřadě se ukázal jako pravý vůdčův přítel i pomocník, jako člověk.“²⁷⁷

NSGSA se stavěla za protizidovská opatření podle norimberských zákonů a požadovala jejich okamžité zavedení v protektorátu Čechy a Morava.

Zřejmě kvůli zdůraznění své pronacistické orientace NSGSA používala od 1. ledna 1943 obměněného a pouze německého názvu Nationalsozialistische Garde Staats – Aktivisten des Grossdeutschen Reiches.²⁷⁸ Již v červnu 1943 však byla činnost organizace úředně zakázána jihlavským gestapem a to i přes to, že Löffler udržoval s jeho vedením velmi dobré styky. Ihned po zákazu vyzval Löffler členstvo k přijetí říšského státního občanství a ke vstupu do říšské branné moci. Sám přijal říšské státní občanství během roku 1944 a posléze sloužil u pěšího pluku v Táboře. Po válce byl odsouzen na doživotí, ke ztrátě občanské cti a propadnutí veškerého majetku.

²⁷⁷ MZA Brno, C 142, Löffler František. *Rozkaz č. 5*, 1942.

²⁷⁸ Výhradně německý název se od ledna 1943 objevuje rovněž na tiskových výstupech organizace.

3.9 Fašisté na Slovákku

K fašismu inklinující osoby a skupiny se na podzim roku 1938 objevily rovněž v oblasti moravského Slovákka. Působení slováckých fašistů a kolaborantů bylo do značné míry inspirováno silným regionalismem a snahami po spojení Slovákka se Slovenským štátem.

Vůdčí postavou slováckého fašismu byl především Jan Ryba, dělník z Horního Němčí. Ryba byl od roku 1934 organizovaným členem Vlajky a pravidelně přispíval do týdeníku Národní výzva. Od roku 1938 byl Ryba placeným tajemníkem Vlajky pro oblast Olomoucka a Uherskohradištska. Na podzim roku 1938 se exponoval v úsilí o odtržení Slovákka a jeho připojení ke Slovensku. Po vzniku Slovenského štátu od separatistických aktivit ustoupil (na přání nacistů) a plně kolaboroval s nacistickou okupační mocí a jejími regionálními představiteli. V březnu 1942 vystoupil z Vlajky, připojil se k proudu Emanuela Moravce a stal se pověřencem Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, se sídlem v Uherském Hradišti. Z titulu své funkce pořádal masová shromáždění mládeže v Uherském Hradišti, Kyjově, Hodoníně a v Bzenci. Jan Ryba byl rovněž aktivním konfidentem gestapa.²⁷⁹

V podzimních měsících roku 1938 pomáhal koncipovat a rozšiřovat letáky, obsahující základní teze pro spojení území moravského Slovákka se Slovenskem. Letáky byly tištěny v tiskárně Andrej v Bratislavě a to především díky dobrým kontaktům Ryby na představitele Slovenského štátu a Hlinkových gard.

Na podzim 1938 pobýval Ryba opakovaně v Hlinkově domě v Bratislavě na náměstí 1. máje, v němž sídlilo rovněž velitelství Hlinkových gard. Prostřednictvím velitelství Hlinkových gard hájil Ryba zájmy v Bratislavě pracujících osob, pocházejících z regionu moravského Slovákka, kteří měli oprávněné obavy ze ztráty zaměstnání. Pod názvem Kroužek moravských Slováků se tyto osoby pravidelně scházely v kavárně Štefanka v Bratislavě. Při svém pobytu v Bratislavě dosáhl Ryba hodnosti poručíka Hlinkových gardistů, ač byl sám nevojákem. Ryba dokonce plánoval přetvořit Kroužek moravských Slováků na Moravské gardy,²⁸⁰ jakožto

²⁷⁹ MZA Brno, C 143, Ryba Jan.

²⁸⁰ MZA Brno, C 143, karton 64.

polovojenskou formaci, bojující za připojení Slovácka ke Slovenskému štátu. Tato idea však nebyla realizována, především díky pozdějšímu příklonu Ryby ke kolaborantské pronacistické linii sledující prvotně záměr ponechat oblast moravského Slovácka nezávislou na Slovenském štátu.

Ryba se na podzim roku 1938 rovněž aktivně účastnil řady veřejných vystoupení, na kterých propagoval myšlenku secese části moravského území. Jako řečník vystoupil např. na manifestaci ve slovenské Skalici dne 30. října 1938 k oslavě 20. výročí Martinské deklarace. Skalica byla v den manifestace vyzdobena slovenskými prapory a zástavami Hlinkových gard. V davu 2 500 účastníků bylo přítomno na 200 osob ze Slovácka, často v krojích. Po slavnostních mších v římskokatolickém a evangelickém kostele se vydaly v průvodu Hlinkových gard na místo konání akce. Manifestace byla zahájena zpěvem písní „Hej Slováci“ a „Kdo za pravdu horí“.

Úvodní proslov obstaral Alexander (Šaňo) Mach, který ve svém projevu přímo oslovil i přítomné zástupce ze Slovácka: „...Neusilujeme o cizí. Nechceme, co k nám nepřijde přirozeným vývojem. ... Víme, že i moravští Slováci jsou Slováci a ne Češi. I kde zní to „ř“ víme, že to v duši nezní. Darma jich tam budou zavírat, když to Bůh chce a když je to Božím přirozeným pořádkem určeno, tak se to spojí, jako to bylo v historii jednotné, jako tu byla před tisíci lety jediná Slovanská říše. Může tu být Slovenská říše už brzy a Morava nebude hranicí. ... Nechceme moravské Slováky, jen když sami ze svých srdcí přijdou k nám.“²⁸¹ Zbytek Machova projevu byl silně protičesky zaměřen, mj. se vyslovil pro vyhnání všech Čechů z území Slovenska.

Po Machovi vystoupil Jan Ryba v kroji a svou zdravici pronesl hornáckým nářečím: „...Co to je, že se Slovácko probudilo? To je živelná touha krve, které se nedá zabránit ani bajonety, jako jste se nedali ovládnout ani vy, zde na Slovensku. Slibuji vám, že vydržíme, že ten boj vyhraje. Jeden národ, jeden duch!“²⁸²

S manifestem požadujícím sebeurčení moravských „Slováků“ vystoupil Vladislav Novák, hostinský ze Starého města u Uherského Hradiště. Manifestem bylo požadováno všelidové hlasování o osudu moravského Slovácka. K hlasování měl být oprávněn pouze ten, kdo se na Slovácku narodil do 28. října 1918.

²⁸¹ Přepis vystoupení Alexandra (Šaňo) Macha je uložen v MZA Brno, B 40, Karton 315.

²⁸² Tamtéž.

Požadována byla mezinárodní kontrola hlasování. Manifestace byla zakončena prohlášením: „Jako je jeden Bůh na nebi, tak je jeden slovenský národ na zemi: tři miliony Slováků na Slovensku, dvě stě tisíc na Moravě, tři sta tisíc v Uhrách“.²⁸³

Separatisté měli v plánu rovněž demonstraci na Slovácku, která by podpořila požadavky vyslovené ve Skalici. Demonstrace se měla konat 30. října 1938 v Uherském Hradišti. Několik dní před plánovanou akcí byly v okolí Uherského Hradiště, Uherského Brodu, Hodonína a Kyjova rozhazovány letáky, nadepsané „Slováci!“²⁸⁴ V letácích byl srovnáván Slovenský štát s Velkomoravskou říší a žádáno právo na připojení se moravských „Slováků“, jakožto „příslušníků téhož kmene“ ke Slovensku. V letáku byla dále vyjádřena obava z dalšího soužití s „povahově odlišnými Čechy“, které může vést ke „ztrátě národního rázu, upřímnosti, vkusu a citu, jež tvoří krásné písně, národní výšivky a bohaté národní kroje“. Tyto hodnoty mohou být zachovány „pouze v rámci soužití se Slováky“.

Plánovaná demonstrace v Uherském Hradišti byla úředně zakázána. Především starosta Uherského Hradiště vyjádřil obavu z násilností, které mohou podobnou akci provázet.²⁸⁵ Většina z hlavních organizátorů nepovolené akce byla před 30. říjnem 1938 zajištěna. Jedenáct separatistů bylo krajským soudem v Uherském Hradišti vzato do vazby a obviněno podle zákona na ochranu republiky z organizování nepovolené demonstrace. Hrozil jim za to trest od osmi dnů až do jednoho roku. Z vazby však byli po několika dnech propuštěni a v důsledku amnestie vyhlášené novým prezidentem Emilem Háchou bylo pak řízení proti nim zcela zastaveno.²⁸⁶

Separatistické snahy se setkaly s jednoznačně odmítavým postojem drtivé části slovácké veřejnosti, volených představitelů²⁸⁷ i např. Národní obce fašistické. Prof. Arthur Kalus, náčelník NOF v Uherském Hradišti, prohlásil při návštěvě

²⁸³ Tamtéž.

²⁸⁴ MZA Brno, C 143, karton 64. Leták „Slováci!“.

²⁸⁵ „Rozeštvaný dav by mohl přikročiti k násilnostem, zejména k rabování židovských obchodů“. MZA Brno, B 40. Karton 315. Vyjádření starosty Uherského Hradiště Dr. Garlika k plánované akci.

²⁸⁶ Mezihorák, F. *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 59.

²⁸⁷ V den plánované separatistické demonstrace se sešli v Uherském Hradišti zástupci okresních výborů, městských a obecních zastupitelstev z celkem 21 míst a postavili se jednomyslně proti úmyslu připojit Slovácko ke Slovensku. Více viz Mezihorák, F. *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 63.

okresního úřadu, že za separatistickými akcemi nestojí NOF, naopak R. Gajda Kalusovi oznámil, aby zamezil všem snahám o odtržení části moravského území.²⁸⁸ Obdobná oznámení R. Gajdy obdrželi i další náčelníci NOF v oblasti moravského Slovácka. Proti separatistickým snahám se letákovou formou ohradili také „moravští Slováci usazení v Brně“.²⁸⁹

Snahy po odtržení moravského Slovácka byly slováckými fašisty vyjadřovány rovněž prostřednictvím telegramů, zasílaných vůdčím představitelům Slovenského štátu (včetně Jozefa Tisa). V prosinci 1938 bylo na poštovních úřadech v regionu moravského Slovácka zajištěno celkem 5 telegramů, obsahujících požadavek sjednocení všech Slováků. Telegramy, psané slovensky, byly podepsány „Synovia a dcery Moravského Slovenska“. Po zadržení výše uvedených telegramů se okresní hejtman z Uherského Hradiště obrátil na Prezidium ministerstva vnitra se žádostí o další postup v dané věci. Následným pokynem Prezidia ministerstva vnitra bylo doporučeno podezřelé telegramy zadržet a neodesílat.²⁹⁰ Provedeným šetřením bylo zjištěno, že tři telegramy byly odeslány Janem Rybou a zbývající dva Vladislavem Novákem. Slováčtí fašisté (konkrétně opět Jan Ryba) zaslali pozdravnou novoroční zdravici (dne 3. ledna 1939) rovněž Adolfu Hitlerovi.²⁹¹

Pro udržení osobních kontaktů s vůdčími slovenskými představiteli bylo využíváno i organizovaných autobusových zájezdů, spolupořádaných autobusovým dopravcem Františkem Pospíškem z Hluku. Dne 20. listopadu 1938 se několik desítek slováckých fašistů vydalo autobusovým zájezdem do Bratislavy, kde se setkali s Alexanderem (Šaňo) Machem, poslancem Sidorem a vůdčími představiteli Hlinkových gard. Při společném večírku v bratislavské Redutě vystoupil s krátkým projevem Jan Ryba.²⁹²

U příležitosti manifestační slavnosti k založení Německo-slovenské společnosti, která se konala dne 19. února 1939 ve vídeňském hotelu Wimberger, byl uspořádán autobusový zájezd slováckých fašistů z Hluku do Vídně. Akce se

²⁸⁸ MZA Brno, B 40, karton 315.

²⁸⁹ MZA Brno, B 40, karton 315. Leták „*Nesahejte na Moravské Slovácko*“.

²⁹⁰ Tamtéž. Odpověď Dr. Resla z Prezidia ministerstva vnitra okresnímu hejtmanovi v Uherském Hradišti ve věci zadržení blahopřejných telegramů slovenským politickým představitelům.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Tamtéž. Hlášení četnické stanice Hluk Zemskému úřadu v Brně ze dne 21. listopadu 1938.

účastnilo celkem 21 stoupců slováckých fašistů v krojích. Mezi obecnstvem byli zastoupeni Hlinkovi gardisté, krojovaní Slováci a rovněž zástupci chorvatských ustašů. Sál byl vyzdoben prapory s hákovým křížem a slovenskými symboly. Uvítací řeč pronesl poslanec Sidor, který poděkoval Adolfu Hitlerovi za „osvobození Slovenska“. Při volání gardistů „Na stráž!“ zvedal zájezd z Hluku pravice k fašistickému pozdravu.²⁹³ O zájezdu slováckých fašistů do Vídně informoval i časopis *Slovák* ve svém vydání ze dne 21. února 1939.²⁹⁴

Aktivity slováckých fašistů byly pozorně sledovány také vídeňským rozhlasem, který informoval takřka o všech významnějších vystoupeních a akcích slováckých fašistů.²⁹⁵ Vysílání slovenské relace ze dne 26. ledna 1939 obsahovalo reportáž o aktivitách fašistických skupin na Slovácku a jejich požadavku připojit část Moravy ke Slovensku, a to až po města Brno, Vyškov, Olomouc a Moravská Ostrava.²⁹⁶

Po zřízení protektorátu Čechy a Morava zastávali aktivisté slováckého fašismu vyloženě kolaborantké postoje. Profilovali se jako oddaní stoupcem nacismu a Velkoněmecké říše, z čehož někteří z nich získali i osobní profit jakožto zaměstnanci protektorátních institucí (především těch, které byly pod personální pravomocí ministra školství a národní osvěty Emanuela Moravce).

Dekretem ze dne 24. listopadu 1939 pověřil ministr školství a národní osvěty Jana Úprku,²⁹⁷ předsedu spolku Národopisná Morava, dříve Moravsko-slovenská společnost, funkcí instruktora pro národopis moravského Slovácka se sídlem v Uherském Hradišti. Původně etnografická skupina Národopisná Morava začala

²⁹³ Zájezd byl pozorně sledován četnickou stanicí v Hluku. V hlášení četnické stanice Hluk okresnímu úřadu v Uherském Hradišti ze dne 20. února 1939 bylo varováno před dalšími aktivitami slováckých fašistů, kteří „dobře vědí, co takový zájezd znamená“. Viz MZA Brno, B 40, karton 315. Hlášení četnické stanice Hluk okresnímu úřadu v Uherském Hradišti ze dne 20. února 1939.

²⁹⁴ *Slovák*, roč. 21, 1939, č. 43, s. 2.

²⁹⁵ O vysílání slovenské relace vídeňského rozhlasu blíže viz: Mezihorák, F. *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 56–57.

²⁹⁶ MZA Brno, B 40, karton 315.

²⁹⁷ Jan Úprka byl synem známého malíře a lidového umělce Joži Úprky, který se proslavil především výjevy ze Slovácka. Jan Úprka založil ve třicátých letech XX. století třináctičlennou organizaci NOF v Hroznové Lhotě. Původně prosazoval spolu s dalšími slováckými fašisty separatistické koncepce a požadoval připojení moravského Slovácka ke Slovensku. V protektorátním období pak zastával zcela jasné a vyhraněné kolaborantské postoje. Z důvodu duševní poruchy byl při poválečném procesu s kolaboranty před mimořádným lidovým soudem zbaven svéprávnosti.

fungovat na podzim roku 1938. Po 15. březnu 1939 vzrostl separatismus Národopisné Moravy.²⁹⁸ V den okupace českých zemí bylo v Hroznové Lhotě vydáno prohlášení, podle něhož se moravští Slováci z okolí Hodonína, Strážnice, Kyjova, Uherského Hradiště a Uherského Brodu hlásí ke slovenskému národu a uznávají suverenitu Slovenska nad částí moravského území.

Po příklonu k pronacistické a kolaborantské linii se spolek snažil dosáhnout monopolního postavení na národopisnou práci pro území moravského Slovácka a části Valašska. V čele organizace stálo předsednictvo (později přejmenované na prezidium). Předseda jmenoval členy výboru a předsednictva a to zase podle jeho vůle jmenovalo členy oblastních výborů i místních výborů národopisných kroužků.²⁹⁹ De facto se však při řízení organizace uplatňoval vůdcovský princip předsedy Jana Úprky. Nejsilnější pozice měla Národopisná Morava v okolí Uherského Hradiště a Uherského Brodu. Členy Národopisné Moravy bylo 300 osob.

Rostoucí proněmecký aktivismus byl okupačními orgány využíván k nátlaku na protektorátní vládu. Řada vůdčích představitelů Národopisné Moravy udržovala intenzivní kontakty se zástupci okupačních institucí. O podřízení Národopisné Moravy svému vlivu a o její včlenění se snažilo Národní souručenství. Při krajském výboru Národního souručenství byl např. ustaven tzv. Národopisný odbor, který de facto dubloval činnost Národopisné Moravy. Činnost Národopisného odboru však byla představiteli Národopisné Moravy bojkotována a spolek se jednoznačně profiloval proněmecky. Ve vedení Národopisné Moravy se prosazovaly pouze germanofilsky a pronacisticky zaměřené osoby. Národopisná Morava byla v průběhu své několikaleté činnosti štědře dotována protektorátními úřady. V roce 1941 jí Úřad říšského protektora přidělil 400 000 korun a v roce 1942 dokonce 485 000 korun. Slováčtí kolaboranti se zase prezentovali propagandistickými gesty, třeba příspěvkem na Německý červený kříž.³⁰⁰ Ze své kolaborantské činnosti měli někteří funkcionáři Národopisné Moravy přímý majetkový prospěch, jako správci zkonfiskovaného židovského majetku či funkcionáři protektorátních institucí. V roce

²⁹⁸ Dílčí poznatky k činnosti Národopisné Moravy v roce 1939 jsou (mimo fondy Moravského zemského archivu) obsaženy rovněž v Archivu bezpečnostních složek, ve fondu 301.

²⁹⁹ Mezihorák, F. *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 77.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 86.

1944 se organizace přihlásila za kolektivního člena České ligy proti bolševismu.³⁰¹ Názory Národopisné Moravy a jejích představitelů byly šířeny prostřednictvím tiskovin Národopisná Morava a Úprkům kraj.

Míru kolaborace a programového antisemitismu lze ukázat např. na projevu Jana Ryby, který přednesl jakožto okresní pověřenec Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě dne 20. června 1943 při příležitosti shromáždění mládeže moravského Slovácka na louce U svatého Antonínka nad Blatnicí: „...Jsme si vědomi svého postavení v srdci Říše a pod ochranou německého vojáka, poněvadž víme, že jen tak můžeme pracovat a uchovat si svou tradici. ... Stojíme zde ve svých slováckých krojích a ve svém přesvědčení, že chceme jít novou cestou, cestou pořádku a vědomí služby v krásné povinnosti Říši a svému národu. ... Nikdy se už nestaneme hříčkou židovských zločinců a jejich zaprodanců, kteří zradili svůj národ a stojí ve službách nepřátel Říše i našeho národa. ... Poznali jsme sami na sobě vládu židovských spekulantů a finančních magnátů, kteří byli na Moravském Slovácku za dob republiky neomezenými pány v hospodářských otázkách, kteří ničili naši kulturu židovským vlivem, a kteří se v našem národě rozlézali jako mor. To zde dnes již není a ani jeden moravský Slovák si nepřeje návrat těchto pánů. ... Náš národ je zbaven Židů a štváčů a proto je zde pořádek. ... Proto Říše musí tuto válku vyhrát, neboť ona bojuje za záchranu civilizace. ... Zásluhou Kuratoria se rozléhá ve velké většině vesniček a měst naše zapomínaná slovácká písnička.“³⁰² Výše uvedeného shromáždění mládeže se účastnilo na 30 000 posluchačů. Přítomna byla krojovaná mládež ze všech slováckých okresů. Mezi řečníky dále figurovali zástupce říšského protektora, zástupce zemského viceprezidenta a zástupce velitelství Hitlerjugend.

Vrcholem kolaborace slováckých fašistů byl dopis kanceláři říšského kancléře a vůdce Adolfa Hitlera ze dne 4. července 1941, kterým představitelé Národopisné Moravy žádali o přijetí, jakožto dobrovolníků, do boje proti Sovětskému svazu.³⁰³ V dopise je uvedeno, že již v době polského tažení žádali

³⁰¹ Česká liga proti bolševismu byla jednou z kolaborantských organizací působících v protektorátu Čechy a Morava. Vznikla v prosinci roku 1943. Organizace podléhala přímo ministerstvu školství a lidové osvěty Emanuela Moravce. Činnost organizace spočívala především v organizování přednášek a manifestačních shromáždění. Česká liga proti bolševismu ukončila svou činnost až v květnu roku 1945.

³⁰² MZA Brno, C 143.

³⁰³ MZA Brno, C 143. Opis celého dopisu lze nalézt v knize Mezihorák, F. *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 99–101.

slováctví fašisté o přijetí do německého vojska. Žádost o připojení se k polskému tažení byla podána prostřednictvím Alexandra (Šaňo) Macha. Záležitost však nebyla projednána z důvodu rychlého ukončení válečné operace.³⁰⁴ Dopis byl z Berlína postoupen Úřadu říšského protektora, který však žádost slováckých dobrovolníků nebral vážně a nechal ji bez odezvy.

20. února 1945 se Jan Ryba obrátil dopisem na K. H. Franka a s odvoláním se na uskutečněné shromáždění okresních pověřenců a spolupracovníků Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě znovu zopakoval požadavek na účast v boji po boku jednotek Wehrmachtu či v rámci Volkssturmu. Spolu s Rybou podepsalo tuto žádost dalších 21 osob. K. H. Frank tuto žádost přijal a rozkazem z 5. března 1945 byla bojová jednotka kolaborantů z českých zemí zřízena. Jednalo se o tzv. Svatováclavskou rotu, do níž se však sám Ryba nakonec ani nepřihlásil. Žádost o vojenskou službu v rámci ozbrojených formací nacistického Německa vznesli i další moravští fašisté a kolaboranti, např. Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana (Strana Zeleného hákového kříže).

³⁰⁴ Tamtéž.

3.10 Znovuobnovená Národní obec fašistická

Po výzvě R. Gajdy ke vstupu NOF do Národního souručenství ze dne 31. března 1939 se největší část členů a stoupců NOF na Moravě proti tomuto rozhodnutí ostře postavila a vytvořila Národní tábor fašistický. Početně slabší skupina, vedená Oldřichem Mančalem, pak vyčkávala a zvažovala všechna pro a proti. Sám Gajda lavíroval mezi úplným rozpuštěním NOF v Národním souručenství a zachováním jisté míry organizační samostatnosti. V červnu 1939 rozhodla protektorátní reprezentace o zaplacení finančních dluhů R. Gajdy a o vyrovnání majetkoprávních závazků NOF. Gajda pak podepsal dokument, podle něhož byla NOF likvidována dnem 30. června 1939.³⁰⁵

Z pragmatických důvodů³⁰⁶ se nakonec Mančalovo křídlo přiklonilo ke vstupu do Národního souručenství. Mančal pak na setkáních stoupců svého směru vystupoval jako tajemník fašistické sekce Národního souručenství. Již v říjnu 1939 však projevoval značnou nespokojenost s činností Národního souručenství, které označoval za nedostatečně profašistické a navazující na prvorepublikové tradice.³⁰⁷ V Mančalově okruhu postupně narůstaly snahy znovuobnovit NOF jako zcela samostatný subjekt, nezávislý na Národním souručenství.

Dne 22. září 1940 bylo rozhodnuto o znovuobnovení činnosti NOF. Na tomto rozhodnutí se již nepodílel R. Gajda, který se zcela stáhl do ústraní a nepodílel se na politickém životě. Moravská část znovuobnovené NOF se soustředila kolem Oldřicha Mančala. Počty jeho stoupců však byly minimální a na akcích se scházelo maximálně několik desítek osob. Znovuobnovená NOF se profilovala značně proněmecky a zcela v duchu programové kolaborace.³⁰⁸

³⁰⁵ Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 275.

³⁰⁶ Mančal mj. kalkuloval s bezplatným poskytnutím místnosti pro sekretariát ze strany Národního souručenství. Hlášení policejního ředitelství v Brně Zemskému úřadu v Brně ze dne 30. června 1939. MZA, B 40/3 F, karton 16 (462).

³⁰⁷ Mančal rovněž navrhoval provést v Národním souručenství „čistku“. Hlášení policejního ředitelství v Brně o průběhu členské schůze NOF ze dne 13. října 1939. MZA Brno, B 40/3 F, karton 16 (462).

³⁰⁸ Výše uvedené lze dokladovat např. na Mančalově projevu na schůzi znovuobnovené NOF v Mikulovicích dne 4. května 1941, kde se vyslovil pro „pochtivou spolupráci se silnějším německým kamarádem“. Blíže viz MZA Brno, B 40/3 F, karton 17 (463).

Programem obnovené NOF bylo dvanáct základních bodů, mezi nimiž na předním místě byl „boj proti bolševismu, marxismu a židozedenářství“. ³⁰⁹ Po útoku nacistického Německa na Sovětský svaz se představitelé obnovené NOF (spolu s dalšími organizacemi českých fašistů na Moravě) obrátili na nejvyšší protektorátní představitele a zástupce okupační moci s žádostí o vyslání svých členů na frontu. Celou organizaci NOF dali zároveň k dispozici německé branné moci. ³¹⁰

Činnost znovuobnovené NOF byla protektorátními úřady zastavena k 1. lednu 1943.

³⁰⁹ Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 296.

³¹⁰ Tamtéž, s. 319.

3.11 Vlajka. Vztah moravských fašistických organizací k Vlajce

První organizace Vlajky byly na Moravě založeny koncem roku 1934 v Brně a Olomouci. Vlajka vyvíjela stabilně činnost zejména ve velkých moravských městech, především pak v Brně, Olomouci a Moravské Ostravě. V menších moravských městech a na venkově se systematictější a dlouhodobá činnost Vlajky takřka neprojevovala.³¹¹ I ve městech však činnost vlajkařů nebyla ve srovnání s dalšími fašistickými organizacemi (především s Národní obcí fašistickou za první československé republiky a druhé republiky a Národním táborem fašistickým v době protektorátu Čechy a Morava) příliš viditelná.

V třicátých letech XX. století byl župní sekretariát Vlajky umístěn v Brně, vedoucí pozice často zastávali vlajkaři z Olomoucka. Zemským předsedou Vlajky byl např. zakladatel olomoucké organizace, obchodník Čestmír Vetchý.³¹² Celkově však byla Vlajka nejsilnější v Čechách, moravská část Vlajky byla zcela zjevně pozadu, pokud se týká členstva i aktivit. V protektorátním období lze navíc vysledovat zřetelné pnutí přecházející až do otevřených rozporů mezi Vlajkou a dalšími představiteli moravského fašismu.

Vztahy moravských a českých fašistických organizací v protektorátu Čechy a Morava lze označit jako napjaté, často přecházející až k otevřeným rozporům. Nejvíce problematické byly vztahy moravských fašistů k Vlajce. Rozepře se projevovaly dokonce v samotné organizaci Českého národně socialistického tábora – Vlajky (ČNST – Vlajka), kde se do opozice proti pražskému ústředí pravidelně stavěla moravská část vlajkařů (zejména z Brna). V prohlášení z jara 1940 byl skupinou brněnských prvorepublikových vlajkařů (zakládajících členů brněnské Vlajky), ostře napaden vůdce ČNST – Vlajky Rys-Rozsévač (vlastním jménem Josef Rozsévač). V prohlášení bylo uvedeno: „My podepsaní zakladatelé Vlajky v Brně, kteří jsme v roce 1934 z ideálních pohnutek založili první organizaci hnutí na Moravě, prohlašujeme tímto jednomyslně, že ani jeden ze zakladatelů a starých bojovníků tohoto nacionálního hnutí nemá nic společného s nynějším vedením Českého národně socialistického tábora (ČNST) a jeho orgánem, deníkem Vlajka. ...

³¹¹ Evidenční záznamy o činnosti Vlajky v moravských okresech jsou uloženy v Archivu bezpečnostních složek, ve fondu 315.

³¹² MZA Brno, B 40/3 F, karton 14 (460).

Nemůžeme souhlasit s tím, aby skupina lidí, kteří v té době stáli namnoze mimo řady Vlajky, nebo dokonce proti ní, nyní se přihlásila za mluvčí vlajkařské ideologie, diskreditovala naši čest a program hnutí.³¹³ Proti Rysově Vlajce často vystupoval zejména významný prvorepublikový vlajkař, brněnský profesor biologie Vladimír Teyrovský. V době likvidace ČNST – Vlajky se proti pražskému ústředí opět názorově postavila brněnská župa, která svým členům doporučovala přijmout německé občanství a v dopise Rysovi rezignovala na budoucí existenci českého národa.³¹⁴

Letáky, zaměřené proti osobě Ryse-Rozsévače a „pražské Vlajce“ se objevovaly v letních měsících 1940 vždy před vystoupením Ryse či dalších představitelů Vlajky na Moravě (především v oblasti Prostějovska a Uherskohradištska). V letácích byl Rys-Rozsévač dehonestován jako „kavárenský povaleč, politický dobrodruh, nedostudovaný medik a flákač“.³¹⁵ Letáky obsahovaly rovněž silný důraz na moravský regionalismus³¹⁶ a byly psány v duchu silného pronacistického aktivismu.³¹⁷ Za letákovou kampaní stála moravská opozice ČNST – Vlajky.

Ostré a násilné výstupy provázely vztahy Vlajky a ostravských fašistických Svatoplukových gard³¹⁸ (po jejich vystoupení z ČNST – Vlajky v únoru 1940). Stoupenci ostravských gardistů například pravidelně rušili shromáždění Vlajky. Dne 18. června 1940 se měla v Moravské Ostravě, v místním Katolickém domě, konat

³¹³ Nakonečný, M. *Vlajka*. Praha: Chvojko nakladatelství, 2001, s. 138–139.

³¹⁴ Korespondence mezi Rysem a brněnskou župou Vlajky je uvedena v publikaci: Nakonečný, M. *Vlajka*. Praha: Chvojko nakladatelství, 2001, s. 223–224.

³¹⁵ Letáky „*Kdo je pan Rys a stolová společnost Vlajka?*“, „*Joséfu Rozsévači vulgo Jene Rysů, vari od Moravy*“. MZA Brno. B 40/3 F, karton 16 (462).

³¹⁶ „...Vy (Ryse-Rozsévači) si zůstaňte i se svými flinky v Praze. Vyženeme vás i s celou vaší hladovou smečkou. Vari od Moravy! ... Poctivý Moravan pohrdá vámi i vaší denunciační a sprostou Vlajkou“.

³¹⁷ „...My Moravané uznáváme jen jediného skutečného vůdce a tím jest říšský kancléř a nikdo jiný!“

³¹⁸ Svatoplukovy gardy byly koncipovány jako úderné oddíly českých fašistů, navazující na dříve existující útvary obdobného zaměření: Gajdovy gardy z podzimu roku 1938. Při vzniku Českého národně socialistického tábora – Vlajky v říjnu 1939 pak tyto úderné oddíly vystupují pod názvem Svatoplukovy gardy. Nejsilnější pozice měly Svatoplukovy gardy na Ostravsku. Svatoplukovy oddíly byly zamýšleny jako elitní úderný útvar hnutí. V únoru 1940 však došlo v rámci Svatoplukových gard k rozkolu, kdy se ostravské křídlo odtrhlo od ČNST – Vlajky a vystupovalo samostatně. Blíže k problematice Svatoplukových gard viz Pejčoch, I. *Armády českých politiků. České polovojenské jednotky 1918–1945*. Cheb: Svět křídel, 2009.

přednáška Ryse-Rozsévače „O budoucnosti českého národa“. K budově však v podvečerních hodinách dorazilo několik desítek ozbrojených gardistů pod vedením Arnošta Pořízky, kteří násilným útokem znemožnili konání přednášky (Rys se zachránil pouze rychlým útekem oknem do dvora). Při následném policejním zásahu bylo u přítomných gardistů zajištěno mnoho zbraní (2 býkovce, 13 obušků, 2 dýky, 1 poplašná pistole a tyče s hřebíky).³¹⁹

Svatoplukovy gardy disponovaly v letních měsících roku 1940 značným množstvím stoupenců. Na veřejných akcích gardistů se v Moravské Ostravě pravidelně scházelo až několik stovek osob.³²⁰ Svatooplukovy gardy přitom vystupovaly značně pronacisticky se silným až nenávisným protižidovským akcentem. Do běžného arzenálu gardistických požadavků patřilo např. prohlášení bývalého prezidenta Edvarda Beneše za zrádce národa, zřizování pracovních táborů pro Židy a „osoby práce se štítící“, či kontrola školství ze strany českých „národovců“ (rozuměj představitelů Svatooplukových gard a dalších kolaborantských organizací českých fašistů). Výše uvedené požadavky, včetně akceptace nacistické okupační správy, odmítnutí ideálů a praxe první československé republiky, či zavedení platnosti norimberských rasových zákonů i na území protektorátu Čechy a Morava, byly obsaženy v rezoluci k přednášce vrchního velitele Svatooplukových gard Arnošta Pořízky z 18. května 1940.³²¹ Verbální i tiskové projevy gardistů přejímaly dobové nacistické výrazy.

Značná rivalita panovala mezi ČNST – Vlajkou a jedním z nejsilnějších uskupení moravských fašistů – NTF. NTF ve svém tisku totiž prosazoval vůdčí postavení moravského fašismu, jak o tom svědčí např. následující úryvek z Národního tábora: „Moravský fašismus táhne vítězně moravským venkovem, prochází města a nezadržitelně se řítí vpřed. Budoucnost patří moravskému fašismu. Morava se

³¹⁹ MZA Brno, B 40/3 F, karton 16 (462). Hlášení policejního ředitelství v Moravské Ostravě ze dne 20. června 1940.

³²⁰ Například na přednášce vrchního velitele Svatooplukových gard Arnošta Pořízky dne 18. května 1940 byla zaznamenána účast 680 osob, členů a stoupenců Svatooplukových gard. MZA Brno, B 40/3 F, karton 16 (462).

³²¹ MZA Brno, B 40/3 F, karton 16 (462). V uvedené rezoluci dále gardisté požadovali „odstranění zločinného židovstva ze životního prostoru českého národa“, úplné hospodářské včlenění protektorátu Čechy a Morava do nacistického Německa a předání českých rozhlasových stanic v Moravské Ostravě a Brně pod kontrolu gardistů.

probouzí, Morava se zvedá a s důvěrou hledí na vlající prapor své orlice, která vedle fascesu prorokuje moravskému lidu novou, šťastnější budoucnost.“³²² V tisku NTF byla rovněž čas od času nadhozena nutnost zavedení autonomie pro Moravu. Toto směřování samozřejmě nemohlo Vlajce vyhovovat. ČNST – Vlajka napadla jednu z vůdčích postav NTF – Karla Maria, když v deníku Vlajka a pražských Fašistických hlasech vyšla série článků, hanobících Maria pro jeho údajný židovský původ (se stejným obviněním operovala i skupina odpůrců Maria v řadách samotného NTF). Na tuto kampaň reagoval Karel Mario na stránkách Národního tábora: „Pisatel ve Vlajce i Fašistických hlasech vědomě lže. Oznámil jsem Vlajce, že signál k osobním sporům nepřijímám. Napadání mé osoby nebude nikdy důvodem, aby se velké hnutí moravských fašistů dalo strhnout do pranic, které vyhovují temným cílům anonymního pisatele, věci pravicových hnutí a národu však škodí. Není doba na rvačky. Pouze z těchto důvodů nepodávám trestní oznámení. ... V dnešní době je nemyslitelné, aby v čele tak velkého hnutí, jakým je hnutí moravského fašismu, stál položid, aniž by kompetentní místa projevila souhlas s jeho prací a volbou.“³²³ Mario také vyzval ke spojení českých fašistických organizací: „Český fašismus nesmí se dožítí Lipan. Do houfu! Přestat se nenávidět. Zanechte osobních sporů a malicherností. Nepřátelé fašismu mají ďábelskou radost z každého nového tříštění.“³²⁴ Přesto však byly na stránkách Národního tábora uveřejněny protivlajkařské články, označující deník Vlajka za „list, urážející moravský nacionalismus“ a bylo vyzýváno k zabránění přednášek Ryse-Rozsévače na Moravě.

Proti ČNST – Vlajce útočila také NSČDRS Františka Mikuláše Mlčocha. Vlajka a další české fašistické organizace byly v letáčích strany označovány za pouhé „reformisty a příštipkáře“. V odpovědi na tyto tiskové výpady byl vůdčí představitel NSČDRS František Mikuláš Mlčoch opakovaně označován Vlajkou za extrémního levičáka.

³²² Národní tábor, roč. 2, 1940, č. 7, s. 2.

³²³ Národní tábor, roč. 2, 1940, č. 8, s. 1.

³²⁴ Tamtéž.

4. Poválečné zúčtování

Samostatnou kapitolu představuje potrestání členů a stoupců českých fašistických organizací na Moravě v poválečné době.

Principy potrestání českých fašistů, zrádců a kolaborantů byly zakotveny v Košickém vládním programu. V IX. kapitole Košického vládního programu československá vláda prohlásila, že „bude pokládat za svůj nejvyšší odpovědný úkol a za svou mravní povinnost před českým a slovenským národem postihnout a vydat soudu a trestu všechny válečné provinilce, všechny zrádce, všechny vědomé a aktivní pomocníky německých nebo maďarských utlačovatelů“.³²⁵ Vláda rovněž konstatovala nezbytnost „provedení zvláštních opatření v zájmu toho, aby bylo zajištěno souzení a potrestání zrádců, kolaborantů a fašistických živlů z řad českého a slovenského národa“.³²⁶ Košický vládní program dále obsahoval vyhlášení zákazu všech fašistických stran a organizací. Konkrétní forma výkonu spravedlnosti byla upravena dekrety prezidenta republiky.

Dekretem prezidenta republiky z 19. června 1945 č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. retribuční dekret) byly zřízeny mimořádné lidové soudy. Dne 19. června 1945 byl rovněž vydán dekret č. 17/1945 Sb. o Národním soudu.³²⁷ Dalším důležitým aktem byl dekret č. 105 ze 4. října 1945 o očištných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců. Dne 27. října 1945 byl dále vydán dekret č. 138 o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý dekret). Platnost dekretů se vztahovala na období tzv. zvýšeného ohrožení republiky (tj. období od 21. května 1938 do 31. prosince 1946). Z tohoto důvodu tak nebyla postihována činnost prvorepublikových fašistů, ačkoliv někteří z dlouhodobě aktivních představitelů

³²⁵ Grospič, J., Chovanec, J., Vysokaj, J. *Košický vládní program. Program budování lidově demokratického Československa*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, s. 131.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ Národní soud byl zřízen v Praze. Jeho úkolem bylo projednat případy provinění prezidenta protektorátu Čechy a Morava, ministrů protektorátních vlád, členů ústředního vedení Vlajky, vedoucích činitelů Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, České ligy proti bolševismu, Národní odborové ústředny zaměstnanecké, Svazu zemědělství a lesnictví, aktivistických novinářů a dalších odpovědných úředníků protektorátní správy. Před Národním soudem v Praze bylo postaveno celkem 83 osob, z toho 18 osob bylo odsouzeno k trestu smrti. Viz Kroupa, V. a kol. *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1988, s. 250. Na představitele českého fašismu na Moravě měl Národní soud menší dopad.

moravských fašistických skupin odsouzeni byli (např. hlavní postava „Židenického puče“ Ladislav Kobsinek),³²⁸ činnost dalších pak byla mimořádnými lidovými soudy důkladně prověřována.³²⁹

Před soud se dostali především představitelé fašistických organizací uvedených ve směrnici ministra vnitra z 26. listopadu 1945.³³⁰ Převážná většina souzených členů či sympatizantů českých fašistických skupin z Moravy byla souzena mimořádnými lidovými soudy pro Brno, Jihlavu, Znojmo, Uherské Hradiště a Moravskou Ostravu.

Činnost mimořádných lidových soudů byla ukončena k 31. prosinci 1948. V průběhu své činnosti přezkoumaly mimořádné lidové soudy v celé republice na 130 000 případů. Podle vynesených rozsudků bylo 713 osob odsouzeno k trestu smrti (z toho 475 Němců), 741 odsouzeno k doživotnímu odnětí svobody (z toho 443 Němců). K dočasným trestům odnětí svobody bylo odsouzeno celkem 19 888 osob (v průměru trval trest 10 let).³³¹

Tresty, uložené mimořádnými lidovými soudy, se velmi významně dotkly vedoucích představitelů i jednotlivých řadových členů českých fašistických organizací na Moravě. K trestu smrti byli například odsouzeni František Mikuláš Mlčoch, vůdce Národně socialistické české dělnické a rolnické strany Zelených hákových křížů, či spoluzakladatel Českého Arijského hnutí František Aujezdský. Zakladatel a vůdčí představitel fašistické skupiny Národně socialistická garda slovanských aktivistů František Löffler byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí

³²⁸ Ladislav Kobsinek byl však aktivní rovněž v období protektorátu Čechy a Morava, kdy působil jako důstojník Svatoplukových gard, člen Fašistických gard při Národním táboru fašistickém a angažoval se rovněž ve znovuoobnovené Národní obci fašistické.

Ladislav Kobsinek byl odsouzen mimořádným lidovým soudem ve Znojmě ke 12 rokům odnětí svobody, ztrátě občanské cti navždy a k propadnutí majetku. V listopadu 1955 byl Ladislav Kobsinek vysídlen do Německé spolkové republiky (v březnu roku 1944 totiž Kobsinek přijal říšsko-německé občanství). Viz MZA Brno, C 144, Kobsinek Ladislav.

³²⁹ Jako v případě představitele prvorepublikového fašismu a zakládajícího člena Národní obce fašistické Dr. Vladimíra Teyrovského. Dr. Teyrovský byl mimořádným lidovým soudem pro Brno zproštěn obvinění, jelikož se neprokázala ve sledovaném období propagace nacismu v Teyrovského knihách věnujících se otázkám rasové biologie: jednalo se především o práce Kapitoly o rasových otázkách, Význam rasy a Geografická rasa. MZA Brno, C 141 Brno, Teyrovský Vladimír.

³³⁰ Soupis českých fašistických organizací podle směrnic ministerstva vnitra z 26. listopadu 1945 pro potřebu retribučního dekretu obsahuje celkem 39 fašistických organizací. Soupis je mj. uveřejněn v knize Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 421–422.

³³¹ Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999, s. 380.

svobody, ztrátě občanské cti a k propadnutí veškerého majetku. Shodně k dvacetiletým trestům odnětí svobody byli mimořádným lidovým soudem v Moravské Ostravě odsouzeni zakladatelé Svatoplukových gard Arnošt Pořízka a Jakub Niemczyk, o pět let kratší trest odnětí svobody obdržel velitel Gajdových gard na Ostravsku Emanuel Jančar. Aktivní funkcionář Národního tábora fašistického Jaroslav Libenský byl odsouzen k dvanáctiletému trestu odnětí svobody.

Před mimořádnými lidovými soudy stanula celá řada funkcionářů českých fašistických organizací na Moravě, ze své činnosti se museli zpovídat i řadoví členové či sympatizanti těchto organizací. Rozsah udělených trestů byl různý, žalobci mimořádných lidových soudů s ohledem na krátkou dobu působnosti poměrně důkladně posuzovali individuální zapojení jednotlivých členů do aktivit fašistických organizací. K vyšším trestům byli obecně odsuzováni ti stoupenci fašismu, kteří se aktivně podíleli na budování organizací a jejich činnosti, případně kolaborovali s okupačními orgány v protektorátním období, působili jako udavači, apod.³³² Obyčejní řadoví členové, účastníci se například pouze schůzí fašistických spolků bez dalšího výraznějšího zapojení byli nezřídka zproštěováni viny. Mimořádné lidové soudy v průběhu soudních procesů odhalily rovněž množství křivých svědeckvů a nařčení, motivovaných často osobní záští či pomstou.

Ne všichni vůdčí představitelé českých fašistických organizací na Moravě stanuli v poválečném období před mimořádnými lidovými soudy. Celé řadě z nich se podařilo vyhnout se spravedlnosti,³³³ případně zemřeli ještě před rokem 1945 (jako například vůdčí představitel protektorátního Národního tábora fašistického Jaromír Vala) nebo v průběhu poválečného soudního procesu (vůdce znovuobnovené Národní obce fašistické na Moravě Oldřich Mančal).

³³² Konkrétní výše trestů za jednotlivé aktivity byla stanovena především v dekretu prezidenta republiky z 19. června 1945 č. 16/1945 Sb. Retribuční dekret přesně specifikoval zločiny proti státu, osobám, majetku. Zvláštní paragraf 11 byl věnován udavačství. Viz *Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech*.

³³³ Typickým je případ vůdčí postavy Národního tábora fašistického Karla Maria Vocílky, který byl v květnových dnech 1945 zadržen, podařilo se mu však uprchnout.

Vůdce Národní obce fašistické a jedna z nejdůležitějších postav českého fašismu R. Gajda byl odsouzen³³⁴ Národním soudem v Praze dne 4. května 1947 ke dvěma rokům těžkého žaláře a ke ztrátě občanské cti.³³⁵

³³⁴ K průběhu poválečného procesu s R. Gajdou blíže viz Nakonečný, M. *Český fašismus*. Praha: Vodnář, 2006, s. 294–301.

³³⁵ NA Praha, fond 925.

Exkurs – komparace českého fašismu na Moravě s chorvatským fašismem v Nezávislém státě Chorvatsko

Chorvatský fašismus, reprezentovaný ustašovským hnutím, představuje velmi zajímavý případ pro komparaci. Po uchopení moci (v dubnu 1941) byli chorvatští fašisté pod silným vlivem italského fašismu a zejména německého nacismu (značná část území Nezávislého státu Chorvatsko byla pod přímou kontrolou Itálie a Německa). Obdobně jako představitelé českých fašistických organizací na Moravě v protektorátním období se i chorvatští fašisté postupně jasně přiklonili k nacistické koncepci. Mezi protektorátním českým fašismem na Moravě a chorvatským fašismem v Nezávislém státě Chorvatsko existovaly četné společné znaky i zřetelné rozdíly. Jako zásadní se jeví rozdílné podmínky pro fungování obou fašistických proudů: ustašovské hnutí bylo nacistickým Německem podporováno rozhodně silněji než organizace českého fašismu na Moravě a dosáhlo rovněž rozhodujícího podílu na moci. Tyto rozdílné výchozí podmínky zcela zásadním způsobem určily charakter obou fašistických proudů. Vedle obdobných rysů, mezi které patřily např. snaha po prosazení vůdcovského principu či výše zmíněný příklon k německé variantě fašismu, existovaly mezi oběma fašistickými proudy i značné rozdíly (především v možnosti reálného prosazení svých koncepcí či v oblasti prosazování genocidní rasové politiky).

Nezávislý stát Chorvatsko vznikl jako jediný formálně nezávislý územní celek v oblasti poražené a okupované Jugoslávie. Byl vyhlášen dne 10. dubna 1941, v souvislosti se vstupem vojsk nacistického Německa do Záhřebu. Fašistickými mocnostmi byl tento stát oficiálně uznán dne 15. května téhož roku. Nezávislý stát Chorvatsko vznikl mj. díky snahám ustašovského hnutí,³³⁶ které bylo hybnou silou

³³⁶ Ustaša – Chorvatská revoluční organizace byla formálně založena v roce 1930 z popudu Ante Paveliče, bývalého funkcionáře Chorvatské strany práva. Program hnutí byl shrnut ve Stanovách, vydaných roku 1932 Paveličem.

Program Ustaše byl dopracován v roce 1933, kdy Pavelič vydal dokument Zásady. Za hlavní oporu společnosti vyhlásil Pavelič rolnictvo. V dokumentu byl dále kladen důraz na korporace, antikomunismus, nenávisť vůči Srbům a spolupráci s fašistickými mocnostmi. Prostředkem k prosazení programu Ustaše do praxe měl být teror proti politickým odpůrcům (hnutí provedlo na přelomu třicátých a čtyřicátých let XX. století řadu pumových útoků).

v novém státě. Ustaša přitom nikdy nezískala významné pozice v chorvatské politice, naopak sama sebe chápala jako ilegálně působící teroristickou formaci. V době těsně před vyhlášením Nezávislého státu Chorvatsko také představitelé okupačních mocností nejprve kontaktovali vedoucí chorvatskou politickou sílu – Chorvatskou selskou stranu³³⁷ a počítali s využitím jejího krajně pravicového křídla, jakožto zdroje kádrů pro instituce nového státu. Předseda Chorvatské selské strany Vladko Maček zpočátku vyzval členstvo k podpoře nového režimu, pak se však stáhnul do ústraní a byl dokonce internován v koncentračním táboře Jasenovac. Několik vesměs druhořadých funkcionářů jeho strany se však později podařilo ustašovcům získat pro podporu nového režimu a dva ze členů Chorvatské selské strany (Janko Tortič a Dragutin Toth) dokonce vstoupili jako ministři do vlády.³³⁸ Předání moci ustašovcům (jako nejagilněji vystupující složce chorvatských kolaborantů) okupačními mocnostmi (Německo a Itálie) bylo vlastně nouzovým řešením. Ustaša (která do roku 1940 neměla nikdy více jak čtyři tisíce členů) se tak stala jediným fašistickým hnutím na Balkáně, které se dostalo k moci, stalo se vládnoucím a jako takové vydrželo až do závěru války.³³⁹

Vyhlášení Nezávislého státu Chorvatsko 10. dubna 1941 lze chápat jako zcela zásadní a přelomový jev. Základní parametry režimu totiž nebyly před tímto datem stanoveny a vycházely tak de facto pouze z ideologických programů Ustaše, vypracovaných v průběhu třicátých let XX. století Ante Paveličem. Hnutí Ustaša přitom disponovalo pouze povrchně zpracovaným programem (obsaženým v materiálech Ante Paveliče Stanovy a Zásady), který takřka vůbec neřešil například konkrétní otázky charakteru státu a jeho institucí. Chorvatská státní entita byla

Pavelič chápal Ustašu jako ilegálně a v tajnosti působící revoluční organizaci, fungující na základě bezpodmínečné disciplíny a koordinace. Ustaša fungovala na základě vůdcovského principu.

Vlastní zárodky ustašovské organizace vznikly v Itálii, kde existovaly rovněž ilegální výcvikové tábory pro členy organizace (obdobné tábory se nacházely také na území Maďarska).

Ustaša vydávala vlastní tiskoviny (list Ustaša a od roku 1939 list Hrvatski narod, jako ústřední tiskový orgán hnutí).

Blíže k hnutí Ustaša viz Tejchman, M. *Balkánský fašismus*. Praha: Academia, 1989.

³³⁷ K Chorvatské selské straně a jejímu vývoji v době existence Jugoslávie více viz Oberländer, E. *Autoritäre Regime in Ostmittel- und Südosteuropa 1919–1944*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2001, s. 554–575.

³³⁸ *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 454.

³³⁹ Tejchman, M. *Balkánský fašismus*. Praha: Academia, 1989, s. 43.

v Paveličem vypracovaných programech chápána apriori jako vymezení se vůči Jugoslávii (která dle názoru Ustaše Chorvaty utlačovala). Budování institucionálního rámce Nezávislého státu Chorvatsko tak začalo až po jeho vyhlášení a v souladu s ideovou výbavou Ustaše, vypracovanou Ante Paveličem.

Nezávislý stát Chorvatsko byl vystavěn na důsledném uplatňování vůdcovského principu, který byl jedním z pilířů Nezávislého státu Chorvatsko. Vůdce (poglavnik) Ante Pavelič soustředil ve svých rukou veškerou moc a rozhodoval o všech zásadních věcech v rámci nového státu, včetně jeho správního systému. Ustaša nikdy nevytvořila vlastní systém správy a tak v podstatě jen převzala dosavadní správní aparát (včetně policejních složek), ve kterém ovšem ustašovci obsadili veškerá významná místa a funkce. Nezávislý stát Chorvatsko nedisponoval ústavou. Orgán zákonodárné moci – Sněm byl ustaven až v roce 1942 a jeho reprezentanti byli vybráni a uvedeni do funkce Paveličem. Aktivita Sněmu byla spíše sporadická.

Lze konstatovat, že ustašovský systém vlády neprocházel výraznějšími modifikacemi, ale jeho charakter zůstával víceméně stejný po celou dobu existence Nezávislého státu Chorvatsko (1941–1945).

Po uchopení moci přistoupil ustašovský režim k reorganizaci státu a společnosti v duchu uskutečnění zásady, vyhlášené Paveličem: „V ustašovském státě se musí ustašovsky myslet, ustašovsky mluvit a co je nejdůležitější – ustašovsky pracovat. Zkrátka celý život v Nezávislém státu Chorvatsko musí se stát ustašovským.“³⁴⁰ Režim se tak jednoznačně přihlásil ke snaze po totálním ovládnutí celé chorvatské společnosti ve jménu jedině, ustašovské ideologie.

Režim Nezávislého státu Chorvatsko se bezvýhradně identifikoval s ideologií ustašovského hnutí. Po uchopení moci provedl Pavelič revizi ideologické výbavy hnutí, tedy přepracování dokumentů Stanovy a Zásady. Ideologie, obsažená v obou (nyní mírně dopracovaných) dokumentech, která byla dříve závazná pouze pro členy a sympatizanty ustašovského hnutí se měla stát všeobecně platnou pro všechny obyvatele nově vzniklého státu. Podle některých autorů byla normativní platnost programových principů ustašovské ideologie pro občany Nezávislého státu Chorvatsko zdůrazněna silněji, než principy strany NSDAP pro obyvatele

³⁴⁰ Citace z tiskového orgánu ustašovského hnutí, listu Ustaša, je přetištěna v knize Tejchman, M. *Balkánský fašismus*. Praha: Academia, 1989, s. 45.

nacistického Německa.³⁴¹ Přitom však nebyly ustašovské ideologické principy nijak originální a neobsahovaly důkladnější rozpracování systému vlády či společensko-politického uspořádání.

Jedinou existující politickou organizací v Nezávislém státě Chorvatsko bylo ustašovské hnutí. Každý občan se měl stát nedílnou součástí národního celku, kterému měl podřídit své individuální zájmy. Nejdůležitější úloha v novém systému byla přisouzena ustašovskému hnutí, které mělo být (dle vyjádření vůdčích představitelů Ustaše) nositelem „totální společenské politiky“, organizátorem „politické vůle národa“ a „integrující silou veškeré společenské aktivity“.

V programových dokumentech byly úkoly ustašovského hnutí charakterizovány zejména obranou existence Nezávislého státu Chorvatsko a usilováním o to, aby veškerá aktivita v rámci státu probíhala v duchu ustašovských principů a v souladu s pokyny Ante Paveliče, jež soustředil ve svých rukou veškerou moc a rozhodoval o všech zásadních věcech nového státu, včetně jeho správního systému. Důsledné uplatňování vůdcovského principu bylo pro Nezávislý stát Chorvatsko typické. Vůdce Ante Pavelič byl v programových materiálech Ustaše charakterizován jako „vůdce státu, státní správy, nejvyšší zákonodárce, hlava vlády a všech občanů státu, vrchní velitel ozbrojených sil a zejména vůdce ustašovské organizace“.³⁴²

Ustašovci se ihned po uchopení moci snažili ovládnout zejména veškeré instituce státní správy. Jejich snaha však byla problematizována omezeným počtem členů ustašovského hnutí, které rozhodně v roce 1941 nelze označit jako hnutí masové (po uchopení moci měla Ustaša pouze několik tisíc členů). Převzetí moci ve státě bylo prováděno po linii místních funkcionářů Ustaše zaktivizováním místních poboček a vlastních milicí (vedle řádné armády – tzv. Domobrany – vytvářelo ustašovské hnutí rovněž vlastní polovojenskou formaci – Ustašku bojnicu). Hlavním úkolem bylo „vyčištění“ a kontrola státních a komunálních úřadů.

Na základě dekretu z 23. dubna 1941 („Dekret k nápravě nepravidelností a chyb při jmenování, povyšování a penzionování úředníků a zaměstnanců“) mohli být všichni státní zaměstnanci bez udání důvodu penzionováni či propuštěni ze zaměstnání pokud se prokázalo, že „jejich aktivity byly nebo jsou namířeny proti

³⁴¹ Hory, L., Broszat, M. *Der Kroatische Ustascha – Staat 1941–1945*. Stuttgart, 1964, s. 77.

³⁴² Hory, L., Broszat, M. *Der Kroatische Ustascha – Staat 1941–1945*. Stuttgart, 1964, s. 70.

zájmům Nezávislého státu Chorvatsko“. Totéž platilo i pro starosty. Ustašovský ministr vnitra Artukovič 25. února 1942 k dané věci doslova prohlásil: „Přísluhovači starého režimu míní, že mohou i nadále zastávat své posty. Uskutečněné rozhodnutí vůdce a ustašovského hnutí učinilo těmto touhám konec.“³⁴³

V úzkém sepětí s výše zmíněným dekretem byl 30. dubna 1941 vydán „Dekret o koordinaci úkolů ustašovské organizace a státních orgánů“, obsahující povinnost založit místní ustašovské organizace ve všech oblastech, kde dosud ustaveny nebyly. Na jeho základě získali funkcionáři a členové Ustaše rovněž právo dozoru nad orgány státní správy a samosprávy. V případě zjištěných nedostatků v jejich práci získali ustašovci právo na nápravu.

Kontrolní pravomoci ustašovských komisařů se neomezovaly pouze na dohled vůči správním orgánům, ale dotýkaly se i dalších oblastí života. Jedním z prvních opatření režimu bylo převedení tisku a rozhlasu pod kontrolu státu. Stát získal plnou kontrolu i nad dříve soukromými rozhlasovými stanicemi a nakladatelstvími. Tiskoviny neměly v Nezávislém státě Chorvatsko sloužit k výdělečné činnosti, nýbrž podporovat oficiální státní politiku a vzdělávání v národním duchu. Byly zakázány veškeré tiskoviny, rozcházející se s oficiální politikou ustašovského režimu a Nezávislého státu Chorvatsko. Tiskovými orgány Ustaše se staly deníky Ustaša a Ustašovská mládež. Plně pod vlivem režimu byla také oficiální zpravodajská agentura Croatia, působící ve všech větších městech Evropy.

Komisaři Ustaše byli nasazeni také do všech důležitějších hospodářských podniků. Na základě dekretu z 15. května 1941 mohly být konfiskovány soukromé podniky pro veřejné účely (omezení soukromého vlastnictví proklamoval Pavelič již ve svých programových dokumentech z třicátých let XX. století). Dekretem z 30. dubna 1942 o regulaci pracovních povinností byla omezena svoboda výběru pracovního místa.

V ekonomické oblasti byl Nezávislý stát Chorvatsko založen na korporativním systému, který integroval profesní a zájmové organizace v rámci ustašovského hnutí.

³⁴³ Hory, L., Broszat, M. *Der Kroatische Ustascha – Staat 1941–1945*. Stuttgart, 1964, s. 80–81.

Režim Nezávislého státu Chorvatsko praktikoval politickou mobilizaci společnosti a prosazoval aktivizaci svých občanů. Režim se snažil ovlivnit zejména rolnické složky, představující cca 80 % všech obyvatel Nezávislého státu Chorvatsko, které byly v dobách existence Jugoslávie oporou Chorvatské selské strany. V programových zásadách ustašovského hnutí byli rolníci chápáni jako základ chorvatského národa a jeho hlavní opora (konkrétně Ustaša prosazovala zásadu: „Kdo není v Chorvatsku rolnického původu, ten není v devadesáti ze sta případů chorvatského původu a chorvatské krve“).³⁴⁴ Ustašovské hnutí organizačně převzalo ochranné sbory Chorvatské selské strany. Podle Horyho s Broszatem však Ustaša nezískala mezi rolnickými vrstvami nikdy větší podporu než 10 %. Rolníky zejména odradil tvrdý postup režimu vůči bývalým vedoucím představitelům Chorvatské selské strany, z nichž několik desítek bylo internováno v koncentračních táborech.

Podpora režimu nedosahovala po celou dobu existence Nezávislého státu Chorvatsko masové úrovně. Ustaša, dříve fungující jako přísně ilegální teroristická formace, totiž v počátcích své činnosti z podstaty věci ani nestála o masovou podporu. Po poměrně překvapivém uchopení moci v Chorvatsku tak hnutí chyběla masová členská základna. Režim se snažil tento nedostatek napravit intenzivní mobilizační kampaní obyvatelstva s cílem dosáhnout vstupu převažující části Chorvatů do Ustaše. K ovlivnění širokých vrstev obyvatelstva bylo využíváno zejména zakládání na principu masové účasti koncipovaných organizací (zvláštní důraz kladl režim zejména na organizace žen a mládeže). Politicky mobilizováno bylo i muslimské obyvatelstvo Nezávislého státu Chorvatsko, kterému byla nabídnuta i aktivní politická participace na moci.³⁴⁵

Postupem doby citelně ztrácel ustašovský režim podporu obyvatelstva. Svou roli sehrál zejména fakt stále se zmenšující reálné moci Ustaše v Nezávislém státu Chorvatsko, kdy od roku 1943 rozhodovaly prakticky o všech důležitějších záležitostech státu německé orgány. Masovou podporu tak ustašovský režim Nezávislého státu Chorvatsko (i přes snahu ovlivnit a politicky mobilizovat všechny rozhodující vrstvy chorvatského obyvatelstva) nezískal.

Po celou dobu svého trvání vykazoval režim Nezávislého státu Chorvatsko silně totalitní tendence a snažil se o ovládnutí co možná nejširšího prostoru v životě

³⁴⁴ Hory, L., Broszat, M. *Der Kroatische Ustascha – Staat 1941–1945*. Stuttgart, 1964, s. 77.

³⁴⁵ Vůdčí představitelé muslimské komunity byli např. jmenováni členy vlád.

státu i společnosti. V rámci ustašovského režimu lze identifikovat zejména mocenský monopol jedné strany (Ustaše), snažící se o proniknutí do společenských institucí, byrokratických struktur i ekonomiky či alespoň o jejich co možná největší kontrolu ve stranickém duchu a v souladu s vůdčí ideologií (konkrétně formou výše uvedených dekretů). Rovněž rekrutace kádrů do vyšších pozic řízení a byrokracie záležela takřka výlučně na pozici a úspěších dané osoby ve stranickém aparátu.

Snahou režimu bylo dosáhnout „zglajchšaltování“ veškerého života státu i společnosti. Přesto však v Nezávislém státě Chorvatsko existovaly instituce, které si zachovaly určitou míru autonomie, což se týká zejména katolické církve a v menší míře také armády.

Nejvyšší představitelé katolické církve v Chorvatsku byli vždy silně protijugoslávští a tak vznik Nezávislého státu Chorvatsko uvítali. Svou roli sehrálo i deklarované protibolševické zaměření ustašovského režimu. Řada katolických představitelů vstoupila do státního aparátu. Privilegovaná katolická církev představovala oporu režimu Nezávislého státu Chorvatsko. Ustašovský režim nikterak neomezoval činnost rozmanitých organizací katolické církve ani katolického tisku, který nezřídka uveřejňoval prorežimní články. Obdobně jako v případě Slovenského státu se i v podmínkách Nezávislého státu Chorvatsko nestal křesťanský pilíř základem totalitní ideologie, ale spíše fungoval jako jistá opora.

Omezený druh autonomie existoval i v části armádních složek Nezávislého státu Chorvatsko. Uvnitř pravidelné armády se vytvořila mocenská skupina okolo maršála Slavko Kvaternika. Část osob z pravidelné armády také zaujala autonomní a ostře vyhrocené pozice proti působení stranické ustašovské milice. Mezi částí pravidelné armády a ustašovskou milicí tak existovalo patrné napětí. Ustašovská milice plnila od svého vzniku dvě základní funkce. Podle plánu Paveliče měla být obdobou elitních jednotek SS nacistického Německa. Zároveň také ustašovská milice působila i jako jakási politická policie, zaměřená na eliminaci nepřátel chorvatského státu. Pavelič často protěžoval ustašovskou milici na úkor pravidelné armády, což vedlo k ventilovanému nesouhlasu části armádních složek, jejichž představitelé se cítili být opomíjeni. Tato nespokojenost však nikdy nedospěla k otevřenému vystoupení pravidelné armády vůči režimu.

Rovněž uvnitř ustašovského režimu, zejména na úrovni vedení, existovaly protichůdné názorové proudy. V rámci ustašovského hnutí lze identifikovat zejména existenci proitalské a proněmecké skupiny, přičemž vůdce Ante Pavelič osciloval mezi oběma názorovými proudy.³⁴⁶ Odstředivé tendence se zejména v počátcích existence Nezávislého státu Chorvatsko týkaly také samotného charakteru režimu a dalšího směřování státu.

Od počátku se projevovalo silné napětí mezi Paveličem a maršálem Slavko Kvaternikem, zástupcem poglavníka a de facto „druhým mužem“ ustašovského režimu, který měl na starosti armádu (mimoto existovalo silné názorové napětí mezi Paveličem a státním sekretářem Eugenem Kvaternikem, vedoucí postavou ustašovských policejních složek). Na podzim roku 1942 došlo mezi oběma muži k otevřenému rozporu, který se týkal samotné podstaty existence a fungování státu. Kvaternik totiž prosazoval koncepci vlády důstojníků (po vzoru Rumunska Iona Antonesca), zatímco Pavelič trval na představě vlády jedné masové státostrany vedené vůdcem a ovládající veškeré státní instituce (po vzoru nacistického Německa). Podle Horyho a Broszata totiž záležela veškerá moc Paveliče na ovládnutí ustašovského hnutí a byla s ním nerozlučně spojena. Slavko Kvaternik narušoval Paveličův mocenský monopol rovněž vytvořením skupiny svých stoupenců uvnitř armády Nezávislého státu Chorvatsko, podporujících jeho ideové koncepce vůdčí role armády v chorvatském státě. Pavelič reagoval na existenci opozice odstavením obou vůdčích představitelů (a postupně také okruhu jejich stoupenců) od moci. Pavelič také načas převzal řízení armády.

V roce 1943 se proti Paveličovi postavil také ministr zahraničí Mladen Lorkovič, navrhuje větší zapojení bývalých příslušníků Chorvatské selské strany do vedoucích funkcí Nezávislého státu Chorvatsko. Později se Lorkovič vyslovil rovněž pro uvolnění režimu a nahrazení Paveliče předákem Chorvatské selské strany Vladko Mačkem (ve funkci prezidenta). Pavelič reagoval opět odstavením Lorkoviče od moci.

Zvyšující se frekvence personálních obměn uvnitř ustašovského režimu ukazovala na jeho postupné oslabování. Rozhodující činitelé nacistického Německa (včetně Adolfa Hitlera) se však postavili za Paveliče a odmítli jeho odstranění,

³⁴⁶ Od roku 1942 se však Ante Pavelič jednoznačně přiklonil na proněmeckou stranu.

zejména s poukazem na delegitimizaci celého ustašovského režimu, kterou by tento krok mohl přinést.

Od roku 1943 byl ustašovský režim zřetelně pod rozhodujícím vlivem nacistického Německa. V tomto roce Němci dokonce pod své vedení převzali všechny ozbrojené složky ustašovského režimu z důvodu zvýšení jejich bojeschopnosti ve střetech se srbským hnutím odporu, především s komunistickými partyzány a četniky Draži Mihailoviče.

Režim Nezávislého státu Chorvatsko se nevyznačoval existencí monistického mocenského centra. Velmi silně se totiž v rámci chorvatského státu prosazoval vliv fašistické Itálie a nacistického Německa. Oba státy si de facto rozparcelovaly území Nezávislého státu Chorvatsko a ponechaly na chorvatském území své armádní složky. Itálie rovněž přímo anektovala část chorvatského území (oblasti v Dalmácii). Od roku 1943 pak správu nad většinou území Nezávislého státu Chorvatsko převzalo nacistické Německo a německá armáda obsadila území dosud okupované Italy. Nezávislý stát Chorvatsko dostal i některá území, dříve anektovaná Itálií. V posledním roce své existence bylo zbytkové území Nezávislého státu Chorvatsko podřízeno správě německých vojenských orgánů.

Zvláštní kapitolu v dějinách chorvatského fašismu a Nezávislého státu Chorvatsko představuje plánovitě prosazování genocidní rasové politiky, zaměřené především proti Srbům a Židům, kteří byli chápáni jako nepřátelé chorvatského národa. Ihned po převzetí moci zavedl ustašovský režim administrativní opatření, diskriminující zejména Srby a Židy. Zásadním podkladem pro uplatňování rasové politiky se stal „Dekret na ochranu národa a státu“ ze 17. dubna 1941, který obsahoval následující tezi: „Kdo zradil nebo stále zrazuje čest a životní zájmy chorvatského národa a kdo (na základě jakýchkoliv důvodů) podrývá existenci Nezávislého státu Chorvatsko, bude potrestán smrtí“.³⁴⁷ Důležité byly rovněž zákony „o státním občanství“, „rasové sounáležitosti“ a „o ochraně árijské krve a cti chorvatského národa“, vstoupivší v platnost 30. dubna 1941. Na základě výše uvedených zákonů se mohla stát občanem Nezávislého státu Chorvatsko pouze osoba

³⁴⁷ Hory, L., Broszat, M. *Der Kroatische Ustascha – Staat 1941–1945*. Stuttgart, 1964, s. 88.

„árijského původu, která svými postoji nejedná proti chorvatskému národu a Nezávislému státu Chorvatsko“.³⁴⁸

Výše uvedené legislativní dokumenty se staly rámcem pro konkrétní uplatňování rasové genocidní politiky, plošně prováděné nejčastěji ustašovsku milicí nebo skupinami dobrovolníků na vybraných vrstvách obyvatelstva.³⁴⁹ Proti Srbům (představujícím na 30 % z celkového počtu obyvatelstva Nezávislého státu Chorvatsko) mělo být postupováno podle speciálního vyhlazovacího plánu, schváleného samotným Paveličem: třetina etnicky srbského obyvatelstva měla být zabita, třetina přinucena k odchodu do zahraničí a zbývající třetina měla být donucena ke konverzi na katolickou víru.³⁵⁰ Likvidace celých etnických skupin byla prováděna v koncentračních táborech na území Nezávislého státu Chorvatsko.

Genocidní praktiky režimu vůči vybraným vrstvám obyvatelstva úzce souvisí s ustašovským pojetím národa, jakožto klíčovou součástí ideové výbavy ustašovského hnutí a Nezávislého státu Chorvatsko. Národ byl ústředním pilířem ustašovské ideologie. Od samého počátku své existence Ustaša hlásala historický význam svého hnutí pro udržení kontinuity chorvatské státnosti. Ustaša zdůrazňovala především vliv katolicismu (a potažmo západní části Evropy) a ostře se stavěla proti pravoslavnému (srbskému) Východu. V dané souvislosti bylo ustašovskou ideologií poukazováno na údajně neslovanský původ Chorvatů (aby se zdůraznila nemožnost společného života se Srby a bylo vyhověno národně socialistickým rasovým teoriím).

Zvláštní místo v ideologii Nezávislého státu Chorvatsko zaujalo zdůrazňování sounáležitosti Bosny a Hercegoviny s Chorvatskem. Značná část bosenských muslimů s ustašovským hnutím spolupracovala. Období existence jednotné Jugoslávie v letech 1918–1941 bylo označeno za období největší krize a největšího ohrožení chorvatské státnosti a vůbec chorvatského národa.

V uplatňování genocidní rasové politiky, která byla plánovitě prováděna po celou dobu existence Nezávislého státu Chorvatsko (a nelze ji tedy chápat jako náhodný výstřelek, související např. s oslabováním režimu), lze identifikovat jednoznačně totalitní tendence ustašovského režimu.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 89.

³⁴⁹ Rasová politika Nezávislého státu Chorvatsko byla uplatňována především proti Srbům, Židům a Romům.

³⁵⁰ Pirjevec, J. *Jugoslávie 1918–1992*. Praha: Argo, 2000, s. 129.

Představitelé českých fašistických organizací na Moravě se snažili různými způsoby získat podíl na moci. Tyto tendence se silněji projeví zejména v souvislosti se vznikem protektorátu Čechy a Morava. Především kvůli značné roztržitosti hnutí, absenci seriózních vůdčích postav a uceleného programu byly tyto snahy neúspěšné a moravský fašismus byl protektorátní správou spíše trpěn. Do popředí se tak dostal okruh osob okolo Emanuela Moravce. Představitelé moravského fašismu nezastávali ani významnější pozice v rámci protektorátní správy a jejich celkový vliv byl zanedbatelný. V roce 1943 pak byla činnost všech organizací českého fašismu na Moravě oficiálně zakázána. Na rozdíl od chorvatských fašistů tak nemohly jednotlivé soupeřící skupiny fašistů na Moravě ani zdaleka doufat v prosazení svých ideologických koncepcí,³⁵¹ natož pak o významnějším podílu na řízení státu. Pouze některým představitelům moravského fašismu se podařilo uchytit na nižších postech protektorátních úřadů, či se stát správci zkonfiskovaného židovského majetku (zvláště „úspěšnější“ v tomto ohledu byli členové Národopisné Moravy).

Území protektorátu Čechy a Morava bylo pro nacistické Německo klíčové z hlediska geografické polohy a představitelé okupační mocnosti tak nepřipustili jeho předání pod správu nedůvěryhodného partnera (moravských fašistů). Naproti tomu v Chorvatsku, geograficky se nacházejícím mimo oblast klíčových geopolitických záměrů nacistického Německa, byl ze strany okupačních orgánů proveden experiment spočívající v předání moci místnímu fašistickému hnutí. Avšak v době, kdy se území Nezávislého státu Chorvatsko stalo důležitým z hlediska boje proti komunistickým partyzánům a četníkům Draži Mihailoviče, převzalo nacistické Německo nekompromisně moc ve státě.

Ze strany německých okupačních orgánů nebyla až na výjimky patrná hlubší důvěra k představitelům českých fašistických organizací na Moravě. Fašisté byli využíváni především k donášení bezpečnostním složkám nacistického Německa.³⁵² Vyžadována přitom byla bezpodmínečná poslušnost a ochota k všestranné

³⁵¹ Tyto ideologické koncepce však velmi často nebyly ani podrobněji propracovány; ostatně obdobně jako program ustašovců při převzetí moci a vyhlášení Nezávislého státu Chorvatsko v roce 1941.

³⁵² K okupačním bezpečnostním orgánům na území protektorátu Čechy a Morava viz Moravčík, C. *Organizace bezpečnostního aparátu v protektorátu Čechy a Morava*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

kolaboraci. Představitelé moravského fašismu tak rozhodně nebyli bráni jako rovnocenní partneři protektorátních a okupačních institucí. Naproti tomu chorvatským ustašovcům se ze strany Německa a Itálie dostalo převážně privilegovaného zacházení a až do roku 1943 mohli relativně autonomně prosazovat své koncepce a představy o řízení státu. U širších vrstev obyvatelstva Moravy nebyla rovněž patrná výraznější tendence podpořit fašistické skupiny a tím i jejich programovou kolaboraci.

Zvýšenou důvěrou orgánů nacistického Německa vůči chorvatským fašistům dokládá fungování etnicky chorvatských ozbrojených formací. Převážně Chorvaté pak dokonce sloužili v jednotkách SS Kama a Handžar.³⁵³ Výzvy moravských fašistů k nasazení dobrovolníků pro boje na východní frontě byly naproti tomu ze strany okupačních orgánů opakovaně odmítány.³⁵⁴ Pouze jednotlivci z řad moravských fašistů se účastnili bojů v rámci nacistické armády či strážní služby u dalších ozbrojených útvarů, a to zpravidla až po přijetí německého občanství. Žádosti českých kolaborantů po vzniku zvláštního ozbrojeného útvaru, který by byl připraven k bojovému nasazení, bylo vyhověno až v samotném závěru války, kdy došlo na jaře roku 1945 k vytvoření Svatováclavské dobrovolnické roty. Při založení této formace se angažovali zejména představitelé Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, včetně dříve aktivních slováckých fašistů. Ustavení Svatováclavské dobrovolnické roty bylo povoleno rozkazem K. H. Franka z 5. března 1945. Výcvik v táboře Čeperka u Unhoště absolvovalo pouze několik desítek kolaborantů.

Značná část skupin českých fašistů na Moravě vytvářela vlastní stranické polovojskové formace různého charakteru a obdobného zaměření jako ustašovská stranická milice – Ustaška bojnica. Tyto tendence byly patrné již v době první československé republiky, kdy se Národní obec fašistická opakovaně snažila udržovat a po úředních zákazech znovuobnovovat své sbory, fungující na pomezí mezi pořadatelskou službou (určenou primárně k ochraně stranických akcí) a polovojskovou formací. K aktivizaci stranických polovojskových skupin došlo v období druhé republiky (Gajdova Garda) a zejména pak v době existence

³⁵³ Tejchman, M. *Ve službách Třetí říše. Hitlerovy zahraniční jednotky*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 87–89.

³⁵⁴ Viz neúspěšné snahy představitelů Národně socialistické české dělnické a rolnické strany, Národního tábora fašistického či Národopisné Moravy.

protektorátu Čechy a Morava. Polovojenské formace byly buď navázány na existující fašistickou skupinu (Fašistická garda a Železná garda při Národním táboře fašistickém, Černé šiky Nacionálního hnutí), anebo fungovaly do značné míry nezávisle (Svatoplukovy gardy v Moravské Ostravě).

V rámci ideologického zázemí organizace Ustaša se velmi silně projevovaly protijugoslávské tendence a snahy po rozbití společného státu Srbů, Chorvatů a Slovinců. V porovnání s chorvatským případem nelze u převažující části moravských fašistů mluvit o hlubších secesionistických snahách. Část organizací akcentovala požadavky na zvýšenou autonomii pro Moravu, hlasy po jejím úplném osamostatnění však nebyly četné. Zcela ojediněle a bez výraznější masové podpory zazněly v protektorátním období hlasy, požadující začlenění Moravy do nacistického Německa (tak, jak je požadovala např. Moravská nacionální sociální strana), případně volající po kulturní a hospodářské autonomii pro Moravu, která by byla garantována okupační mocností (požadavky Národního tábora fašistického z března 1940).

V prostředí českých fašistických organizací na Moravě se rovněž neuchytily výraznější protičeské či protislovenské postoje. V rámci jednotlivých organizací docházelo maximálně k výrazným neshodám mezi moravskou a českou částí.³⁵⁵ Napjatá atmosféra se však vždy dokázala vybit pouze prostřednictvím verbálního napadání a vzájemného ostouzení ve fašistických tiskovinách. Genocidní praktiky ustašovského režimu zaměřené proti menšinám byly v rámci Moravy nemyslitelné. Výrazněji se projevovaly pouze protižidovské tendence, které výjimečně vyústily i v násilné útoky proti jednotlivým osobám, případně proti židovským podnikům. V této souvislosti lze zmínit především útoky Národního tábora fašistického ze srpna 1939, které si vyžádaly i jednoho mrtvého. Protižidovské tendence byly postupně obsaženy v převažující většině tiskovin jednotlivých moravských fašistických organizací. Cíleně protižidovsky se pak projevovaly organizace jako např. České Arijské hnutí a Protižidovská liga. Jejich vliv v rámci moravského fašismu však nebyl určující.

Takřka všechny organizace českého fašismu na Moravě prosazovaly vůdcovský princip. Nebylo nikterak výjimečné, že zejména menší organizace byly

³⁵⁵ Typický je v této souvislosti příklad Českého národně socialistického tábora – Vlajky či znovuoobnovené protektorátní Národní obce fašistické.

zakládány z důvodu naplnění osobních ambicí svých zakladatelů – „vůdců“. Typické pak byly chronické osobní rozpory mezi vůdčími představiteli moravských fašistických organizací stupňující se až ve vzájemné fyzické útoky.³⁵⁶

Zaznamenat lze rovněž snahy fašistických organizací po oslovení širších vrstev případných stoupenců. K těmto účelům byly vytvářeny dílčí organizační struktury, zaměřující se nejčastěji na mládež a dělníky. Ve většině případů však nebyly tyto snahy úspěšné a fašismus získal na Moravě maximálně tisíce organizovaných členů. O širší podpoře významnějších společenských vrstev tak nelze mluvit. Obdobný stav panoval i v Nezávislém státě Chorvatsko.

Propagandistická aktivita moravských fašistů byla zejména v protektorátním období silně závislá na toleranci úřadů. Fašistické tiskoviny nevycházely v masových nákladech a vydávání řady z nich bylo permanentně přerušováno především s ohledem na nedostatek finančních prostředků té které organizace. Naproti tomu hnutí Ustaša získalo v Nezávislém státě Chorvatsko monopolní propagandistické postavení.

³⁵⁶ Viz personální rozpory v rámci Národního tábora fašistického (kap. 3.1.5 práce).

Závěr

V Československu (České republice) se dosud nevedla hlubší debata o charakteru, povaze a typologii fašismu tak, jako např. v Polsku či Spolkové republice Německo.³⁵⁷ Dlouhé období dominoval náhled marxistické historiografie na fašismus, zdůrazňující takřka výlučně ekonomické a sociální příčiny jeho vzniku a etablování se bez připuštění existence jiných faktorů, které by dokázaly fašismus celostně interpretovat. Typickým reprezentantem tohoto směru české historiografie byl Václav Peša, který svou práci chápal jako „příspěvek k protifašistickému boji“.³⁵⁸

V rámci české historiografie nebyly dosud jasně vymezeny některé otázky terminologie, vztahující se k fašismu. Ve své práci se přikláním k Loewensteinově pojetí, užívajícímu přesazného názvu fašismus jako šifry pro určitý typ totalitarismu, který v sobě zahrnuje původní italský fašismus i německou variantu. Italské i německé zdroje přitom byly pro vznik a vývoj českého fašismu na Moravě určující, stejně jako ovlivnily i fašistická hnutí v dalších zemích. Rozdíly mezi jednotlivými fašistickými hnutími a režimy jsou přitom často podstatné. Komparace „fašismů“ však není předmětem této práce.

Český fašismus byl svébytným a dlouhodobě etablovaným politickým proudem, což platí samozřejmě i pro oblast Moravy, kde se v roce 1922 vytvořila vůbec první organizace fašistů v českých zemích: Českoslovenští fašisté, seskupení kolem listu Hanácká (Národní republika). Svou životnost projevil český fašismus na Moravě v průběhu všech tří sledovaných období (prvorepublikového, druhorepublikového i protektorátního).

³⁵⁷ Především v německé a polské historiografii proběhla první vlna intenzivních debat již v šedesátých a sedmdesátých letech XX. století. Spory o interpretaci nacismu v německé historiografii se vyhrály v roce 1987, kdy propukl tzv. „Historikerstreit“. Jedním z protagonistů tohoto sporu byl Ernst Nolte, který pojímá fašismus jako jev, omezený na přesně určené historické období a jako reakci na komunismus. Protí Noltemu se vymezila část německé i zahraniční historické obce, která mu vytýkala především hledání paralely mezi komunismem a fašismem (nacismem), rovněž byla odmítána Nolteho teze o fašismu jako reakci na komunistické hnutí.

Více k tomuto sporu viz Nolte, E. *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo, 1999; Furet, F., Besancon, A. *Komunismus a fašismus*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2002; Furet, F., Nolte, E. O fašismu, komunismu a o dějinách 20. století. *Střední Evropa*, roč. 14, 1998, č. 78, s. 62–82.

³⁵⁸ Peša, V. K otázce počátků fašistického hnutí v českých zemích. (Se zvláštním zřetelem k zemi Moravskoslezské). *ČMM*, roč. 72, 1953, s. 213.

V základních ideových parametrech byly jednotlivé fašistické skupiny působící na Moravě takřka totožné.

Zřetelný byl především vliv zahraničních vzorů,³⁵⁹ v počátcích českého fašismu zejména z Itálie, pozdější období (především druhá republika a protektorát Čechy a Morava) bylo charakteristické inklinací k německému nacismu. Část moravských fašistů v oblasti Slovácka pak byla pod silným vlivem slovenských radikálních a fašistických proudů a prosazovala vyloženě autonomistické požadavky vycházející vsříc některým kruhům na Slovensku.

Pro období druhorepublikového a protektorátního fašismu sehrály zahraničněpolitické faktory určující roli. Klíčový byl především vliv nacistického Německa v prostoru českých zemí. Díky okupaci se alespoň v určitém časovém období (do roku 1943) prosadily i značně radikální fašistické proudy, které by v předchozím období neměly naději na výraznější veřejnou demonstraci své existence. V této souvislosti lze v české historiografii velmi často zaznamenat tzv. „okupační pojmání fašismu“, tedy že pojem fašismus byl spojován spíše s cizí agresí a okupací (a jako takový byl zkoumán), naproti tomu otázka jeho kořenů, hnacích sil, vnitřní struktury, apod. byla českou historiografií ponechána spíše stranou.³⁶⁰

Předložená práce má naproti tomu poukázat na svébytný vývoj českého fašismu v jedné z historických českých zemí, popsat jeho organizační struktury, vývoj, konkrétní činnost, ideové a programové zázemí. S ohledem na rozsah práce je v zorném poli badatelského zájmu převážně problematika organizací českého fašismu na Moravě, pouze letmo jsou zmíněny širší souvislosti.

Tmelícím prvkem českých fašistických organizací na Moravě bylo prosazování aktivistického politického stylu, spjaté s odporem proti parlamentní demokracii a jejím představitelům.³⁶¹ V rámci jedné fašistické organizace však vedle

³⁵⁹ Vliv zahraničních vzorů na činnost českých fašistických organizací na Moravě se projevoval např. i v přebírání slovníku italského fašismu a zejména od druhé poloviny třicátých let XX. století i výrazů z prostředí německého nacismu. V tiskových materiálech českých fašistů na Moravě (především Národní obce fašistické a Národního tábora fašistického) se tak běžně objevovaly výrazy jako „Velká fašistická rada“, „říše“ či „vůdce“.

³⁶⁰ Blíže viz Loewenstein, B. Civilizace a fašismus. Studie z let 1969–1971. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003, s. 9.

³⁶¹ Pojem aktivistický politický styl definoval Noël O'Sullivan. Dle O'Sullivana představuje fašismus revoluční rozchod se západním stylem tzv. „omezené politiky“. Fašismus se úmyslně a otevřeně rozhodl zničit pojetí státu, na němž spočíval západní styl politiky. Aktivistický politický styl považuje za nejvyšší dobro pro člověka život nekonečného

sebe mohly koexistovat proudy, prosazující rychlé a násilné uchopení moci vedle konformních představitelů, podílejících se na parlamentní politice bez výraznějších excesů. Typickým je v tomto směru příklad Národní obce fašistické. NOF po parlamentních volbách roku 1935 disponovala šesti mandáty v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění Republiky československé a její parlamentní účast se obešla bez výraznějších excesů. Zároveň však část členstva NOF na Moravě stála za nejvýznamnějším násilným vystoupením fašistů v období první československé republiky, pokusem o tzv. Židenický puč z ledna roku 1933.

Zřetelný odsudek parlamentarismu i prvorepublikových demokratických tradic jako celku lze vysledovat především v etapě druhé republiky a v protektorátu Čechy a Morava. Národní tábor československý, působící krátce z iniciativy NOF v období druhé republiky, požadoval rozpuštění všech politických stran, revizi majetkových poměrů bývalých politiků a vyšetření jejich údajné protistátní činnosti (v této souvislosti mělo být vrcholným představitelům první československé republiky zabráněno v emigraci do zahraničí). Tyto požadavky byly předzvěstí stupňující se protidemokratické orientace jednotlivých fašistických proudů, která našla své nejsilnější vyjádření v protektorátním období. Nevybíravé a vulgární útoky proti prvorepublikové československé parlamentní demokracii a jejím jednotlivým představitelům byly obsaženy v propagandistické výbavě takřka všech v té době činných organizací českých fašistů na Moravě.

Pro organizace českých fašistů na Moravě byl typický důraz, kladený na postavení a roli vůdce. Kvůli obsazování vedoucích míst probíhaly pravidelné střety mezi různými vzájemně soupeřícími proudy vedoucí nezřídka až k paralyzování činnosti a vleklým vnitřním rozkolům fašistických organizací. Paradoxní je přitom skutečnost, že českému fašismu dlouhodobě chyběl charismatický vůdce, schopný překonat vzájemné rozpory a určit jasný směr vývoje. Tuto pozici mohl obsadit R. Gajda, kterému však zřetelně chyběly některé předpoklady nutné pro naplnění role

sebeobětování, prožitý v totální a militantní oddanosti národnímu státu, jež ho absorbuje, odsouvá stranou každý jiný předmět lidských citů a vyžaduje bezpodmínečnou oddanost fašistickému vůdci, jehož libovolné osobní rozhodnutí je konečným a určujícím ukazatelem dobrého a špatného v každé sféře národního života. O'Sullivan považuje fašismus za nejextrémnější, nejbezohlednější a nejuplněnější vyjádření nového aktivistického politického stylu.

Blíže viz O'Sullivan, N. *Fašismus*. Brno: CDK, 2002, s. 38–46.

všemi respektovaného vůdce fašistického hnutí. Typická pro Gajdu byla především nerozhodnost a lavírování v rozhodujících chvílích (často s ohledem na osobní prospěch), ani zdaleka pak nebyl Gajda v pozici vůdce respektován všemi představiteli českého fašismu. Obzvláště silný antagonismus proti Gajdovi byl patrný právě u moravského fašistického spektra (zmínit lze zejména vystoupení Národního tábora fašistického proti agitaci R. Gajdy pro vstup fašistů do Národního souručenství v letních měsících roku 1939). R. Gajda byl především schopným vojákem, ve svém politickém angažmá dosáhl o poznání horších výsledků.³⁶² Karikaturu vůdcovského principu představují protektorátní organizace českých fašistů na Moravě, z nichž celá řada vznikla pouze pro naplnění osobních ambicí svých zakladatelů. Rozhádání a vzájemně se napadající představitelé českých fašistických organizací na Moravě tak nemohli být silným partnerem protektorátních úřadů a okupačních institucí.

Český fašismus dlouhodobě postrádal propracovanější ideologické a programové koncepce. Takřka mimo důkladnější pozornost českých fašistů zůstávala například otázka správy státního aparátu a řízení ekonomiky. Výjimkou z pravidla byla práce šéfredaktora brněnského listu *Moravská orlice* Otakara Leblocha *Fašistický stát*, uveřejněná roku 1927. Ani tato práce z počátků českého fašismu však neobsahuje přehledné a dopracované koncepce správy státu, autor se pouze vyjadřuje pro zavedení diktatury národa, která má být vykonávána stavy-syndikáty.³⁶³

Organizace českých fašistů na Moravě měly značné problémy předložit širší veřejnosti celistvý a jasný program. Jednotlivé programové teze byly nejčastěji šířeny pomocí fašisty vydávaných tiskovin či letákovou formou. Převážná většina uskutečněných letákových kampaní byla profilována značně negativisticky a útočně, bez nabídnutí konkrétních řešení kritizovaných nešvarů. Úroveň tiskových výstupů moravského proudu českého fašismu byla nevalná, často plná vulgarismů. Plně se zde projevila absence širší intelektuální základny fašistických organizací, schopné zformulovat vlastní kvalitní programové koncepce či alespoň srozumitelnou formou převést zahraniční fašistické koncepty do českých podmínek. Zřetelný úpadek

³⁶² Blíže k postavě R. Gajdy viz následující publikace:

Moulis, M. *Vzestup a pád generála Gajdy*. Třebíč: Akcent, 2000.

Klímeček, A., Hofman, P. *Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda*. Praha: Paseka, 1995.

³⁶³ Nakonečný, M. *Český fašismus*. Praha: Vodnář, 2006, s. 359.

kvality tiskových výstupů českých fašistických organizací nastal v období druhé republiky a protektorátu Čechy a Morava.

V organizacích českých fašistů na Moravě lze vysledovat dlouhodobé a promyšlené používání násilných metod proti svým odpůrcům. Ve většině organizací bylo násilí více či méně akceptovanou součástí činnosti a nesetkávalo se s výraznějšími projevy nesouhlasu ze strany členstva. V období první československé republiky se násilné aktivity fašistů vybíjely ve vzájemných střetech s komunisty (častým jevem dvacátých a třicátých let XX. století bylo „rozbíjení“ schůzí ideových protivníků). Vedle násilných střetů byly zaznamenány i výjimečné případy společných akcí, jako například vraždy zástupce plzeňského pivovaru ze srpna roku 1926, provedené organizací Legie Černého orla, která byla složená z členů a sympatizantů Národní obce fašistické a komunistické strany. Nelze opominout ani postavu vůdce protektorátní fašistické organizace Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana (Strana zeleného hákového kříže) Františka Mikuláše Mlčocha, který patřil k zakládajícím členům komunistické strany na Moravě, v roce 1920 založil mezi dělníky oslavanské elektrárny sovět a byl i jedním z organizátorů bolševického puče v Kladně. Mnozí členové Mlčochovy protektorátní organizace byli dříve aktivní v komunistickém hnutí.

K ochraně stranických akcí byly zakládány pořadatelské sbory, připomínající svou organizační formou, stylem výcviku, hodnostním označením a úbořem polovojenské formace. V období první československé republiky byly pořadatelské sbory Národní obce fašistické (Omladina, Obrana, Junáci) státem zakazovány, k aktivizaci stranických pořadatelských sborů a polovojenských formací došlo v období druhé republiky a protektorátu Čechy a Morava, kdy tyto nezdřídka fungovaly nezávisle na politických organizacích českého fašismu na Moravě (druhorepubliková Gajdova garda a protektorátní Svatoplukovy gardy).

Český fašismus se nepokusil o výraznější násilné vystoupení vedoucí k uchopení moci ve státě. V červnu a říjnu roku 1926 se nepotvrdily informace o fašistických pučích v souvislosti s konáním pražského všesokolského sletu, resp. s oslavami dne vzniku samostatného československého státu. Plány na převrat tak byly v určitých kruzích moravských fašistů pouze diskutovány.

Jako epizodní pokus bez výraznějších dopadů lze chápat přepadení Svatoplukových kasáren 43. pěšího pluku v Brně-Židenicích členy Národní obce fašistické z ledna roku 1933. Jednalo se o omezenou lokální akci, provedenou pouze částí členstva bez přímého zaangażování vedoucích představitelů.

Aktivity českých fašistů byly pod dlouhodobým dohledem bezpečnostních orgánů československé republiky. Byť i jen diskutovaným plánům na provedení násilného státního převratu byla věnována značná pozornost. Pachatelé násilných vystoupení (zejména aktéři Židenického puče) pak byli za své aktivity vystaveni důrazným postihům.

Svého vrcholu dosáhly násilné projevy ze strany moravského proudu českých fašistů v období druhé republiky a protektorátu Čechy a Morava. Násilné kampaně fašistů měly v tomto období zřetelně protižidovský charakter. Útokům českých fašistů byly vystaveny i české bezpečnostní složky, jejichž zásahy byly (především v protektorátním období) komplikovány přítomností občanů německé národnosti či dokonce uniformovaných členů německé branné moci v průvodech iniciovaných stoupenci českého fašismu.³⁶⁴

Určujícím znakem českého fašismu na Moravě byl odpor k menšinám, jejichž aktivity byly často chápány (zejména v druhé polovině třicátých let XX. století nikoliv bezdůvodně) jako snaha o rozbití československého státu. V období první republiky se terčem kampaní stala menšina německá, převážně tiskové útoky směřovaly rovněž proti menšině maďarské. Vztah k německé menšině byl ve druhé polovině třicátých let XX. století plný rozporů: na jedné straně lze zaznamenat obavy z rostoucích národnostních požadavků, na druhé straně jsou pak některé kroky nastupujícího německého režimu (nejčastěji organizace státu a hospodářství) přijímány se sympatiemi.

V období druhé republiky a protektorátu Čechy a Morava byly nejostřejší útoky vedeny proti Židům. Protižidovské akce českých fašistů na Moravě se přitom neomezovaly pouze na verbální útoky či napadání ve fašistických tiskovinách, ale docházelo i k plánovaným násilným incidentům proti osobám a majetku, často s tragickými následky. Antisemitská propaganda se v různých formách a míře postupně projevila takřka u všech organizací českého fašismu na Moravě a např.

³⁶⁴ Jako tomu bylo např. při nepokojích uniformovaných členů Národního tábora fašistického v červnu 1939 v Olomouci, o kterých pojednává kap. 3.1.1 práce.

organizace České Arijské hnutí a Protizidovská liga byly vystavěny pouze na antisemitismu.

Českému fašismu chyběl prvek expanzionismu a důraz na „historické poslání“ národa tak, jak jej lze vysledovat zejména v prostředí italského fašismu a německého nacismu. Český fašismus byl orientován výhradně na prostor historických českých zemí a jejich „obranu“ před požadavky menšin.

Český fašismus na Moravě byl po celou dobu své existence odkázán na okraj politického spektra a nedisponoval rovněž výraznější podporou širších vrstev obyvatelstva. Volební úspěchy Národní obce fašistické v období první československé republiky byly nevýznamné a její zástupci v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění Republiky československé působili spíše jako kompars vlivnějších politických proudů. Silné tendence po uchopení moci ze strany fašistů byly patrné v období druhé republiky a po zřízení protektorátu Čechy a Morava. Vzájemně rozhádaní představitelé českého fašismu na Moravě však rozhodně nebyli bráni jako rovnocenní partneři protektorátních a okupačních institucí. Český fašismus na Moravě disponoval po celou dobu své existence maximálně několika tisícovkami organizovaných členů a nepředstavoval tak ani zdaleka rozhodující politickou sílu.

Činnost organizací českých fašistů na Moravě byla dlouhodobě komplikována nedostatkem finančních prostředků. Vleké finanční problémy trápily zejména Národní obec fašistickou, která k umoření značných dluhů pořádala opakující se sbírkové akce mezi členstvem (zřízení „Železného kruhu přátel generála Gajdy“). Nedostatek finančních prostředků řešily i menší fašistické organizace, činné v období protektorátu (především Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana).

I v rámci fašistických organizací vyvíjejících svou činnost převážně na území Čech lze vyzorovat výše popsané znaky. Avšak vývoj českého fašismu na Moravě byl do velké míry odlišný od vývoje v Čechách. Typickým znakem moravského fašismu byla značná roztržitost jednotlivých organizací, která se projevila především v období protektorátu Čechy a Morava. Časté byly rovněž osobní averze mezi vůdčími fašistickými představiteli vedoucí k často se opakujícímu frakcionářství a oddělování se jednotlivých opozičních skupin, které si následně

zakládaly nové organizační platformy. Uvnitř jednotlivých fašistických organizací s celostátním záběrem lze rovněž často pozorovat ambivalenci mezi českým a moravským proudem (viz příklad Vlajky – ČNST za protektorátního období).

Některé fašistické organizace rovněž působily pouze na teritoriu Moravy a často bez ambicí získat případné stoupence i v dalších českých zemích. Typicky lze uvést příklad slováckých fašistů, kteří spíše usilovali o navázání těsnějších vazeb s fašizujícími proudy na Slovensku a zejména v období krátce po vzniku protektorátu Čechy a Morava byly pod jejich silným vlivem.

V prostředí moravského fašismu bylo velmi často akcentováno téma postavení Moravy a jejího odlišení (často v negativních konotacích) od Čech. V těžkých dobách Československé republiky v druhé polovině třicátých let XX. století a v období protektorátu Čechy a Morava se část představitelů českého fašismu na Moravě pokoušela prosazovat širokou autonomii pro Moravu, či dokonce přímé včlenění území Moravy do nacistického Německa. Tyto koncepce však, naštěstí, nezískaly větší podporu ze strany obyvatelstva Moravy či okupační mocnosti a staly se tak pouze epizodní záležitostí. Rovněž tak se s masovější podporou obyvatelstva Moravy nesetkaly opakované snahy organizací českého fašismu na Moravě oslovit širší veřejnost a vtáhnout ji do aktivit plně kolaborujících proudů moravského fašismu. V této souvislosti byl významný fakt, že organizace českých fašistů na Moravě v protektorátním období měly značně omezené pole působnosti, včetně vlastní propagace svých myšlenek. I přes jistou benevolenci okupačních úřadů byl český fašismu v protektorátu Čechy a Morava spíše trpěn, což bezezbytku platí i pro území Moravy. Větší prostor pro svou činnost měly ty organizace, které dobře vycházely s Moravcovým proudem, jako např. Národopisná Morava. Aktivity organizací českého fašismu na Moravě byly většinou obyvatelstva protektorátu Čechy a Morava přijaty s nezájmem.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

- Moravský zemský archiv v Brně
 - Prezidium Zemského úřadu, fond I F – B 40/3 F (Fašistické hnutí na Moravě a ve Slezsku);
 - Zemský prezident Brno, fond B 252 (správa z příkazu Říše);
 - Mimořádný lidový soud pro Brno, fond C 141;
 - Mimořádný lidový soud pro Jihlavu, fond C 142;
 - Mimořádný lidový soud pro Uherské Hradiště, fond C 143;
 - Mimořádný lidový soud pro Znojmo, fond C 144.
- Národní archiv v Praze
 - Prezidium ministerstva vnitra v předmnichovské Československé republice, fond 1075/2;
 - Prezidium Zemského úřadu Praha, fond 753;
 - Národní soud v Praze, fond 925;
 - Gajda, fond 839.
- Archiv bezpečnostních složek v Praze
 - Zemský odbor bezpečnosti Praha, fondy 300 a 315;
 - Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při ministerstvu vnitra, fond 301;
 - Ústředna Státní bezpečnosti, fond 305.

Fašistické tiskoviny

- Noviny
 - Arijský útok (1940);
 - Hanácká (Národní) republika (1922 – 1924);
 - Moravská orlice (1926 – 1927);
 - Národní tábor (1939 – 1940);
 - Říšská stráž (1927);
 - Vlajka (1939).

- Propagační letáky a interní materiály fašistických organizací
 - Bratrstvu a veřejnosti (Národní tábor fašistický, 1939);
 - Bratři (Národní tábor fašistický, 1940);
 - Bratři a sestry (Českoslovenští fašisté nepolitici, 1926);
 - České nacionální veřejnosti (Zemské vedení moravských fašistů, 1940);
 - Československý fašismus a jeho cíle (Národní obec fašistická, 1930);
 - Český a slovenský občane (Národní obec fašistická, 1935);
 - Český lide, probud' se! (Národní tábor fašistický, 1939);
 - Desatero fašistických zásad (Národní obec fašistická, 1931);
 - Fašistické národní veřejnosti. Pravdou proti lži (Národní tábor fašistický, 1940);
 - Informační zprávy moravských fašistů NTF (Národní tábor fašistický, 1940);
 - Informační zprávy Nacionálního hnutí (Nacionální hnutí, 1941 – 1942);
 - Informační zprávy NOF (Národní obec fašistická, 1938);
 - Jedné noci v Židenicích (organizace nevedena, 1934);
 - Jednotám Národní obce fašistické na Moravě (Moravská Národní obec fašistická, 1926);
 - Josefku Rozsévači vulgo Jene Rysů, vari od Moravy (organizace nevedena, 1940);
 - Kamarádi – Příslušníci NSGSA (Národně socialistická garda slovanských aktivistů, 1941);
 - Kdo je pan Rys a stolová společnost Vlajka? (organizace nevedena, 1940);
 - Lide české krve! (Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana, 1941);
 - Moravský dělníku, probud' se!!! (Národní tábor fašistický, 1940);
 - Národu chudobnému – národu v židovské porobě (Legie Černého orla, 1926);
 - Nelze déle mlčeti – Varujeme! (České Arijské hnutí, 1940);
 - Nenastupujeme (České Arijské hnutí, 1940);
 - Nesahejte na Moravské Slovácko (organizace nevedena, 1938);

- NOF nemá nic společného s Národní ligou (Národní obec fašistická, 1934);
- Občané! (Národní obec fašistická, 1938);
- Občané hraničáři – mužové a ženy (Národní obec fašistická, 1936);
- Organizační pokyn NOF (Národní obec fašistická, 1936);
- Organizační řád Junáků Národní obce fašistické (Národní obec fašistická, 1931);
- Organizační řád Národního tábora československého (Národní tábor československý, 1938);
- Organizační řád Národního tábora fašistického (Národní tábor fašistický, 1940);
- Organizační řád Obrany Národní obce fašistické (Národní obec fašistická, 1930);
- Program Moravské nacionální sociální strany (Moravská nacionální sociální strana, 1940);
- Provolání Československých fašistů (Českoslovenští fašisté, 1925);
- Přísaha bojovníka Legie Černého orla (Legie Černého orla, 1926);
- Rozkaz Národního tábora československého (Národní obec fašistická/ Národní tábor československý, 1938);
- Rozkaz NSGSA (Národně socialistická garda slovanských aktivistů, 1942 – 1943);
- Slováci! (fašisté na Slovácku, 1938);
- Sbory Černých šiků. Opis stanov (Černé šiky, 1942);
- Směrnice fašistického ústředí o zřizování úderných čet (Národní obec fašistická, 1926);
- Usnesení Kojetínských dělníků a dělnic vrátivších se z Velkoněmecka (Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana, 1939);
- Velitelům junáckých oddílů a všem fašistickým činovníkům (Národní obec fašistická, 1932);
- Volební směrnice Československých fašistů (Českoslovenští fašisté, 1925);
- Výstraha (České Arijské hnutí, 1939).

Tiskoviny ostatní

- Noviny
 - České slovo (1926);
 - Rovnost (1926);
 - Právo lidu (1926);
 - Rudé právo (1926);
 - Slovák (1939).

Zákony a nařízení

- Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

Literatura

- Bartoš, J., Trapl, M. *Dějiny Moravy. Díl 4. Svobodný stát a okupace*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2004.
- *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.
- Fargašová, E. Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921–1929. In *Sborník k dějinám 19. a 20. století*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1989, s. 135–159.
- Furet, F., Besancon, A. *Komunismus a fašismus*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2002.
- Furet, F., Nolte, E. O fašismu, komunismu a o dějinách 20. století. *Střední Evropa*, roč. 14, 1998, č. 78, s. 62–82.
- Furet, F., Nolte, E. O fašismu, komunismu a o dějinách 20. století. *Střední Evropa*, roč. 14, 1998, č. 79, s. 103–127.
- Gebhart, J., Kuklík, J. *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha: Paseka, 2004.
- Gregorovič, M. *Kapitoly o českém fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995.
- Grospič, J., Chovanec, J., Vysokaj, J. *Košický vládní program. Program budování lidově demokratického Československa*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

- Hory, L., Broszat, M. *Der Kroatische Ustascha – Staat 1941–1945*. Stuttgart, 1964.
- Klimek, A., Hofman, P. *Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda*. Praha: Paseka, 1995.
- Kotlán, P. Frakce Národní obce fašistické (NOF) na Moravě ve 20. letech 20. století. In *Střední Morava. Vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria, 2003, s. 78–83.
- Kotlán, P. *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno: Institut vzdělávání Sokrates, 2009.
- Kroupa, V. a kol. *Český antifašismus a odboj*. Praha: Naše vojsko, 1988.
- Loewenstein, B. *Civilizace a fašismus. Studie z let 1969–1971*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003.
- Mezihorák, F. *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*. Praha: Mladá fronta, 1997.
- Moulis, M. *Tajné heslo granát*. Praha: Magnet, 1973.
- Moulis, M. *Vzestup a pád generála Gajdy*. Třebíč: Akcent, 2002.
- Moravčík, C. *Organizace bezpečnostního aparátu v protektorátu Čechy a Morava*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.
- Nakonečný, M. *Český fašismus*. Praha: Vodnář, 2006.
- Nakonečný, M. *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha: Chvojkovo nakladatelství, 2001.
- Nolte, E. *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo, 1999.
- Oberländer, E. *Autoritäre Regime in Ostmittel- und Südosteuropa 1919–1944*. Paderborn: Ferdinand Schönigh, 2001.
- O'Sullivan, N. *Fašismus*. Brno: CDK, 2002.
- Pasák, T. K problematice moravského extrémně pravicového hnutí v roce 1939. In *Slezský sborník*. Opava, 1968, s. 16–27.
- Pasák, T. *Pod ochranou Říše*. Praha: Práh, 1998.
- Pasák, T. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: Práh, 1999.

- Pavlíček, J. Český fašismus. In Malíř, J., Marek, P. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 629–653.
- Pejčoch, I. *Armády českých politiků. České polovojenské jednotky 1918–1945*. Cheb: Svět křídel, 2009.
- Pejčoch, I. Židenický puč. *Historie a vojenství*, roč. 55, 2006, č. 4, s. 20–36.
- Peša, V. K otázce počátků fašistického hnutí v českých zemích. Se zvláštním zřetelem k zemi Moravskoslezské. *Časopis matice moravské*, roč. 72, 1953, s. 211–248.
- Pirjevec, J. *Jugoslávie 1918–1992*. Praha: Argo, 2000.
- Rataj, J. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha: Karolinum, 1998.
- Suchánek, M. Národní tábor fašistický. Brněnští fašisté v letech 1939–1941. In *Brno v minulosti a dnes*. Brno: Archiv města Brna, 2005, s. 367–383.
- Tejchman, M. *Balkánský fašismus*. Praha: Academia, 1989.
- Tejchman, M. *Ve službách Třetí říše. Hitlerovy zahraniční jednotky*. Praha: Mladá fronta, 1999.
- Vykoupil, L. Fašistický útok na Židenická kasárna v roce 1933. In *Forum Brunense*. Brno: Muzeum města Brna, 1993, s. 121–136.

Seznam zkratek

ANO	Akce národní obrody
ČAH	České Arijské hnutí
ČNST	Český národně socialistický tábor
ČŠ	Černé šiky
DAF	Deutsche Arbeitsfront (Německá pracovní fronta)
DNSAP	Deutsche National-sozialistische Arbeiterpartei (Německá nacionálně socialistická strana dělnická)
KSČ	Komunistická strana Československa
MNOF	Moravská Národní obec fašistická
MNSS	Moravská nacionální sociální strana
NH	Nacionální hnutí
NOF	Národní obec fašistická
NSČDRS	Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana
NSDAP	National-sozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionálně socialistická německá dělnická strana)
NSGSA	Národně socialistická garda slovanských aktivistů
NTF	Národní tábor fašistický
PF	Protektorátní fašisté
SA	Sturmabteilungen (Úderné oddíly NSDAP)
SdP	Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
SS	Schutzstaffeln (Ochranné oddíly NSDAP)
TASFA	Tajná služba fašistická (při NTF)
ZVMF	Zemské vedení moravských fašistů